

Заборожена
класика

Натаніель Готорн

Червона літера

ФАБУЛА
ВИДАВНИЦТВО

Натаніель Готорн

Червона літера

Роман

Серія «Заборонена класика»

Видавництво Фабула
2019

© В. В. Меренкова, переклад укр., 2017

© «Фабула», макет, 2017

© Видавництво «Ранок», 2017

ISBN 978-617-09-4910-3 (epub)

Усі права збережено.

*Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якій формі без письмового дозволу
власників авторських прав.*

Електронна версія створена за виданням:

Готорн, Натаніель

Г 74 Червона літера. — Х. : Вид-во «Ранок» : «Фабула», 2017. —
288 с. — (Серія «Заборонена класика»).

ISBN 978-617-09-3072-9

«Червона літера» — перший американський роман, що став бестселером у Європі. У досконалому за формою творі Натаніель Готорн наочно відтворив духовне обличчя своїх предків-пуритан, що жили в середині XVII століття, і викрив їхню сувору і похмуру нетерпимість, жорстокість, збочені уявлення про гріх, справедливість і кохання. Історія подружньої зради перетворилася на потужну драму, з якої героїня, зазнавши жорстоких випробувань, виходить перевтіленою, але без каяття, бо її зігриває думка про те, що вчинене нею заради справжнього почуття. «Червону літеру» цькували в США, де ортодокси вважали роман за «пропаганду похоті й незаконних стосунків», однак це тільки сприяло його популярності.

УДК 82-31
ББК 84(7Сое)-44

Шановний читачу!

Спасибі, що придбали цю книгу.

Нагадуємо, що вона є об'єктом Закону України «Про авторське і суміжні право», порушення якого карається за статтею 176 Кримінального кодексу України «Порушення авторського права і суміжних прав» штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Повторне порушення карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією та знищенням всіх примірників, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення, аудіо -і відеокасет, дискет, інших носіїв інформації, обладнання та матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Кримінальне переслідування також відбувається згідно з відповідними законами країн, де зафіксовано незаконне відтворення (поширення) творів.

Книга містить криптографічний захист, що дозволяє визначити, хто є джерелом незаконного розповсюдження (відтворення) творів.

Щиро сподіваємося, що Ви з повагою поставитеся до інтелектуальної праці інших і ще раз Вам вдячні!

ЗНАК ГРІХА

Натаніель Готорн (1804–1864) — один з перших майстрів американської прози, які отримали світове визнання. Народжений у пуританському містечку Салем, відомому через моторошний процес над «відьмами», він змалечку відчував докори сумління через учинки одного зі своїх предків, який виніс обвинувальний вирок цим нещасним жінкам. Саме тому в його творчості настільки важлива тема провини за давні гріхи, у тому числі за гріхи предків.

Популярність молодому письменнику принесли вже перші його новели на історичні та містичні теми, а в 1850 році на світ з'явилася «Червона літера» — перший американський роман, що став бестселером у Європі. Цю книгу високо оцінили письменники-сучасники, а Герман Мелвілл навіть присвятив Готорну свій епічний роман «Мобі Дік».

Сьогодні «Червона літера» вважається одним з наріжних каменів американської літератури: у досконалому за формою романі Готорн наочно воскресив духовне обличчя своїх предків-пуритан, що жили в середині XVII століття, розвінчавши їхню сувору і похмуру нетерпимість, жорстокість, збочені уявлення про гріх, справедливість і благодать. Історія звичайної подружньої зради перетворилася на потужну драму, з якої героїня, що зазнала важких випробувань, виходить перевтіленою, але без каяття, бо її зігриває думка про те, що вчинила вона так заради справжнього кохання.

Іншою була думка тих, хто вважав себе «стовпами суспільства». Перший наклад «Червоної літери» був розпроданий за кілька днів, і хоча люди мистецтва захоплювалися майстерністю і проникливістю автора, на Готорна ополчилися численні в США релігійні видання й ортодоксальні священники. Книгу називали «брудною історією, якій місце лише в бібліотеці борделя», дорікали, що її героїня не відчуває ані докорів сумління, ані провини через свій «злочин», а оглядач журналу «Черч Ревю» Артур Кокс заявив, що настільки «огидна любовна історія» не може бути темою літературного твору, і закликав заборонити «Червону літеру»: «Пропаганда похоті і незаконних відносин повинна бути знищена в зародку». Мешканці Салема, рідного

міста Готорна, настільки розлютилися від роману, що письменникові довелося забрати звідти свою родину.

Хвиля цього «цнотливого терору» докотилася і до Російської імперії: у 1852 році «Червона літера» була особисто заборонена до публікації царем Миколою I, і лише після сходження на престол його спадкоємця Олександра II російський переклад став доступним для читачів.

Але і сто років потому, навіть після того, як роман Готорна став визнаною класикою, його пригоди не закінчилися. Між 1961 і 1977 роками в США різними організаціями не менше семи разів намагалися заборонити читання «Червоної літери» неповнолітніми на підставі того, що роман «порнографічний і непристойний», у ньому йдеться «про перелюбство і позашлюбну дитину», а також через те, що книга «занадто відверта і викривальна», бо оповідає про священника, «залученого до перелюбу».

Усе це не тільки не вплинуло на популярність роману — навпаки, забезпечило йому мільйонні тиражі й переклади на всі основні мови світу. За сюжетом «Червоної літери» було створено кілька опер і театральних постанов, перша кіноверсія книги з'явилася ще в 1908 році, а в 1926 році, ще в епоху німого кіно, був створений повнометражний фільм за участю великої Ліліан Гіш. Пізніше з'явилися нові кіноверсії, остання з яких, створена режисером Роланом Жоффе в 1995 році, зібрала цілу плеяду голлівудських суперзірок, у тому числі Демі Мур, Гері Олдмена і Роберта Дюваля.

Глава 1

ДВЕРІ В'ЯЗНИЦІ

Перед брусованою будовою, масивні дубові двері якої були поцятковані головками кованих цвяхів, зібрався натовп: бородаті чоловіки в темних шатах і сірих гостроверхих капелюхах упереміж із жінками в очіпках.

Яких би поглядів на людське щастя і добродієність не дотримувалися засновники колоній у Новому Світі, вони незмінно стикалися з необхідністю відвести одну ділянку незайманого ґрунту під кладовище, а іншу — під в'язницю. Знаючи про це, можна не сумніватися, що батьки міста Бостона звели першу в'язницю не пізніше, ніж розбили перше кладовище на ділянці Айзека Джонсона¹. Його могила стала центром, навколо якого згодом почали розміщуватися могили всіх парафіян старої Королівської церкви².

¹ Айзек Джонсон — один з перших колоністів, які влаштувалися в Бостоні.

² Одна з найстаріших церков Бостона, збереглася до наших днів.

Так чи інакше, але через п'ятнадцять-двадцять років після заснування міста дерев'яна будівля в'язниці, завіяна негодою, потемнішала, постарішала, а фасад її став ще більш похмурим і непривітним. На важкому окутті дубових дверей утворився такий шар іржі, що, здавалося, у всьому Новому Світі немає нічого старішого за цю холодну. Немов вона так і з'явилася на світ — старою, як сам злочин.

Перед цією потворною будівлею, між нею і проїжджою частиною вулиці, була розташована галявина, суцільно вкрита реп'яхами, лободою та іншою огидною на вигляд рослинністю, яка, мабуть, відчула якусь спорідненість із місцем, де вмостилася похмура квітка цивілізації — в'язниця. Але неподалік від дверей, майже біля самого порога, розкинувся кущ дикої троянди, уквітчаний — надворі був червень — ніжними квітками. Квіти ці немов пропонували й арештанту, що вперше переступає поріг в'язниці, і засудженому, що

виходить назустріч долі, свою тендітну красу і тонкий аромат — на знак того, що всеосяжне серце природи безмежно милосердне і шкодує про його долю.

Цей кущ ріс тут з давніх-давен. Ми не в змозі дізнатися, чи то він уцілів з тих часів, коли його оточував праліс, і якимсь пережив загинув могутніх дубів і сосен, що схилилися над ним, або ж — як стверджують достовірні джерела — розцвів прямисінько під ногами праведниці Енн Гатчінсон³, коли вона заходила крізь двері цієї в'язниці. Але оскільки цей кущ перебуває на порозі цього оповідання, що починається біля зловісного входу до в'язниці, нам залишається лише зірвати одну квітку і запропонувати її читачеві. Нехай вона символізує іншу — прекрасну і натхненну — квітку, що виростає в тутешніх краях, і, можливо, їй вдасться пом'якшити похмуро закінчення цієї розповіді про людські слабкості й скорботи.

³ Гатчінсон, Енн (1591–1643) — одна з найвідоміших жінок в історії колонізації Америки. Пуританка, релігійний діяч, яка створила релігійне відгалуження антиномістів, що заперечувало необхідність духовенства і церков для спілкування з Богом. Була засуджена на вигнання з колонії Массачусетс. Згодом убита індіанцями.

Глава 2

РИНКОВА ПЛОЩА

Натовп мешканців Бостона, що заповнив літнім ранком майже два століття тому зелену галявину перед будинком на Тюремній вулиці, не зводив очей з окутих залізом дубових дверей. Якби мова йшла про бостонців іншого, більш пізнього періоду в історії Нової Англії, то похмура непохитність, відображена на бородатих обличчях цих людей, свідчила б про те, що на них чекало якесь моторошне видовище — скоріш за все, призначена на цю годину страта відомого злочинця, якому суд виніс законний вирок, цілком згідний із думкою суспільства. Однак суворі звичаї перших поколінь пуритан змушують нас засумніватися в такому припущенні. Винний міг виявитися просто недбайливим білим рабом або нешанобливим сином, якого батьки передали місцевій владі для покарання батогами біля ганебного стовпа. Це міг бути антиноміст, квакер або якийсь інший віровідступник, що підлягає вигнанню з міста, або ж індіанець, який хильнув вогняної води, волоцюга і ледар, якого через безчинство на вулицях слід покарати батогом і вигнати в ліси. І в той же час це могла бути засуджена до шибениці чаклунка, на кшталт старої місіс Гіббінс⁴, капосної вдови міського судді.

⁴ Гіббінс, Енн — мешканка Бостона, засуджена на смерть через звинувачення в чаклунстві. Була страчена 19 червня 1656 року.

У будь-якому разі глядачі поставилися б до розправи з глибокою серйозністю, як личить народу, в якого релігія і закон злиті воедино і так переплелися між собою, що найлояльніші і найсуворіші акти привселюдного покарання водночас викликають повагу і страх. Злочинцеві нічого було розраховувати на співчуття з боку глядачів, які обступили ешафот. Тому покарання, яке в наші дні загрожувало б засудженому лише глузуванням і презирством, відбувалося в ті часи з гідністю, не менш похмурою, ніж публічна страта.

Слід також підкреслити, що того літнього ранку, з якого починається наша розповідь, особливу зацікавленість майбутнім видовищем

виявляли жінки, що були в натовпі. За давніх часів почуття благопристойності не заважало власницям очіпків і спідниць із фіжмами поштовхатися в натовпі, а при нагоді і протиснутися своєю далеко не тендітною персоною ближче до помосту. Дружини й доньки корінних уродженців Старої Англії були як духовно, так і фізично істотами куди більш грубими й простуватими, ніж їхні праправнучки шість-сім поколінь потому. У довгому ланцюгу нащадків рум'янець, який передавався від матерів до доньок, поступово бліднішав, краса — ставала більш крихкою і недовговічною, статура більш тендітною, вдача теж поступово втрачала свою силу і твердість.

Менш ніж півстоліття відділяло жінок, що стояли біля входу до в'язниці, від тієї епохи, коли чоловікоподібна Єлизавета⁵ вважалася найбільш гідною представницею своєї статі. Жінки ці були її співвітчизницями; їх вигодували яловичиною й елем старої батьківщини, а їхня духовна їжа вирізнялася ще меншою витонченістю. Ось чому сонце того дня осявало неабиякі плечі, пишні форми і круглі рум'яні щоки, які ще не встигли змарніти й збліднути під небом Нової Англії. А вільність і соковитість висловлювань, якими була просякнута мова цих матрон,— більшість із них мала саме такий вигляд,— так само як і гучність їхніх голосів, у наші часи просто злякали б.

⁵ Мається на увазі королева Англії Єлизавета I (1533–1603).

— Я вам, сусідки, ось що скажу,— просторікувала жінка років п'ятдесяти з неприємним обличчям.— Було б набагато краще для громади, якби така лиходійка, як Естер Прин, потрапила до рук таких поважних жінок і добрих парафіянок, як ми з вами. Ви згодні зі мною? От хоча б ми, вп'ятьох, якби судили цю повію, хіба відбулася б вона настільки м'яким вироком, як той, що винесли їй високоповажні судді? Дзуськи!

— Люди кажуть,— підхопила інша,— що превелебний містер Димсдейл, її духовний наставник, просто розчавлений таким скандалом у своїй парафії!

— Що маємо, то маємо,— додала третя підтоптана матрона.— Судді, звичайно, люди побожні, тільки аж надто м'якосерді. Цій Естер Прин варто було б випалити розпеченим залізом тавро на лобі. Ось тоді пані отримала б своє сповна! А до сукні їй що не причепи,— цю погань

такими речами не проймеш. Вона прикриє знак брошкою або ще якоюсь бісівською прикрасою і буде розгулювати, наче нічого не сталося, згадаєте ще мої слова!

— Що ви таке кажете! — втрутилася більш м'якосерда молода жінка, що тримала за руку дитину.— Як не ховай такий знак, а рана в душі залишиться навік!

— До чого всі ці розмови про те, де краще ставити знаки і тавра — на сукню або на лобі? — вигукнула ще одна учасниця цього самозваного суду, найпотворніша і найнещадніша.— Вона всіх нас зганьбила, отже її необхідно стратити. Хіба це не справедливо? І в Письмі так сказано, і в зведенні законів. І нехай судді, які забули про це, нарікають на себе, коли їхні дружини і доньки зіб'ються з праведної путі!

— Боронь Боже, матінко! — відгукнувся якийсь чоловік із натовпу.— Хіба жіноча чеснота тільки і тримається, що на страху перед шибеницею? Жахливі речі ви говорите! А тепер — тихіше! Я вже чую, як у дверях грюкає ключ: зараз місіс Прин завітає сюди власною персоною...

Двері в'язниці відчинилися, і в них виникла чорна, як тінь серед ясного дня, зловісна фігура судового пристава з мечем на поясі й жезлом — знаком його гідності — у руці. На цій людині, чий образ був уособленням нещадного духу пуританської законності, лежав обов'язок керувати церемонією виконання вироку. Лівою рукою він стискав жезл, а правою притримував за плече молоду жінку, направляючи її до виходу. Однак на порозі в'язниці вона відштовхнула його жестом, сповненим гідності, і вийшла на вулицю так, ніби робила це з власної волі. На руках вона несла дитину — тримісячне немовля, що мружилось і відвертало обличчя від денного світла, бо досі воно бачило лише сіру напівтемряву тюремної камери.

Коли молода жінка — мати дитини — опинилася віч-на-віч із натовпом, першим її пориванням було міцніше притиснути немовля до грудей. Викликано це було не стільки материнською ніжністю, скільки бажанням прикрити таким чином якийсь знак, прикріплений або пришитий до її сукні. Але одразу ж, усвідомивши, що марно прикривати один знак ганьби іншим, вона зручніше вмостила дитину і, спалахнувши до коренів

волосся, але все-одно посміхаючись, із викликом обвела поглядом

натовп. На ліфі її сукні виділялася вирізана з тонкої червоної тканини літера «А»⁶, оточена вигадливим візерунком — майстерною вишивкою золотою ниткою. Вишивка була виконана з такою майстерністю, з такою пишністю і такою невичерпною фантазією, що справляла враження вишуканого оздоблення сукні. Вона була ошатною і водночас виходила за межі, встановлені діючими в колонії законами щодо розкоші.

⁶ Перша літера слова «adulteress» — перелюбниця.

Молода жінка була висока на зріст, її сильна фігура дихала бездоганною витонченістю. У густому, темному і лискучому волоссі виблискували сонячні промені, а обличчя, крім правильності рис і яскравості фарб, відрізнялося виразністю завдяки чітким контурам чола і глибоким чорним очам. Була в її зовнішності також якась аристократичність, що простежувалась швидше в поставі й гідності, аніж у тій ефемерній грації, яка є ознакою шляхетного походження в наші дні. Ніколи ще Естер Прин не здавалася більш аристократичною в старовинному значенні цього слова, ніж тієї хвилини, коли вона виходила з в'язниці. Люди, які знали її раніше і які очікували побачити її пригніченою, пригнобленою навислими над її головою зловісними хмарами, були вражені і навіть зворушені тим, як засяяла її краса в хвилини нещастя й ганьби. Вразливий глядач, мабуть, не зміг би дивитися на неї без болю. Химерна й барвиста своєрідність убрання, яке вона спеціально для цього пошила у в'язниці, керуючись лише власною фантазією, мабуть, відображала її душевний стан і нерозважну сміливість. Але очі чоловіків і жінок, які й раніше були близько знайомі з нею, були прикуті до фантастично завітчаної і прикрашеної червоної літери, яка невимовно перевтілила Естер Прин, настільки, що здалося, ніби вони бачать її вперше. У літері немов ховалися якісь чари, які, відокремивши Естер Прин від інших людей, замкнули її в магічному колі.

— Нічого не скажеш, рукодільниця вона хоч куди! — зауважила одна з глядачок.— Тільки треба бути зовсім уже безсоромною шльондрою, щоб хвалитися цим у таку хвилину! Ну скажіть, сусідки, хіба це не глузування над нашими суддями — хизуватися знаком, який ці вельмишановні джентльмени вважали за покарання?

— Зірвати б цю занадто розкішну сукню з її гріховних плечей! — пробурмотіла найбільш твердокам'яна з бабусь.— А червону літеру, яку вона так прикрасила, цілком можна було б зробити зі старої фланелевої ганчірки, на зразок тієї, якою я зігриваю горло під час застуди.

— Тихіше, сусідки, прошу вас! — прошепотіла молодша з глядачок.— Недобре, якщо вона нас почує! Адже кожен стібок на цій вишитій літері пройшов і крізь її серце!..

Судовий пристав змахнув жезлом.

— Дорогу, люди добрі! Дорогу, ім'ям короля! — закричав він.— Розступіться, і я обіцяю вам відвести місіс Прин туди, де всі ви — дорослі й діти — зможете милуватися її чудовою прикрасою від цієї самої хвилини і до першої години дня. Нехай буде благословенна праведна Массачусетська колонія, де гріхи завжди виводять на білий світ! Ідіть же, місіс, покажіть вашу червону літеру на Ринковій площі!

Натовп глядачів розсунувся й утворив прохід. У супроводі пристава і процесії похмурих чоловіків і вороже налаштованих жінок, Естер Прин попрямувала до місця, де повинно було здійснитися призначене їй покарання. Допитливі школярі, яким з усього того, що відбувалося, було зрозуміло тільки те, що їх на півдня звільнили від уроків, зграйкою бігли попереду, щохвилини оглядаючись і намагаючись розгледіти обличчя Естер, дитини в неї на руках і ганебний знак на грудях.

У ті дні відстань від в'язниці до Ринкової площі була не надто великою. Проте, засудженій ця подорож здалася досить довгою, бо за її гордовитою поставою, скоріш за все, палало таке страждання, немов ці люди, що натовпом йшли за нею, безжально топтали її серце, кинуте їм під ноги.

На щастя, в нашій природі закладена чудова і водночас рятівна властивість — не усвідомлювати всієї глибини пережитих нами страждань. Гострий біль приходить до страждальця лише згодом. Тому Естер Прин з майже безтурботним виглядом пройшла крізь цю частину випробування і досягла ешафота на західній частині площі. Він стояв упритул до стіни першої бостонської церкви і здавалося, ніби приріс до неї.

Для нас, тобто для двох-трьох останніх поколінь, цей ешафот, що є частиною функціонуючої колись каральної машини, існує лише як історична реліквія; проте в давнину він був таким же ефективним засобом виховання законслухняних громадян, як гільйотина в руках французьких революціонерів. То був поміст, над яким височіла рама «виправного знаряддя», за допомогою якого можна було затиснути голову людини як лещатами і потім утримувати її на очах у роззяв. У цій споруді з дерева і заліза ніби втілювався найвищий ступінь безчестя для засудженого. Якою б не була провина, не існує покарання більш супротивного людській природі і більш жорстокого, ніж позбавлення злочинця можливості сховати обличчя від сорому; а саме в цьому і полягала суть покарання.

Однак у випадку з Естер Прин, як і в багатьох інших випадках, вирок вимагав, щоб вона простояла певний час на помості, але без ошийника і без лещат на голові — тобто, без усього того, що було особливо огидним у цій диявольській машині. Уже знаючи про свою роль, Естер піднялася дерев'яними сходами і постала перед оточуючими, височіючи над площею на кілька футів.

Якби тут, у натовпі пуритан, опинився якийсь католик, ця прекрасна жінка з немовлям на руках, чиє обличчя і вбрання були такими мальовничими, змусила б його, ймовірно, згадати про Мадонну, у зображенні якої змагалися один з одним стільки видатних художників. Ту непорочну матір, чий божественний образ близький кожному, і чиєму синові судилося стати рятівником світу. Але тут найбільший гріх так заплямував священну радість людського життя, що світ став тільки суворішим до краси цієї жінки, ще безжаліснішим до народженої нею дитини.

Це видовище засуджених гріха і ганьби вселяло несвідомий страх, та й не могло не викликати його в ті часи. Нікому не спало б на думку сміятися там, де слід було тремтіти. Свідки безчестя Естер Прин були людьми прямими й нехитрими. Якби її засудили на смерть, вони з тим же мовчазним схваленням дивилися б на її страту, не нарікаючи на жорстокість вироку; якби комусь і спало на думку жартувати, це б одразу було припинено присутністю таких значних персон, як губернатор, його радники, суддя, начальник гарнізону та місцеві священики. Усі вони сиділи або стояли на балконі молитовного

будинку, дивлячись униз на поміст. Коли такі особи, не побоюючись принизити свою гідність або авторитет, беруть участь у подібних церемоніях, можна не сумніватися, що виконання судового вироку буде прийнято з усією серйозністю і справить необхідне враження.

І дійсно — натовп поведився похмуро і зосереджено. Для жінки, яка приречена витримувати сотні безжальних поглядів, спрямованих на неї і, особливо, на її груди, злочинниця трималася непохитно. Однак довго витримувати це було майже неможливо. Вона приготувалася захищатися від уїдливих реплік, кпинів, публічних образ і у відповідь на будь-яку образу могла б дати волю своїй поривчастій і пристрасній натурі, але цей мовчазний загальний осуд був набагато страшнішим. У ці хвилини Естер Прин воліла б бачити на похмурих обличчях городян глузливі гримаси. Якби ці люди — чоловіки, жінки, діти — зустріли її вибухами реготу, вона могла б відповісти їм гіркою і презирливою посмішкою. Але під свинцевим гнітом мовчазного покарання, що обрушилося на неї, вона часом відчувала, що або збожеволіє, або закричить на всю силу легенів і кинеться з ешафота на камені площі.

Були й такі хвилини, коли сцена, в якій вона грала головну роль, поступово розпливалася перед її очима, звертаючись до зграї примарних видінь. Болісно збуджений розум і пам'ять малювали перед нею інші картини, які не мали нічого спільного з цією вулицею, з цим брусованим містечком, що межував із непроглядними лісами Заходу. Не ці, що дивилися на неї з-під крисів гостроверхих капелюхів, а зовсім інші обличчя з'являлися перед її поглядом. Далекі, іноді зовсім незначні спогади, якісь уривки з дитинства і шкільних днів, ігри, дитячі сварки і дрібниці родинного життя в часи дівочтва роїлися навколо неї, переплітаючись із головними спогадами пізніших років. Кожна картина виникала з такою ж яскравістю, як і попередня, немов усі вони були однаково важливі або, навпаки, настільки ж несуттєві. Можливо, в цих видіннях її душа несвідомо шукала захисту і порятунку від жорстокої дійсності.

Так поміст ешафота став для Естер Прин спостережним пунктом, звідки вона знову побачила рідне село в Старій Англії і рідну домівку, — убогу, напіврозвалену будову з сірого каменю, на фронтоні якого все ще виднівся майже стертий щит з гербом — знак того, що власник садиби належить до старовинного дворянського роду. Їй привиділася

облисіла голова батька і його поважна біла борода, що лежить на старомодних брижах часів Єлизавети, потім — обличчя матері, її сповнений тривожної любові погляд, який навіки зберігся в пам'яті Естер і неодноразово застерігав її — навіть після того як мати померла, — від помилок на життєвому шляху. Вона побачила і власне обличчя таким, яким воно поставало перед нею, коли вона розглядала його в каламутному дзеркалі, немов осяяним ізсередини світлом її дівочої краси.

І ще одне обличчя побачила Естер. То було обличчя немолодого чоловіка, бліде, виснажене обличчя вченого з очима, почервонілими від слабкого мерехтіння свічки, при світлі якої він вивчав незліченні фоліанти. Однак ці очі, здавалося б, тьмяні, володіли винятковою проникливістю, коли їхньому власнику доводилося читати в людській душі. Гостра спостережливість Естер Прин дозволила їй відновити і деяку непропорційність статури цього мислителя й аскета — його ліве плече було трохи вище за праве.

Потім картинна галерея пам'яті розгорнула перед нею плутанину вузьких вулиць, високі сірі будинки, величезні собори і громадські будівлі настільки ж древнього, як і дивного у своїй архітектурі міста на континенті, де на неї, уже пов'язаною зі вченим аскетом, очікувало нове життя — нове, але підживлене сточеною часом старовиною, немов пляма моху на руїнах кам'яної стіни...

І раптом, замість низки картин, що змінюють одна одну,— знову ринкова площа пуританського селища, заповнена городянами, які похмуро спостерігають, як вона — так, саме вона, Естер Прин! — стоїть із немовлям на руках біля ганебного стовпа, а на її грудях, оточена химерним золотим візерунком, червоніє літера «А».

Чи це не сон? Вона так міцно притиснула до себе немовля, що воно скрикнуло; потім опустила очі на червону літеру і навіть помацала її пальцем, щоб переконатися в реальності і своєї дитини, і своєї ганьби.

Так, ось вона, дійсність; усе інше безслідно минуло!

Глава 3

ЗУСТРІЧ

Гостре відчуття загальної недоброзичливості припинило шматувати носительку червоної літери, щойно вона помітила позаду натовпу людину, яка відразу ж заволоділа усіма її думками. Там стояв якийсь індіанець у традиційному одязі; однак поява червоношкірого в англійській колонії була не такою вже дивиною, щоб зацікавити в таку хвилину погляд Естер, тим паче — змусити її забути про все інше. Але поряд з індіанцем стояв білий, мабуть, його супутник, чий костюм був дивною сумішшю одягу цивілізованого і первісного.

Він був невисоким на зріст і, хоча лоб його покарбували зморшки, не здавався старим. Натхненне обличчя свідчило про розум, витончений багаторічними вправами, які відбилися і на решті зовнішності цієї людини. Та й показна легковажність змішаного вбрання, судячи з усього, слугувала йому для того, аби частково приховати деякі особливості статури, й Естер одразу помітила, що одне плече у нього вище за інше.

Ледве помітивши це худорляве обличчя і трохи викривлену постать, вона знову квапливо пригорнула дитину до грудей — так міцно, що нещасна дитинка знову запищала від болю. Але мати не звернула на це жодної уваги.

Відразу після своєї появи на площі і за лічені секунди до того, як Естер помітила його, прибулець глянув на неї спідлоба. То був розсіяний погляд людини, схильної до самозаглиблення і звиклої надавати зовнішнім подіям значення лише настільки, наскільки вони пов'язані з його внутрішнім життям. І раптом цей погляд різко змінився, став пильним і пронизливим. Судомо жаху спотворила обличчя незнайомця і, затримавшись на мить, зникла: немов змія ковзнула, звиваючись, між каменів. Найсильніше душевне хвилювання затьмарило його риси, але зусиллям волі він придушив його, і вже наступної хвилини його обличчя стало майже неупередженим. Будь-

які сліди хвилювання зникли і були поховані в глибині душі прибульця. Зустрівшись зі спрямованими на нього очима Естер і переконавшись, що вона впізнала його, він повільно підняв палець і приклав його до губ жестом, що закликав до мовчання.

Потім, зачепивши плечем городянина, що стояв поруч з ним, прибулець чемно звернувся до нього:

— Чи не скажете ви, містере, хто ця жінка і чому вона виставлена тут на загальне посміховище?

— Мабуть, приятелю, ви не тутешній,— відповів городянин, здивовано роздивляючись незнайомця і його червоношкірого супутника,— інакше б, звичайно, знали про місіс Естер Прин і про її гріховні справи. Через неї було багато галасу в парафії превелебного містера Димсдейла.

— Ви вгадали,— підтвердив незнайомець,— я в Бостоні вперше. Всупереч власній волі, мені довелося чимало поневірятися. Мене спіткали жорстокі лиха на суші і на морі, і я довгий час провів у рабстві в язичників на південь від тутешніх місць. Ось цей індіанець привів мене сюди, щоб отримати викуп... Чи не будете ви такі ласкаві розповісти мені, хто така ця Естер Прин,— я, здається, правильно розчув її ім'я? — і які гріхи привели її до ганебного стовпа?

— Воістину, приятелю, ви повинні радіти від щирого серця, що після таких випробувань і життя серед дикунів потрапили, нарешті, до країни, де гріх переслідують і карають у присутності влади і громадян, — до благочестивої Нової Англії. Отже, сер, ця жінка була дружиною одного вченого, який народився в Англії, але довго жив в Амстердамі, а потім, кілька років тому, надумав перетнути океан і спробувати щастя у нас у Массачусетсі. Він відправив дружину вперед, а сам затримався, щоб завершити якісь важливі справи. І уявіть, сер: проживши два роки в Бостоні, вона не отримала жодної звісточки від цього вченого джентльмена, містера Прина. Ну, і тоді молода жінка, за якою не було кому доглянути...

— Ось воно що! Усе зрозуміло,— перебив незнайомець, гірко посміхаючись.— Якщо чоловік, про якого ви мені розповіли, дійсно був такий учений, він повинен був усе це заздалегідь передбачити. А чи не скажете ви, хто батько дитини, яку місіс Прин тримає на руках?

Немовляті, наскільки я можу бачити, не більше трьох-чотирьох місяців від народження...

— По правді кажучи, приятелю, це так і залишається таємницею, і поки ще не знайшлося мудреця, який міг би розгадати її,— відповів городянин.— Місіс Прин навідріз відмовилася зізнатися, і судді тільки даремно ламали собі голову. Можливо, винуватець саме зараз стоїть серед нас і милується цим сумним видовищем, забувши про те, що Господь його бачить.

— Не завадило б і вченому особисто завітати сюди і зайнятися цією таємницею! — ще раз посміхнувшись, зауважив незнайомець.

— Звичайно, так було б найкраще, якщо тільки він живий,— відповів городянин.— Тому наші массачусетські судді взяли до уваги, що цю молоду і красиву жінку, імовірно, довго спокушали, перш ніж вона зважилася на гріхопадіння, а також те, що чоловік її, мабуть, давно спочиває на морському дні. Саме тому з нею і не вчинили згідно з усією суворістю законів колонії. За такий злочин карають на смерть. Але судді, через свою

поблажливість і милосердя, вирішили, що місіс Прин повинна простояти всього-на-всього три години на помості біля ганебного стовпа, а потім до кінця життя носити на грудях знак безчестя.

— Мудрий і милосердний вирок! — промовив незнайомець, задумливо опустивши голову.— Таким чином вона стане ходячою проповіддю про згубність гріха до того часу, поки ганебним знаком не буде відмічена її могила. І все ж мене обурює, що співучасника гріха немає поруч із нею на ешафоті! Але він буде знайдений, можу запрягтися!

Незнайомець увічливо вклонився товариському городянину, прошепотів кілька слів своєму супутнику-індіанцю, й обидва почали прокладати шлях крізь натовп.

Увесь цей час Естер Прин стояла на помості, не зводячи з незнайомця пильного погляду — настільки пильного і напруженого, що хвилинами увесь інший світ зникав з її очей і вона не бачила нічого, крім цієї людини. Однак побачення з ним віч-на-віч було б, імовірно, ще страшнішим, ніж така зустріч, коли полуденне сонце висвітлювало і палило її палаючі від сорому щоки, на грудях її червонів ганебний знак, а на руках лежало народжене в гріху немовля.

При цьому натовп, що зібрався, немов на свято, впритул роздивлявся її обличчя, яке раніше можна було бачити лише в церкві — напівприховане доброчесною вуаллю, а ще при світлі м'якого мерехтіння вогнища, в затишній напівтемряві рідного дому.

І яким би жахливим не було все, що її зараз оточувало, присутність кількох сотень свідків слугувала їй хоч якимось захистом. Краще стояти тут, де їх розділяє натовп, ніж зустрітися віч-на-віч: він, і вона, і нікого більше. Тепер жінка бачила в ганебній церемонії подобу якоря порятунку і боялася тієї хвилини, коли він зникне. Занурена у свої думки, вона не відразу почула голос, що пролунав позаду неї. Голос, що повторював її ім'я, звучав урочисто і так голосно, що рознісся по всій площі:

— Послухай мене, Естер Прин!

Як ми вже казали, прямо над помостом, на якому стояла Естер Прин, розташовувався балкон, скоріше, відкрита галерея, що прикрашала фасад молитовного будинку. Зазвичай із цієї галереї в присутності всіх вищих посадових осіб і з усією урочистістю, як було заведено в ті часи під час публічних актів, оголошувалися постанови влади. Звідти, сидячи в кріслі під охороною почесної варти з чотирьох сержантів, озброєних алебардами, дивився на всю цю сцену сам губернатор Беллінггем² — літній джентльмен, чиє обличчя, порізане зморшками, вказувало на чималий життєвий досвід. Капелюх губернатора був прикрашений темним пером, а з-під плаща, облямованого візерунковим гаптуванням, виднівся чорний оксамитовий камзол.

² Беллінггем, Річард (1592–1672) — політичний діяч, який обіймав посаду губернатора Массачусетса в 1641, 1654 і 1665–1672 роках. Владний і незалежний аристократ, він постійно конфліктував з іншими посадовими особами колонії.

Містер Беллінггем був гідним представником і головою громади, зобов'язаної своїм процвітанням суворій енергії загартованих зрілих чоловіків і суворій мудрості старців. Тут досягли багато чого саме завдяки тому, що розраховували і сподівалися на мале. Інші важливі персони, які оточували губернатора, відрізнялися повною глибокою шляхетністю поставою, характерною для тих часів, коли будь-яка влада вважалася священною. І, зрозуміло, більшість із них були чесними, справедливими і досвідченими людьми. Однак на всьому білому світі навряд чи вдалося б знайти подібних людей, які були ще менше здатні

розібратися в жіночій душі і розплутати переплетені в ній нитки добра і зла, ніж ці непохитні мудреці, на яких глянула цієї хвилини Естер Прин. Мабуть, вона розуміла, що тільки в серці простого люду ще може знайти співчуття — можливо тому, обернувшись до галереї, нещасна жінка зблідла і затремтіла.

Голос, який кликав до неї, належав вельмишановному й славетному Джону Вілсону⁸, найстаршому пастору Бостона; подібно до більшості його побратимів у ті часи, він був ученим богословом, до того ж ще й доброю, чуйною людиною. Утім, своєї природженої доброти він, скоріше, соромився, ніж цінував її.

⁸ Вілсон, Джон (1591–1667) — пуританський проповідник і письменник. Був відомий завдяки фанатичній нетерпимості до сектантів, але в приватному житті відрізнявся м'якосердям.

Вілсон стояв на балконі, його сиве волосся вибивалося з-під круглої чорної шапочки, а сірі очі, звиклі до напівтемряви кабінету, мружилися від сліпучого сонця так само, як очі немовляти Естер. Він був схожий на потемнілий портрет зі старовинного збірника проповідей, і людські гріхи, пристрасті і страждання займали його не більше, ніж подібну гравюру.

— Естер Прин,— продовжував пастор,— я щойно переконував мого молодого побратима, чиї проповіді ти неодноразово чула,— тут містер Вілсон опустил руку на плече блідого юнака, що стояв поруч із ним,— що йому слід звернутися до тебе тут, перед лицем небес, перед нашими мудрими і справедливими правителями, на очах у всього народу, і докладно роз'яснити, наскільки огидний і брудний твій гріх. Знаючи тебе краще, ніж я, він може глибше судити про те, м'які або жорсткі слова потрібні для того, щоб знищити твою нерозкаяність і впертість і змусити відкрити ім'я того, хто спокусив тебе і кинув у безодню. Однак брат Димсдейл,— хоч він і розумний як на свої літа,— заперечив мені, що примушувати жінку в присутності великої кількості людей розкрити таємниці серця є насильством над її природою. Я ж намагався довести йому, що ганьба полягає в скоєнні гріха, а зовсім не в його оголошенні. Що ти відповіси мені цього разу, брате Димсдейл? Хто з нас двох, ти чи я, звернеться до цієї заблудлої душі?

Серед сановних глядачів і пасторів, які займали місця на галереї, почувся крик, суть якого висловив губернатор Беллінггем,

підвищивши голос, хоч і владний, але пом'якшений повагою до молодого пастора.

— Вельмишановний пане Димсдейл,— сказав він,— на вас лежить відповідальність за душу цієї жінки. Тому ваш прямий обов'язок — схилити її до визнання, яке і стане доказом щирості каяття.

Після цього звернення всі погляди натовпу зосередилися на превелебному Димсдейлі, молодому пасторі, який, закінчивши один з кращих англійських університетів, привіз до нашого лісового краю останнє слово вченості того часу. Його красномовство і релігійний запал уже помітно вирізняли його серед представників церкви. Та й сама зовнішність його була вельми примітною: високий опуклий білий лоб, великі темні, завжди сумні очі і то твердо стиснуті, то злегка тремтячі губи, які свідчили про болючу чутливість у поєднанні з великим самовладанням. Незважаючи на природну обдарованість і глибокі знання, молодий пастор був завжди насторожі й разом із тим він мав розгублений, ніби трохи переляканий погляд, як у людини, що загубилася в нетрях життя і здатна знайти спокій лише на самоті. Він намагався, наскільки це не суперечило йому як священнослужителю, триматися в тіні, був скромний і поводився просто, а коли йому доводилося виголошувати проповіді, слова його дихали такою поезією і чистотою помислів, що багатьом здавалося, ніби вони чують голос ангела.

Такий був юнак, до якого превелебний Вілсон і губернатор привернули загальну увагу, змушуючи його тут, перед натовпом, звернутися до загадкової жіночої душі. Ситуація, в якій опинився молодий пастор, була для нього настільки болісною, що кров відлила від його щік, а губи затремтіли.

— Звернися до грішниці, брате мій,— підбадьорив його містер Вілсон.— Це важливо не тільки для її душі, але, як правильно помітив губернатор, і для твоєї, бо ти був духовним наставником цієї жінки. Нехай вона розповість правду!

Превелебний містер Димсдейл схилив голову, ніби творячи безмовну молитву, і виступив уперед.

— Естер Прин,— сказав він, нахилившись через перила і пильно дивлячись їй в очі,— ти чула слова цієї мудрої людини і розумієш, яка відповідальність лежить на мені. Я заклинаю тебе відкрити нам ім'я

твого спільника в гріху, якщо тільки це полегшить твою душу і допоможе їй, зазнавши земного покарання, наблизитися до вічного спасіння. І нехай хибна жалість не стискає твої уста, бо, повір мені, Естер, краще для цієї людини зійти з почесного місця і стати поруч з тобою

на ешафоті, ніж тягнути все життя таємний тягар провини. Що принесе твоє мовчання, крім спокуси, і чи не спонукає воно додати до гріха ще й лицемірство? Небо послало тобі очевидне безчестя, щоб ти знайшла в собі сили здолати зло, що оселилося в душі твоїй, і життєві скорботи. Подумай, яких збитків ти завдаєш тому, у кого, можливо, не вистачає сміливості з власної волі випити гірку, але рятівну чашу!

Глибокий і звучний голос молодого священика затремтів і урвався. Не стільки прямий сенс його слів, скільки непідробне хвилювання, що звучало в них, відгукнулося в серцях усіх слухачів і викликало єдиний порив співчуття. Навіть немовля на руках в Естер немов відгукнулось на цей порив: спрямувавши на містера Димсдейла блукаючий до цього погляд, воно із жалібним вигуком простягнуло до нього рученята. У заклик священика причаїлася сила, яка змусила всіх повірити, що ось зараз Естер Прин назве винного або ж винний сам, яке б місце він не посідав у суспільстві, виступить уперед і підніметься на поміст.

Естер похитала головою.

— Жінко, не випробуй милосердя Божого! — суворо вигукнув превелебний містер Вілсон.— Навіть твоєму немовляті був посланий голос, щоб він підтвердив пораду, яку ти зараз почула. Відкрий нам ім'я! Щиросердна сповідь і каяття допоможуть тобі позбутися червоної літери на грудях.

— Ніколи! — відповіла Естер, дивлячись не так на містера Вілсона, а в глибокі, повні цієї хвилини сум'яття очі молодого священика.— Вона дуже глибоко випалена в моєму серці. Вам не вирвати її звідти! Я готова постраждати одна за нас обох!

— Скажи правду, жінко! — пролунав холодний голос з натовпу, що стояв навколо ешафота.— Скажи правду і дай твоїй дитині батька.

— Ні! — смертельно збліднувши, відповіла Естер тому, чий голос вона миттєво впізнала.— У моєї крихітки є тільки батько небесний, а про земного вона ніколи не дізнається!

— Вона не скаже! — одними губами прошепотів містер Димсдейл.— Скільки сили і шляхетності в серці жінки! Вона не скаже!

Нахилившись через перила галереї і притиснувши руку до серця, він чекав відповіді на свій заклик, але тепер випростався і звів дух.

Переконавшись, що зломити завзятість злочинниці неможливо, старий пастор звернувся до натовпу з проповіддю про згубність гріха у всіх його проявах і особливо підкреслив ганебне значення червоної літери. Знову і знову повертався він до цього символу, і не менше ніж за годину його урочисті фрази, немов хвилі прибою, перекочувалися крізь голови слухачів, малюючи настільки жахливі картини, що незабаром городянам стало ввижатися, ніби саме пекельне полум'я забарвлює зловісну літеру в червоний колір.

Тим часом Естер Прин продовжувала втомлено і байдуже стояти біля ганебного стовпа, незряче дивлячись у простір. Цього ранку вона витримала все, що спроможна витримати людина,— але не така була ця жінка, щоб уникати гострого болю, занурившись у рятівну непритомність. Тому їй залишалося одне: замкнутися в кам'яній шкаралупі бездушності, продовжуючи при цьому жити і дихати. Такий душевний стан дозволив їй не звертати уваги на громове, але марне красномовство старого пастора.

Наприкінці випробування дитина розплакалася. Естер машинально спробувала заспокоїти її, а потім, так само байдужо, дозволила відвести себе назад до в'язниці і зникла за окутими залізом дверима.

Ті, хто пильно проводжав її поглядами, пошепки говорили потім, що помітили в темному тюремному коридорі зловісний відблиск червоної літери.

Глава 4

ПОБАЧЕННЯ

Після повернення до в'язниці Естер Прин впала в таке збудження, що її не можна було ні на хвилину залишити без нагляду, інакше вона могла накласти на себе руки або, у нападі божевілля, вчинити щось із нещасним немовлям. Коли ж тюремник Брекет побачив, що день хилиться до ночі, а Естер як і раніше не чує ані вмовлянь, ані погроз, він уважав за найрозумніше покликати до неї лікаря. Лікар цей, за його словами, був обізнаний не тільки на відомих добрим християнам лікарських науках, але знав також і те, чого навчили його індіанці стосовно цілющих трав і коріння.

Лікарська допомога дійсно потрібна, і не стільки Естер, скільки її немовляті, якому, здавалося, з материнським молоком передалися сум'яття, жах і відчай, що охопили душу матері. Немовля судомило від болю, немов його тільки прийняло в себе всі страждання, пережиті цього дня Естер Прин.

Незабаром слідом за тюремником до похмурої камери увійшов не міський лікар, а той самий чоловік з незвичайною зовнішністю, чия присутність у натовпі так вразила носительку червоної літери. Колоніальна влада помістила його в тюрму не через підозру в якомусь злочині, а тому, що такий захід полегшував їм перемови з індійськими вождями про викуп. Назвався він Роджером Чиллінгуортом. Впустивши його, Брекет десь хвилину помовчав, здивований тишею, яка відразу ж запанувала там. Немовля замовкло, а Естер немов оніміла.

— Прошу тебе, приятелю, залиш мене наодинці із хворою,— сказав лікар.— Повір, я дуже швидко поверну місіс Прин спокій, і присягаюсь, що й надалі вона буде виконувати будь-які накази набагато охочіше, ніж досі.

— Що ж,— відповів Брекет,— якщо вашій милості це вдасться, я буду вважати, що ви і справді найвправніший лікар. У цю жінку немов

нечистий дух уселився. Ще трохи — і, присягаюся, мені довелося б узятися за батіг!

Незнайомець переступив поріг камери з холоднокрівністю, притаманною людям лікарської професії. Вона не зрадила його і після того, як тюремник пішов, залишивши його сам-на-сам із жінкою, безсумнівно пов'язаною з ним міцними узами. Саме про це свідчив той пильний і схвильований погляд, який того ранку вона спрямовувала на нього поверх голів людей, що юрбилися на майдані.

Перш за все лікар зайнявся дитиною, бо дівчинка, що лежала на ліжку, знову заплакала, захлинаючись і синіючи. Тому спершу необхідно було заспокоїти її, а вже потім думати про все інше. Уважно оглянувши її, незнайомець дістав з-під плаща і розстебнув об'ємну шкіряну торбину, де зберігалися якісь ліки. Одні з них він розмішав у кухлі з водою.

— Колишні заняття алхімією,— зауважив він,— і рік життя серед народу, добре обізаному на цілющих властивостях диких трав, зробили мене більш знаючим медиком, ніж багато хто з тих, хто хизується званням лікаря. Підійди сюди, жінко! Дитина твоя, а не моя, тому ти сама повинна дати їй ліки.

Не спускаючи з чоловіка переляканого погляду, Естер відштовхнула простягнутий ним кухоль.

— Ти хочеш помститися невинному немовляті? — прошепотіла вона.

— Дурна жінка! — холодно відповів він.— Навіщо мені шкодити жалюгідному незаконнонародженому немовляті? Ліки цілющі, і якби дитина була моєю, я не міг би дати їй нічого кращого.

Естер, яка майже втратила здатність тверезо міркувати, усе ще вагалася, тоді він сам узяв дитину на руки і по краплині влив їй до рота ліки. Вони незабаром подіяли, повністю виправдавши слова лікаря. Крихітка замовкла, судомні посмикування її ручок і ніжок припинилися, і незабаром вона поринула в глибокий, освіжаючий сон. Після цього лікар — він мав повне право так себе називати — зайнявся матір'ю. Спокійно й уважно порухував він її пульс, зазирнув в очі,— і від цього добре знайомого погляду, зараз настільки холодного і непроникного, її серце мимоволі стиснулося. Нарешті, задоволений оглядом, він почав готувати нові ліки.

— Я не знаю панацеї від усіх недуг і напастей,— промовив він,— але у дикунів я перейняв безліч нових засобів, і ось один з них. Секрет цього складу мені відкрив один індіанець як подяку за те, що я поділився з ним рецептами, відомими ще з часів Парацельса. Випий сміливо! Зрозуміло, чиста совість заспокоїла б тебе краще, але в мене її немає для тебе. Ці ліки вгамують хаос почуттів, що вирує в тобі, як олія гамує морські хвилі.

Він простягнув Естер кухоль, і та взяла його, дивлячись в очі лікаря довгим проникливим поглядом, не стільки переляканим, скільки здивованим і питальним. Потім вона глянула на сплячу дівчинку.

— Я думала про смерть, кликала її, я навіть молилася б про неї, якби такій, як я, личило молитися. І все ж таки, якщо в цьому зіллі — смерть, подумай гарненько, перш ніж я його вип'ю. Бачиш — я вже піднесла його до губ!

— Пий без вагань! — як і раніше незворушно відповів чоловік.— Невже ти так погано знаєш мене, Естер Прин? Хіба я здатний керуватися настільки дріб'язковими намірами? Якби я навіть і виношував план помсти, то хіба не найкращою помстою було б залишити тебе живою — щоб цей пекучий сором продовжував горіти у тебе на грудях?

Він доторкнувся сухим пальцем до червоної літери, і вона обпалила Естер, немов раптово пекельно розжарилася. Помітивши мимовільний рух жінки, він посміхнувся.

— Живи ж, і нехай твій вирок завжди буде написаний на тобі, нехай його читають чоловіки й жінки, нехай читає той, кого ти називала своїм чоловіком, нехай читає і ось ця дитина! І щоб ти мала сили жити, прийми мої ліки!

Більше не заперечуючи і не зволікаючи, Естер випила зілля і, підкоряючись жесту лікаря, присіла на край ліжка, де спала дівчинка, тоді як він присунув собі єдиний стілець. Побачивши ці приготування, вона здригнулася, бо зрозуміла, що, виконавши обов'язок людинолюбства і полегшивши її фізичні страждання, зараз він звернеться до неї як людина, яку вона смертельно образила.

— Естер,— почав він,— я не буду питати тебе, як і чому ти скотилася в цю прірву, точніше, зійшла на ганебний ешафот, де я тебе і побачив. Причину легко встановити. Вона — в моєму божевіллі й у твоїй

слабкості. Чи варто було мені, книжному черв'якові, людині думки, яка досягла похилого віку і віддала кращі роки невгамовній жадобі пізнання, зазіхати на твою молодість і красу? Як міг я, каліка від народження, тішити себе надією, що духовні багатства приховають від очей юної дівчини тілесне каліцтво! Мене вважають розумною та досвідченою людиною. Але якби мудреці були проникливі у власних справах, я міг би все це передбачити від самого початку. Вийшовши з нескінченних лісів та вступивши в це населене християнами селище, я задалегідь знав би, що очі мої насамперед побачать тебе, Естер Прин, виставлену на загальну наругу. Ні: вже тієї хвилини, коли ми, вінчане подружжя, спускалися церковними сходами, я міг би розрізнити зловісний вогонь червоної літери, палаючий у кінці нашого шляху.

— Ти знаєш, що я була щирою з тобою,— сказала Естер, відчувши нестерпний біль від цього холонокровного удару.— Я не кохала тебе і не удавала, що кохала.

— Твоя правда,— відгукнувся він.— Я був божевільним, і визнаю це. Але до зустрічі з тобою життя моє не мало мети. Світ був таким безрадіним! У моєму серці вистачило б місця для багатьох друзів, але там панували холод і самотність, не горів вогонь домашнього вогнища. Я прагнув розпалити його! І хоча я старий і потворний, мені не здавалося божевіллям мріяти про те, що і на мене десь чекає просте людське щастя, доступне для всіх інших. І я прийняв тебе у своє серце, Естер, у найпотаємніший його куточок, і намагався зігріти тебе тим теплом, яке ти сама і породила.

— Я заподіяла тобі багато зла,— прошепотіла Естер.

— Ми обидва заподіяли одне одному зло,— продовжував він.— І я першим почав це, коли втягнув твою квітучу юність у протиприродний союз з моїм прив'яданням. Тому, як людина, яка все життя не даремно думала і міркувала, я не хочу помсти. Ми з тобою розраховалися. Але, Естер, на світі живе людина, яка заподіяла зло нам обом. Хто він?

— Не питай про це! — твердо дивлячись йому в очі, відповіла жінка.— Про це ти ніколи не дізнаєшся.

— Ти сказала — ніколи? — повторив він, похмуро і самовпевнено посміхнувшись.— Повір, Естер, у навколишньому світі, як і у світі думки, майже не існує речей, незбагнених для людини, що цілком

присвятила себе їх розкриттю. Ти можеш зберегти свою таємницю від настирливої цікавості натовпу. Ти можеш не видати її пасторам і суддям, як учинила сьогодні, коли вони намагалися вирвати її з твого серця, щоб поставити твого коханця поруч із тобою біля ганебного стовпа. Але коли тебе питаю я, мною володіють зовсім інші почуття. Я буду шукати цю людину, як шукав істину в книгах. Я відчую його присутність, бо ми з ним міцно пов'язані. Я побачу, як він затремтить, і сам раптово і мимоволі затремчу. Рано чи пізно, але він опиниться в моїх руках!

Очі вченого, спрямовані на Естер, горіли таким вогнем, що вона злякано притиснула руки до грудей. Ну як ця людина здатна прочитати те, що зберігалось в її серці?

— Ти не хочеш відкрити його ім'я? Це не має значення,— закінчив він так упевнено, наче провидіння було його спільником.— Він не носить, як ти, знак безчестя на одязі, але я відразу ж побачу цей знак у його серці. Однак тобі не треба хвилюватися за нього. Я не маю наміру ставати між ним і карою, яку надішле йому небо, як не маю наміру передавати його до рук людського правосуддя. Не думай також, що я зроблю щось проти його життя або честі, якщо, як я вважаю, це людина з чистим ім'ям. Нехай живе! Нехай, якщо зуміє, користується всіма благами і почеснями! Усе одно він буде в моїх руках!

— Твої вчинки на вигляд милосердні,— промовила перелякана і вражена Естер,— але, судячи з твоїх слів, ти нещадний.

— Жінко, від тебе, від тієї, що колись була моєю дружиною, мені потрібно лише одне,— продовжував учений.— Тобі вдалося зберегти в таємниці ім'я свого коханця, збережи ж у таємниці і моє ім'я! У цих краях ніхто мене не знає. Не обмовся жодній живій душі, що я колись був твоїм чоловіком! Тут, на цій глухій околиці землі, я розкину свій намет, тому що тут живуть жінка, чоловік і дитина, з якими я нерозривно пов'язаний. Не має значення, гарний цей зв'язок чи поганий, ненависть чи любов лежать в її основі. Ти моя, Естер Прин, і всі, хто пов'язаний з тобою, пов'язані і зі мною. Мій будинок — там, де живеш ти і де живе він. Але я вимагаю мовчання!..

— Навіщо це тобі? — запитала Естер, відчуваючи невиразну огиду від подібної змови.— Чому ти не хочеш відкрито назвати своє ім'я і відректися від мене?

— Можливо, тому,— відповів він,— що не бажаю пережити те безчестя, яке чекає на ошуканих чоловіків. А можливо, і з інших причин. З тебе досить і того, що я вирішив жити і померти, не розкриваючи свого імені. Нехай усі вирішать, що твій чоловік помер. Ані словом, ані знаком, ані поглядом не викажи, що ти знайома зі мною. А найбільше за все стережися виказати цю таємницю людині, з якою згрішила. Стережися: його честь, стан, саме життя будуть повністю в моїй владі!

— Гаразд, разом з його таємницею я збережу і твою,— нарешті повільно промовила Естер.

— Присягнись! — зажадав він.

І вона присягнулася.

— А тепер, місіс Прин,— сказав Роджер Чиллінгуорт — саме так ми будемо надалі називати цю людину,— я залишаю тебе наодинці з твоєю дитиною і червоною літерою. Але скажи, Естер, хіба ти засуджена носити цей знак і вночі? Ти не боїшся страшних і огидних сновидінь?

— Навіщо ти насміхаєшся наді мною? — запитала Естер, перелякана виразом його очей.— Можливо, ти — той самий, хто блукає вночі в хащах навколо наших осель? Невже ти змусив мене укласти пекельну угоду, яка занапастить мою душу?

— Не твою, Естер! — вимовляючи ці слова, чоловік знову посміхнувся.— О, ні, не твою!..

Глава 5

ЕСТЕР ЗА РУКОДІЛЛЯМ

Термін ув'язнення Естер Прин сплив. Тюремні двері відчинилися, і вона знову побачила сонячне світло. Воно сяяло для всіх, але її понівеченій і хворій уяві здавалося існуючим лише для того, аби висвітлювати червону літеру у неї на грудях. Можливо, самотне повернення з тюремного будинку заподіяло їй навіть більше страждань, ніж години біля ганебного стовпа, коли кожен міг указати на неї пальцем, як на втілення безчестя. Там, на ешафоті, нелюдське напруження нервів і сила характеру допомогли їй перетворити ганебне видовище на якийсь похмурий тріумф. До того ж це була особлива, неповторна подія, єдина на її віку. Їй знадобилось стільки життєвої енергії, аби витримати, що цього вистачило б на чимало спокійних років. Той самий суворий закон, який засудив її, допоміг їй устояти під час страшного і ганебного випробування.

Але з тієї хвилини, як вона сама-одна переступила поріг в'язниці, почалося повсякденне життя, і Естер потрібно було або день у день нести цей тягар, або впасти під його вагою. Вона вже не могла «позичати» у прийдешнього дня, щоб упоратися із сьогоднішніми негараздами. Завтрашній день принесе нові лиха, а за ним прийде наступний і безліч інших. Повільно потягнеться довга низка днів, і щоранку вона буде звалювати на себе ту саму ношу, згинатися під нею, і до вечора не мати сил скинути її, тому що кожен наступний день і рік не забудуть додати своєї частки тягот до ганьби, що нагромаджується навколо неї. Так, потроху втративши себе, вона перетвориться на такий собі символ, на який незмінно будуть указувати пастори і проповідники, розцвічуючи цим прикладом свої інквизитивні протиприродні проповіді проти жіночої слабкості і прихильності гріховних пристрастей. Юні й чисті душі почнуть дивитися на носительку палаючої червоної літери, доньку поважних батьків, матір дівчинки, яка, у свою чергу, стане

жінкою, як на втілений образ гріха. Сором буде супроводжувати її до могили і стане єдиним надгробком для неї.

Разом з тим, перед Естер був відкритий увесь світ. Вирок не змушував її залишатися в межах загубленого в Новому Світі поселення пуритан, вона вільна була виїхати на батьківщину або до будь-якої європейської країни і там, приховавши своє ім'я і минуле, почати інше життя. Там ця неприборкана пристрасна жінка зустріла б людей, чії звички та звичаї нескінченно далекі від жорстокого закону, що засудив її.

То чому ж вона, не дивлячись ні на що, як і раніше вважала за свій дім те єдине місце, де стала живим прикладом гріховної ганьби? Причина, імовірно, в тому, що якимось фатальне почуття, вимогливе, невідворотне і завзяте, як вирок долі, майже завжди примушує людські істоти жити і поневірятися, подібно до привидів, у тих самих місцях, де значна і пам'ятна подія колись докорінно змінила все їхнє життя,— і тим міцніше, чим трагічнішою і похмурішою була подія. Гріх і безчестя — ось те коріння, що приковувало Естер до цього ґрунту. Вона ніби заново народилася на світ, а непривітний лісовий край став для неї рідною оселею — суворою, безрадісною, і водночас єдино можливою. Усі інші місця на землі стали для неї нескінченно далекі — навіть той куточок сільської Англії, де минули її щасливе дитинство і дівочтво. Естер була прикута до Массачусетса ланцюгом із залізних ланок, і хоча вони шматували її душу, розірвати цей ланцюг вона не могла.

Можливо і, мабуть, поза сумнівом, що в цих місцях, у цьому фатальному для Естер поселенні її утримувало й інше почуття — настільки таємне, що вона приховувала його від самої себе, бліднучи щоразу, коли воно ворухилося в її серці, немов змія, спляча в норі. Тут жила, дихала, щодня ходила вулицями людина, з якою вона вважала себе зв'язаною узами, які не визнаються на землі, але настільки міцними, що в день Страшного суду вони перетворяться на узи шлюбу і з'єднають її з цією людиною у вічності. Знову і знову ворог роду людського вселяв Естер цю думку і реготав, стежачи за тим, як вона спершу з палкою і відчайдушною радістю чіплялася за неї, а потім з жахом гнала геть.

А те, у що вона змушувала себе вірити, що сама вважала причиною, яка не дозволяла їй покинути Нову Англію, було наполовину правдою, наполовину самообманом. Тут, гадала вона, скоєний її гріх, тут має здійснитися і земне покарання. Можливо, катування щоденним приниженням очистить зрештою її душу і замінить утрачену чистоту новою, віднайденою в муках.

Так чи інакше, але Естер нікуди не поїхала. На околиці поселення, віддалено від інших осель, стояв критий соломною дерев'яний напівпокинутий будиночок. Він був покинутий поселенцем, що збудував його, адже земля навколо виявилася безплідною, а віддаленість від міста не дозволяла спілкуватися з сусідами, чого вже тоді не цуралися іммігранти. Вікнами будиночок дивився на східний берег бухти, де на протилежному березі виднілися лісисті пагорби. Невеликий гай низькорослих дерев — тільки такі й виживали на несприятливому ґрунті — майже не приховував його, але ніби підкреслював, що там мешкає хтось, хто вважає за краще уникати сторонніх поглядів.

У цій відокремленій обителі з дозволу міської влади, яка все ще не спускала з Естер Прин очей, вона й оселилася. Жила на власні досить скромні кошти разом із маленькою донькою. Тінь підозрілості відразу ж нависла над цим місцем. Діти, ще не здатні зрозуміти, чому ця жінка не варта милосердя, підкрадалися майже впритул, щоб подивитися, як вона шиє або плете біля вікна, або стоїть на заході у дверях, або пореється в городі, або йде стежкою до міста, а вгледівши червону літеру у неї на грудях, кидалися врозтіч, охоплені нез'ясовним, але заразливим страхом.

Естер була самотня, і хоч не було на світі людини, яка б відкрито заявила, що вважає її за друга, злидні їй не загрожували. Вона володіла мистецтвом, яке навіть у цій країні допомагало їй заробити на життя собі і підростаючій доньці. Це було мистецтво рукоділля — у ті часи майже єдине, доступне жінкам. Чудернацьки обрамлена літера, яку Естер Прин носила на грудях, слугувала ще й зразком її витонченої й винахідливої майстерності, до якої із задоволенням вдалися б навіть придворні панни, що так полюбляють оздоблювати свої шовкові і парчеві сукні пишними вишивками і мереживами ручної роботи.

Зрозуміло, що через сувору простоту пуританського одягу попит на найвитонченіші вироби Естер був невеликий. Проте схильність людей тієї епохи до таких майстерних виробів збереглася і в наших суворих пращурів, хоча вони і відмовилися від багатьох, на перший погляд куди більш істотних, потреб. Усілякі публічні церемонії — наприклад, посвячення в духовний сан або вступ на посаду судді,— тобто, усе, що могло надати пишності представникам влади, які поставали перед народом, з політичних міркувань обставлялося урочистими ритуалами і похмурою, але ретельно продуманою розкішшю. Пишні брижі, вишукано оброблені перев'язі і розшиті рукавички вважалися обов'язковими деталями парадних убрань тих, хто тримав у руках кермо влади, і хоча закони проти розкоші забороняли простому люду подібні надмірності, люди багаті і вельможні користувалися ними без обмежень. Крім того, і поховання породжували попит на деякі вироби Естер Прин, що слугували і для того, щоб обряджати небіжчиків, і для того, щоб у вигляді численних емблем з чорного сукна і білосніжного батисту підкреслювати скорботу живих. Дитячі сукенки — бо в ті часи дітей одягали з великою пишністю — також надавали їй можливість попрацювати і заробити.

Досить швидко вишивки Естер увійшли, як то кажуть, у моду. Чи то через жалість до нещасної жінки, чи то через хворобливу цікавість, що додає уявної цінності звичайним або навіть непотрібним речам, тому що вона дійсно володіла мистецтвом, в якому її ніхто не міг перевершити,— так чи інакше, але їй давали стільки замовлень, скільки вона погоджувалася прийняти. Хтозна, може, марнославні олдєрмени, надягаючи для урочистих церемоній одяг, прикрашений її грішними руками, гадали, що у такий спосіб вони виявляють смирення... Нею були спрацьовані брижі губернатора; вишивки Естер красувалися на шарфах військових і комірах пасторальних жупанів; вони облямовували дитячі чепчики і зникали під віками трун, де потім, зруйновані цвіллю, розсипалися на порох. Але ніхто і ніколи не звернувся до Естер, коли було потрібно вишити сніжно-білу фату, покликану приховувати цнотливий рум'янець нареченої. Це свідчило про те, що бостонське товариство як і раніше похмуро і несхвально дивилося на її гріх.

Естер і не прагнула заробити більше, ніж було потрібно для того, щоб вести скромне, майже аскетичне існування, але ростити в достатку дитину. На ній завжди були темні сукні з грубої тканини, прикрашені лише червоною літерою, яку вона була приречена носити. Зате наряди для дівчинки вона вигадувала з дивовижною, майже фантастичною винахідливістю. Підкреслюючи легку грацію, що рано проявилася в дитині, вони, мабуть, переслідували ще якусь мету, не зрозумілу для оточуючих. Але про це ми поговоримо пізніше.

За вирахуванням невеликих витрат на одяг для доньки, весь надлишок своїх коштів Естер роздавала людям — напевно менш нещасним, ніж вона сама, і здатним образити ту, що віддавала їм останнє. Вона витратила на шиття простого одягу для бідняків довгі години, які могла б присвятити витонченим витворам свого мистецтва. Можливо, у цій монотонній роботі Естер бачила свого роду спокуту, бо заради неї жертвувала тим, що справді тішило її. Була в її натурі якась палка і багата обдарованість, потреба в пишній красі, але життя вона вела таке, що задовольнити цю спрагу могла лише за допомогою своєї дивної майстерності. Тонке і кропітке рукоділля приносить жінкам насолоду, яку чоловікам ніколи не зрозуміти. Можливо, вишивання допомагало Естер висловити, а отже, і вгамувати пристрасть, що наповнювала її життя. Вважаючи цю радість гріховною, вона засудила її разом з іншими радощами. Але така болісна боротьба совісті з невловимими відчуттями не свідчить про щире й відверте каяття: у ній причаїлося щось сумнівне і, мабуть, глибоко хибне.

Так чи інакше, Естер Прин виборола своє місце в житті. Завдяки природженій енергії і рідкісним здібностям людям не вдалося повністю вигнати цю молоду жінку з-поміж себе, однак вона була відзначена печаткою, більш нестерпною для жіночого серця, ніж тавро на лобі Каїна. Тому у своїх стосунках із суспільством Естер відчувала себе вигнанкою. Кожен жест, кожне слово, часом навіть мовчання тих, з ким вона стикалася, мали на увазі, а іноді і відкрито говорили про її знедоленість і таку самотність, немов вона жила на іншій планеті або спілкувалася з нашим світом за допомогою інших органів чуття, ніж інші смертні. Вона стояла осторонь від людських турбот і хвилювань і все ж була близька до них, що перетворило її на якусь подобу

безтілесного духу, який відвідує своє колишнє родинне вогнище, але вже не може стати видимим або відчутним, радіти домашнім радощам або оплакувати родинне горе. Жах і глибоку відразу — тільки на ці почуття в серцях людей, та ще на образливе презирство, здавалося, має право Естер.

Час був не дуже витончений, і хоча вона відмінно усвідомлювала і навряд чи могла забути про своє становище, їй нагадували про нього знову і знову, ятрячи глибокі рани в її душі грубими дотиками до найбільш чутливих місць. Траплялося, що бідняки, до яких вона була відверто щира, буквально плювали на руку, простягнуту їм для допомоги. Вельмишановні панни, у чиї будинки вона приносила замовлені вишивки, також не втрачали нагоди заронити краплю гіркоти в її серце — іноді за допомогою тієї алхімії прихованої злоби, з якої жінки вміють витягати смертельну отруту з наймізерніших дрібниць, а часом за допомогою грубих слів, які відгукувалися в беззахисному серці страдниці, немов стусани кулаком по роз'ятреній рані.

Естер довго і старанно стримувала себе і ніколи не відповідала на подібні вихватки, проте хвиля рум'янцю мимоволі фарбувала її бліді щоки, а кров миттєво приливала до серця і починала стукати в скронях. Вона була терпляча, як мучениця, але не стала б молитися за своїх ворогів, побоюючись, що, всупереч її бажанню все пробачити, слова благословення мимоволі зміняться на прокльони.

Незліченні образи, хитромудро передбачені довічним, без права перегляду вироком пуританського суду, тисячами всіляких способів безперестанку катували Естер. Пастори зупинялися на вулиці, щоб звернутися з умовляннями до нещасної грішниці,— і навколо негайно збирався то похмурий, то глузливий натовп. Якщо в неділю вона заходила до церкви, сподіваючись на милосердну посмішку всеблагото Отця, їй траплялося з боєм переконатися, що темою проповіді слугувало саме її життя. Поступово Естер стала боятися дітей, оскільки ті перейняли від батьків невиразне відчуття, що в цій сумній жінці, яка, тримаючи дитину на руках, безшумно і завжди самотньо пробирається вулицями, приховано щось страшне. Тому вони пропускали її, а потім переслідували на відстані, верескливо

вигукуючи слова, тим страшніші для Естер, адже дитячі уста вимовляли їх несвідомо, навіть не розуміючи їхнього сенсу.

Це означало, що її безчестя відомо всім без винятків, і їй би не так боліло, якби про її минуле шепотілося листя дерев, шелестів літній вітерець, завивала зимова хуртовина. Не меншими тортурами були і погляди незнайомих людей. Коли приїжджі з цікавістю розглядали червону літеру, та немов заново пропалювала серце Естер, і вона з величезними труднощами придушувала бажання прикрити груди рукою. Погляди ж городян були на свій лад болісні. Її мучила їхня холодна увага. Інакше кажучи, щоразу, коли на червоний знак хтось дивився, Естер Прин відчувала жорстокі страждання. Рана не загоювалася — навпаки, щоденне катування все більше її ятрило. Так, вона згрішила — але хіба не грішили інші?

Лише зрідка, лише один-два рази за багато днів і місяців, їй пощастило відчутти на огидному клеймі співчутливий людський погляд, який приніс їй миттєве полегшення, немов хтось ненадовго розділив з нею її страждання. Наступної секунди біль повернувся з іще більшою силою.

Життя, повне прихованих і жорстоких страждань, не могло не відбитися на уяві Естер. Якби вона була жінкою більш витонченою, її розум навряд чи впорався б із цим випробуванням.

Самотньо пересуваючись у межах тісного маленького світу, з яким вона була пов'язана лише зовні, вона іноді починала думати і навіть відчувати — адже її фантазії завжди відрізнялися вражаючою конкретністю і яскравістю,— що червона літера наділила її якимось новим органом чуття.

З жахом Естер увірувала у свою здатність угадувати, завдяки внутрішній спорідненості, таємні гріхи, приховані в серцях інших людей. І відкриття, які вона робила, шокували її.

Що вони означали? Можливо, то були всього лише підступні витівки злого духа. Можливо, він намагався переконати жінку, яка ще не цілком стала його жертвою, що зовнішні чистота і благопристойність — лише обман, і якби показати багатьох з тих, хто засуджував її, в правдивому світлі, червона літера запалала б на грудях багатьох, а не однієї тільки Естер Прин? Або ці непевні й разом з тим невідступні відчуття дійсно відображали істину?

У всьому її життєвому досвіді не було нічого страшнішого й огиднішого за це почуття. Воно дивувало Естер і бентежило її — особливо тому, що іноді виявлялося в найнесподіваніших випадках. Часом червона тварюка на її грудях починала вітально тремтіти навіть тоді, коли вона проходила повз поважного проповідника або судді — приклади побожності і справедливості, яких люди тієї благочестивої і патріархальної епохи вважали мало не за ангелів, що безпосередньо спілкуються з небесами.

«Я відчуваю, що поруч зі мною — великий грішник!» — думала часом Естер, поспішаючи у своїх справах і, як зазвичай, дивлячись собі під ноги. Вона нерішуче підводила очі, але навколо не було жодної живої душі, крім уже згаданого ангела в плоті. Стикаючись зі святенницько-презирливим поглядом якоїсь матрони, про яку люди говорили, що вона весь свій вік прожила зі шматком льоду в грудях, Естер знову відчувала наполегливе й таємниче почуття спорідненості. Але що спільного було між нерозталим льодом у грудях матрони і пекучим соромом на грудях Естер? Або ж, траплялося, раптове тремтіння попереджало її: «Дивись, Естер, он іде така ж сама грішниця, як і ти!» Озирнувшись, вона перехоплювала погляд молоденької дівчини, що боязко поглядала з-під вій на червону літеру. Потім легкий рум'янець фарбував її щоки, немов уже сам по собі цей миттєвий погляд міг заплямувати її цнотливість...

О злісний дух, чиєю міткою став цей фатальний символ, невже ти здатний спаплюжити в очах бідної грішниці весь людський рід, не шкодуючи ані юності, ані старості? Адже одне з найтяжчих наслідків гріха — втрата віри. Але оскільки Естер Прин, усе ще помиляючись, болісно намагалася вважати себе найбільш порочною за всіх на світі, саме по собі це слугувало доказом того, що вона зовсім не остаточно розбещена.

Прості люди, що ставилися в ті давні часи з перебільшеним страхом до всього, що було незрозумілим для їхньої уяви, передавали з уст в уста всілякі небилиці про червону літеру. Звівши їх до купи, можна було б викласти ці вигадки у вигляді жахаючої легенди. Принаймні, багато хто стверджував, що червоний символ не пофарбований у звичайному фарбувальному чані, а до червоного розжарений у

пекельному горнилі, тому й палає так яскраво на грудях Естер, коли молода жінка йде сутінками вулицею.

А нам зі свого боку слід додати, що він так глибоко пропалив серце бідної Естер, що в цих вигадках, можливо, було більше правди, ніж здатна визнати наша скептична невіра.

Глава 6

ПЕРЛ

До цього часу ми майже не згадували про дівчинку, про цю маленьку істоту, чиє безневинне життя — чарівна квітка — виникло завдяки несповідимій волі провидіння зі сліпого пориву пристрасті. З яким подивом стежила Естер за тим, як зростала її донька, за її красою, яка з кожним днем усе яскравіше кидалася в очі, за розумом, що осявав, немов сонячний промінь, тонке дитяче личко!

Її Перл! Естер дала це ім'я дівчинці не тому, що воно підходило до зовнішнього вигляду крихітки: у ньому не було нічого від спокійного матового блиску, який міг би виправдати порівняння з перлиною, а тому, що саме слово «Перл» означало щось безмірно коштовне, куплене ціною всього надбання, єдиний скарб! Уражаюче: люди затаврували гріхи цієї жінки червоною літерою, яка так потужно і згубно впливала, що звичайну симпатію Естер викликала тільки у таких же самих грішних душ, як вона сама. Але Бог дав їй чарівну дитину, і цій дитині треба було навіки з'єднати матір з усіма іншими людьми та їхніми нащадками і коли-небудь зайняти місце серед праведних на небесах!

Однак такі думки вселяли в Естер Прин швидше страх, ніж надію. Вона знала, що зробила щось погане, і ледве вірила, що плід цього вчинку виявиться гарним. День у день вона боязко вдивлялася в підростаючу доньку, жахаючись виявити якусь страшну, жахливу особливість, породжену гріхом, якому Перл була зобов'язана життям.

Але жодних фізичних вад Естер у ній не знаходила. Дівчинка мала гарну статуру, була здорова і з природною спритністю володіла своїм ще не розвиненим тілом. У ній причаїлася природжена витонченість, яка не завжди супроводжує бездоганну красу, і як би просто вона не була вдягнена, сторонньому оку завжди здавалося, що саме ця сукня особливо їй пасує. До того ж і вдягнена вона була зовсім не як замазура. Її мати, переслідуючи якусь нечітку мету, яка в подальшому

стане зрозумілішою, купувала найдорожчі тканини і давала волю своїй фантазії, обдумуючи і прикрашаючи вбрання Перл, призначене для виходів у місто. І такою блискучою була краса дівчинки, такою прекрасною її постать у пишних сукнях, від вигляду яких потьмяніла б менш яскрава зовнішність, що часом здавалося, ніби навколо неї на темній підлозі їхнього будиночка лягало світле коло. Але і в простій коричневій сукенці, забрудненій і розірваній у запалі гри, Перл була не менш гарна. Її чарівність була вражаюче різноманітною: одна-єдина дитина втілювала в собі безліч дитячих типів і характерів, починаючи від чарівної, схожої на дику польову квітку селяночки, і закінчуючи подобою малолітньої принцеси крові. І у всіх іпостасях вона зберігала властиві їй запальність і буяння фарб. Якби хоч раз дівчинка з'явилася перед очима матері тендітною або блідою, вона більше не була б собою, не була б Перл!

Ця мінливість була лише ознакою і досить точним вираженням багатства її натури. У характері Перл це багатство поєднувалося з глибиною, і лише в одному відношенні побоювання Естер були марні: її донька була не здатна приловчитися, пристосовуватися до світу, в якому жила. Дівчинка не бажала підкорюватися жодним правилам. Її народження порушило закон, і в результаті на світ з'явилося створіння, наділене якостями, вочевидь, видатними і прекрасними, але перебували вони в повному безладді або ж в якомусь абсолютно особливому порядку, що майже неможливо було відрізнити різноманіття від хаосу.

Аби щоб хоч трохи зрозуміти власну дитину, Естер доводилося згадувати, якою була вона сама в той знаменний період, коли Перл тільки готувалася з'явитися на світ. Адже перш ніж проникнути в душу ще не народженого немовляти, життєдайні промені духовного життя повинні були пройти крізь грозову імлу пристрасного захоплення матері. І якими б чистими вони не були спочатку, оточення, що трапилося на їхньому шляху, пофарбувало їх у золотисто-червоні відтінки, надало їм пекучого блиску, різких тіней і нестерпної яскравості. Але найбільше відбилася на Перл буря, що вирувала тоді в душі Естер. Мати впізнавала в доньці свої неприборкані, божевільні почуття, прагнення кинути виклик усьому світу, нестійкість настроїв і навіть сльози відчаю, що затьмарювали її

серце. Поки все це було осяяне ранковим світлом дитячої життєрадісності, але пізніше, до опівдня земного шляху, обіцяло шквали та грози.

Родинна дисципліна в ті часи була куди суворішою, ніж тепер. Похмурий погляд, сердитий окрик, різка, підкріплена авторитетом Святого Письма, застосовувалися не тільки для покарання за провину, але і як засіб, корисний для розвитку і вдосконалення чеснот. Однак Естер Прин, ніжна мати єдиної дитини, не могла виявитися надмірно суворою. Пам'ятаючи про свої помилки і нещастя, вона усвідомлювала необхідність м'якого, але неухильного нагляду за душею дівчинки, ввіреною долею її піклуванню.

Утім, це завдання виявилось їй не до снаги. Випробувавши посмішки і суворі погляди, переконавшись, що ні те, ні інше не дає результату, Естер змушена була відступити, віддавши Перл самій собі. Звичайно, фізичний примус приборкував дівчинку, але тільки на той час, поки він тривав. Що ж до нотацій та інших виховних заходів, звернених до розуму або серця дитини, то маленька Перл дослуховувалась або не дослуховувалась до них, залежно від примх, що володіли нею цієї миті.

Ще коли Перл була зовсім крихітною, Естер навчилася розпізнавати в її очах один особливий вираз, який попереджав: зараз просити, переконувати або наполягати абсолютно марно. Перехоплюючи цей погляд, розумний і водночас незбагненно норовливий, а часом і недобрий, Естер мимоволі запитувала себе: а чи справді Перл людське дитя? Вона швидше схожа на повітряного ельфа, який побавиться донесхочу в невідомі ігри на підлозі кімнати, а потім хитро посміхнеться, політає і відлетить. І варто було такому виразу з'явитися в блискучих, абсолютно чорних очах дівчинки, як вся вона ставала на диво відчуженою і недосяжною, немов ширяла десь у височині і могла ось-ось зникнути, подібно до блукаючого вогника.

У такі хвилини Естер мимоволі кидалася до доньки, ловила на бігу вислизаючу пустунку і, обсипаючи поцілунками, міцно притискала до грудей — не стільки від невичерпної любові, скільки від бажання впевнитися, що Перл не плід фантазії, а дитина з плоті і крові. Але сміх спійманої дівчинки, веселий і гармонійний, все ж таки лунав так дивно, що сумніви матері від цього тільки посилювалися.

Часом, впадаючи в розпач від мани, що все частіше ставала між нею і її єдиним скарбом, який було придбано такою дорогою ціною і який замінив їй увесь світ, Естер вибухала сльозами. У відповідь Перл іноді хмурила брови, стискала кулачки, і на її насупленому личку з'являвся несхвальний вираз. А іноді, побачивши материнські сльози, вона починала сміятися ще голосніше, ніж раніше, немов їй було невідомо людське горе. Або — але це траплялося набагато рідше — її раптом починало трусити від гірких ридань, і вона, схлипуючи і запинаючись, бралася виливати свою любов до матері, немов намагаючись довести, що коли її серцю так боляче, отже воно в неї є.

Але довіряти цій поривчастій ніжності Естер ніяк не могла, тому що зникала вона так само швидко, як і з'являлася. Розмірковуючи над характером доньки, Естер відчувала себе як людина, що випадково викликала духа, але забула магічні слова, за допомогою яких можна керувати дивною і незрозумілою істотою. Тривога покидала Естер тільки тоді, коли дівчинка мирно спала у своєму ліжечку. Тоді, заспокоївшись, мати переживала години сумного і блаженного щастя, поки Перл знову не прокидалась, і нерідко все з тим же самим недобрим поглядом, що мерехтів з-під напівзаплющених вії.

Як швидко минув час, і Перл досягла того віку, коли діти починають потребувати не тільки материнських усмішок і ласкавих слів, а й спілкування з іншими дітьми! І якою щасливою була б Естер, коли б дзвінкий щебет доньки змішувався із криками інших дітей, коли б серед гомону захоплених грою дітлахів можна було б розпізнати дорогий її серцю голосок!

Але про це годі було навіть мріяти. У дитячому маленькому світі Перл була такою ж відщепенкою, як і її мати в дорослому світі. Породження і втілення гріха, вона не мала права перебувати в товаристві християнських дітей. Якимось незвичайним чуттям дівчинка, здавалося, усвідомила свою самотність і свою долю, тобто — усю відокремленість свого становища серед однолітків.

З дня виходу з в'язниці Естер жодного разу не з'являлася в місті без доньки. Коли Перл була зовсім крихітною, мати носила її на руках, а коли підросла і перетворилася на маленьку подружку матері, то бігла поруч з нею вулицями, захопившись за її палець і роблячи три-чотири

кроки, поки та встигала зробити один. На порогах будинків і на порослих травою узбіччях вулиць вона бачила дітей, які розважалися якимись похмурими іграми, породженими пуританським вихованням: ходили в уявну церкву, карали батогами квакерів, билися з індіанцями і знімали з них скальпи, а часом моторошно гримасували, зображуючи відьом і лякаючи одне одного. Перл уважно дивилася, усе запам'ятовувала, але ніколи не намагалася знайомитися з однолітками. Коли

з нею заговорювали, вона не відповідала. Якщо іноді діти оточували її, вона впадала в невимовну, зовсім не дитячу лютю, хапала перший-ліпший камінь і жбурляла в кривдників з такими пронизливими і нечленороздільними криками, що Естер здригалася: вони нагадували відьомські закляття якоюсь невідомою мовою!

У свою чергу, маленькі пуритани, що належали до найбільш нетерпимого у світі віросповідання, підсвідомо відчували в матері й дитині щось глибоко чуже, не схоже на інших. Тому серця їхні були сповнені презирства, а губи нерідко вимовляли брутальну лайку. Перл відчувала їхнє ставлення і відповідала на нього такою гострою ненавистю, яка тільки могла народитися в дитячих грудях. Естер схвально ставилася до цих бурхливих спалахів гніву і навіть знаходила в них щось позитивне — адже вони свідчили швидше про запальну вдачу, ніж про примхливу норавливість доньки, що так часто її засмучувала. І все ж таки вона жахалася, впізнаючи і в цьому певне відображення власного гріховного початку. Перл сповна успадкувала пристрасну ворожість, що переповнювала серце Естер. Одна й та сама риса відділяла і матір, і доньку від тутешнього суспільства, і в характері дитини глибоко закарбувалася невірноваженість почуттів самої Естер Прин, тих почуттів, які в минулому збили її зі шляху і лише тепер почали вщухати під пом'якшувальним впливом материнства.

Усередині і в околицях їхнього будиночка Перл не потребувала дитячого товариства. Життєва сила, яку випромінював її невтомний творчий дух, передавався тисячі речей, як полум'я смолоскипа охоплює все, до чого тільки доторкнеться. Анітрохи не придатні для гри предмети — палиця, згорнуті у вузол ганчірки, зірвана квітка — перетворювалися на іграшки Перл і, залишаючись зовні незмінними,

немов завдяки помаху чарівної палички ставали героями вистав, які розгорталися на сцені внутрішнього світу дівчинки. Її дитячим голосом розмовляли між собою безліч уявних істот, молодих і літніх. Стародавні вузлуваті сосни, що сумно зітхали і жалілися під поривами вітру, перетворювалися на дорослих пуритан, а бур'яни — на їхніх дітей, яких Перл незмінно намагалася вирвати з коренем.

Дивовижно, які різноманітні форми народжувалися в її уяві, не визнаючи ніякої послідовності. Дівчинка стрибала і танцювала, захоплена жагою діяльності, потім падала, немов знесилена під напором гарячково швидкого потоку життя, знову підхоплювалась і з такою ж бурхливою енергією починала втілюватися в нові образи. Найбільше це було схоже на феєричну гру північного саява. Подібну жвавність розуму, що розвився, і багату роботу уяви можна бачити у багатьох обдарованих дітей, але різниця полягала в тому, що, не маючи товаришів для ігор, Перл змушена була спілкуватися зі створеними нею примарами. При цьому до всіх породжень свого серця і розуму вона чомусь ставилася з глибокою ворожістю. У неї не було жодного уявного друга, вона ніби постійно сіяла зуби дракона, що давали рясні сходи у вигляді озброєних ворогів, з якими в дівчинки відбувалися запеклі сутички. Не тільки матері, але навіть сторонньому спостерігачеві ставало сумно бачити, наскільки рано навдивовижу юна істота усвідомила ворожість навколишнього світу і як вона невтомно тренує всі життєві сили, які знадобляться, аби здобути перемогу в майбутній боротьбі.

Дивлячись на Перл, Естер Прин часто кидала рукоділля і починала плакати від розпачу. І як не намагалася вона його приховати, відчай мимоволі виривався з її грудей словами, що звучать як стогін: «Батько небесний, якщо ти як і раніше мені Батько, відповідай, що за істоту я привела на світ?» А Перл, почувши вигук матері або відчувши якимось іншим, невловимим шляхом цей вибух болю, піднімала до Естер жваве чарівне личко, посміхалася своєю посмішкою ельфа і відновлювала гру.

Не можна промовчати і ще про одну особливість поведінки дівчинки. Що вперше в житті привернуло до себе увагу Перл? Материнська посмішка, на яку вона відповіла, подібно до інших немовлят невиразним рухом дитячих губ, що викликає в матері сповнений

ніжності подив: чи дійсно то була посмішка? Ні і ні! Першим її усвідомленим враженням була — на жаль! — червона літера на грудях у Естер. Одного разу, коли мати схилилася над колискою, дитячий погляд привернуло мерехтіння золотого гаптування навколо літери. Простягнувши ручку, дівчинка спробувала схопити її, посміхаючись не як немовля невиразною, а справжнісінькою посмішкою, яка надала її обличчю зовсім недитячого виразу. Задихаючись, Естер зім'яла в жмені фатальну прикрасу, мимоволі намагаючись зірвати її: таким болісним був цей майже осмислений дотик дитячої ручки. А маленька Перл подивилася в очі матері і знову посміхнулася, немов цей жест потішив її.

З тієї хвилини Естер раділа материнству тільки тоді, коли її дитинка засинала. Хоча, траплялося, що протягом декількох тижнів очі Перл жодного разу не поверталися до червоної літери, але потім несподівано, немов грім серед ясного неба, усе повторювалося знову — з тією ж дивною посмішкою і надзвичайним виразом у погляді.

Одного разу цей нелюдськи пустотливий погляд з'явився в очах Перл, коли Естер, як заведено в усіх матерів, дивилася на своє відображення в них. Самотніх і страждаючих жінок нерідко мучать незрозумілі фантазії, і Естер здалося, що вона бачить у маленьких чорних дзеркальцях дитячих очей не свій зменшений портрет, а чиєсь чуже обличчя. Риси цього пекельно злобного, повного глузування обличчя були їй добре знайомі. Немов нечистий дух, що вселився в дівчинку, знущально визирав з її очей. Ця мана потім неодноразово мучила Естер, хоча з часом стала не такою гострою.

Одного разу влітку, коли Перл уже навчилася бігати, вона бавилася тим, що, зібравши цілий оберемок польових квітів, кидала їх один за одним на груди матері, пританцьовуючи, як справжній ельф, якщо їй вдавалося влучити в червону літеру. Спершу Естер спробувала прикрити груди складеними руками. Потім — чи то через гордість, чи то через смиренність, чи то визнавши, що цей невимовний біль буде кращою спокутою гріха, вона придушила цей порив і продовжувала сидіти прямо, бліда як смерть, гірко дивлячись у несамовито блискучі очі маленької Перл. Квіти летіли градом, майже завжди влучаючи в літеру і завдаючи серцю матері рани, яким не було зцілення в цьому світі і невідомо, чи буде в іншому. Нарешті, вичерпавши всі, що їй

вдалося зібрати, дівчинка зупинилася, дивлячись на Естер, і в бездонних проваллях її чорних очей з'явилося,— а якщо і не з'явилося, то, принаймні, це здалося Естер,— маленьке регочуче зображення нечистого духа.

— Дівчинко моя, хто ти така? — мимоволі вигукнула мати.

— Я твоя маленька Перл! — відповіла дівчинка.

Але, вимовляючи це, Перл сміялася і підстрибувала, кумедно гримасуючи, немов маленький ельф, який ось-ось полетить геть.

— Невже ти моя донька? — допитувалася Естер.

Вона запитала про це не для розваги, а цілком щиро, бо така була дивовижна кмітливість Перл, що матері іноді здавалося, ніби дитина знає таємницю своєї чаклунської суті і може розповісти про неї.

— Так, я твоя маленька Перл! — повторила дівчинка, не припиняючи своїх кривлянь.

— Ти не моя дитина! Ти не моя Перл! — напівжартома заперечила Естер, бо в хвилини найтяжчих страждань її нерідко охоплювали несподівані веселощі.— Скажи, хто ти така, і хто тебе послав сюди?

— Ні, це ти мені скажи, матусю! — серйозно відповіла дівчинка, тулячись до матері.— Скажи мені!

— Тебе послав твій небесний Отець,— відповіла Естер Прин.

Однак голос її при цьому здригнувся, і це не пройшло повз допитливої дитини. Або через звичайну пустотливість, або, можливо, через злого духа, що володів нею, Перл простягнула пальчик і торкнулася червоної літери.

— Він не послав мене,— впевнено заявила вона.— Немає в мене небесного Отця!

— Замовкни, Перл, замовкни! Не смій так говорити! — вигукнула мати.— Він усіх нас послав у цей світ,— навіть мене, твою матір. І вже тим більше тебе. А якщо ні, то дай мені відповідь, дивовижна дитино, звідки ти взялася?

— Скажи сама! Скажи сама! — повторила Перл, але вже не серйозно, а стрибаючи і сміючись.— Це ти повинна сказати!

Але Естер, блукала в темному лабіринті сумнівів, не могла відповісти. З посмішкою і одночасно з тремтінням вона згадала балаканину городян, які, втративши надію дізнатися, хто був батьком Перл, і помітивши деякі її дивацтва, дійшли висновку, що малятко — поріддя

диявола, подібне до тих, що, як здавна вірили католики, часом з'являються на землі від матерів, які згрішили з нечистою силою. Навіть самого Мартіна Лютера ворожі йому ченці вважали подібним породженням сатанинського племені.

Утім, і Перл була далеко не єдиною дитиною, якій пуритани Нової Англії приписували це не надто шляхетне походження.

Глава 7

У ГУБЕРНАТОРА

Одного разу Естер Прин вирушила до губернатора Беллінггема, прихопивши з собою кілька оброблених бахромою і вишитих рукавичок, замовлених їй з приводу якогось свята. Випадковості чергових виборів змусили колишнього правителя колонії спуститися на декілька сходинок посадовими сходами, він, тим не менш, обіймав почесне місце серед сановників колонії і був доволі впливовою людиною.

Але була ще одна обставина, значно важливіша, ніж замовлення на розшиті рукавички, яка змусила Естер шукати зустрічі з людиною, що брала таку діяльну участь у справах поселенців. Їй стало відомо, що деякі з поважних громадян, які дотримувалися особливо суворих поглядів у питаннях релігії, замишляють відібрати в неї дитину. Грунтуючись на божевільному припущенні про диявольське походження Перл, ці добрі люди дійшли висновку, що християнська турбота про душу матері наказує їм прибрати цей камінь спотикання з її шляху. З іншого боку, якщо дівчинка виявиться здатною до морального і релігійного вдосконалення і душа її може бути врятована, їй, звичайно, піде на користь життя під наглядом опікуна, більш праведного і розумного, аніж Естер Прин.

Серед найпалкіших прихильників цього задуму називали і губернатора Беллінггема. Може здатися дивним і навіть смішним, що справа, яку в пізніші часи обговорювали б серед членів якоїсь міської ради, викликала суперечки серед поважних державних мужів. Але в епоху патріархальної простоти питання навіть меншого суспільного значення, аніж благополуччя Естер і її дитини, часом впливали на рішення законодавців і зміст державних актів. Приблизно в ті ж роки виникла відома суперечка про право власності на свиню², яка спричинила не тільки бурхливу дискусію, а й глибокі зміни в структурі законодавчої влади.

² Суперечка, що виникла в Массачусетсі в 1642 році між якоюсь місис Шерман і капітаном Робертом Кейном про право власності на свиню, незважаючи на нікчемність приводу, розкрила гострі протиріччя між багатими і бідними членами пуританської громади і призвела до поділу законодавчого органу колонії на дві палати.

Естер Прин вийшла зі свого усамітненого будиночка стурбованою, але глибоко впевненою у своєму материнському праві. Протистояння між суспільством і самотньою жінкою, що спиралося лише на природний закон, не здавалося їй занадто нерівним. З нею була, як і завжди, маленька Перл. Дівчинка підстрибом бігла поруч із матір'ю, а через те, що зранку до вечора вона перебувала в безперервному русі, то могла здійснити подорож і довшу за ту, яка на них чекала. Проте, швидше через примхи, аніж через необхідність, вона раз у раз просилася на руки, а потім так само наполегливо вимагала, щоб її повернули на землю, і неслася вперед, час від часу спотикаючись і падаючи на зарослій травою стежці, але без будь-якої шкоди для себе.

Ми вже згадували про гарячу, упадаючу в очі красу Перл, що виблискувала пишними, яскравими фарбами. У дівчинки були глибокі блискучі очі, темне кучеряве волосся з каштановим вилиском, яке обіцяло в майбутньому стати майже чорним, і чудовий колір обличчя. Вся вона була просякнута вогнем і здавалася втіленням раптової пристрасті. Мати, розмірковуючи над відповідним убранням для доньки, дала волю своїй фантазії і вдягнула на неї яскраво-червону оксамитову сукню незвичайного покрою, гаптовану золотими візерунками і завитками. Вона чудово пасувала Перл, перетворюючи її на найяскравіший язичок полум'я, що коли-небудь танцював на цій землі.

Але в цього вбрання була ще одна чудова особливість: воно неухильно і незмінно нагадувало усім і кожному про знак на грудях Естер Прин, який вона була засуджена носити. Крихітка теж була такою собі «червоною літерою», тільки наділеною життям! Цей символ безчестя так глибоко вкарбувався у свідомість Естер, що всі її уявлення були тепер пов'язані тільки з ним, і після довгих годин гірких роздумів, вона зуміла майстерно відтворити схожість між ніжно улюбленою донькою й емблемою своєї ганьби і страждань. Адже Перл, по суті, була і тим, і іншим, і тільки завдяки цій нерозривній єдності Естер удалося особливо ефектно втілити в образі доньки червону літеру.

Коли мандрівниці наблизилися до межі міста, кілька хлопчаків відірвалися від ігор — точніше, від того, що ці маленькі пуритани називали іграми,— і хтось із них раптово заволав:

— Дивіться-но, он іде та жінка з червоною літерою, а поруч з нею, слово честі, біжить ще одна червона літера! Гайда закидаємо їх брудом!

Але варто було Перл насупитися, тупнути ногою і загрозово замахнутися, як купка ворогів, які знали про її шалену завзятість, тікала. Тієї хвилини крихітка була схожа на якогось напівопереного янгола правосуддя, надісланого на землю, щоб покарати молодше покоління за його гріхи. Вона волала, верещала, видавала якісь абсолютно неймовірні звуки, які змушували тріпотіти серця утікаючих супротивників. Здобувши цю маленьку перемогу, Перл спокійно повернулася до матері і з посмішкою заглянула їй в очі.

Без будь-яких пригод вони дісталися резиденції губернатора Беллінггема. Цей просторий дерев'яний будинок був збудований у тому стилі, який усе ще зустрічається на вулицях старих американських міст. Замшілі, обідрані й сумні маєтки зберігають спогади про безліч подій, сумних і веселих, значних і незначних, але більшість із них навіки поховані в глибині похмурих кімнат. Однак у той час зовнішньо губернаторський будинок був іще цілком імпазантним, і він мав веселий і привітний вигляд. До того ж до штукатурки, яка пішла на обробку стін, було додано безліч уламків скла, і коли косі промені сонця падали на фасад, він мерехтів й іскрився, ніби обсипаний жменями діамантів. Цей блиск швидше пасував би палацу Аладдіна, ніж оселі старого і суворого пуританського вельможі. До того ж фронтон будівлі був прикрашений якимись таємничими — мабуть, каббалістичними,— знаками і фігурами, вирізаними в сирій штукатурці і згодом затверділими.

Побачивши це блискуче диво, Перл почала стрибати, пританцьовувати і наполегливо вимагати, щоб зі стіни зібрали все сонячне світло і віддали їй погратися.

— Ні, моя любо! — відповіла мати.— Тобі доведеться самотужки здобути для себе сонячне світло. Я не зможу тобі його дати.

Вони підійшли до арочних дверей, розташованих між двома виступами у вигляді башточок з вузькими ґратчастими вікнами, які можна було у разі потреби закрити дерев'яними віконницями. Естер

підняла молоток, що висів на дверях, і постукала; їй відчинив слуга губернатора — в минулому вільний англієць, який потрапив на сім років у рабство¹⁰. На рабі була синя куртка — звичайний одяг слуг у старовинних спадкових володіннях англійців тієї епохи.

¹⁰ У Новій Англії в XVII столітті широко застосовувалася своєрідна «контракція» білих робітників: на сплату за переїзд через океан їх наvertsали в рабство на сім років. Таких «законтракованих» можна було купувати і продавати, як чорношкірих рабів, а також карати батогами за спробу втечі.

— Чи вдома його милість губернатор Беллінггем? — поцікавилась Естер.

— Так! — відповів слуга, втупившись у червону літеру, яку він, будучи новою людиною в цих краях, бачив уперше.— Так, його милість удома. Але у нього зараз його превелебність пастор, а може, навіть двоє священнослужителів, та ще лікар. Його милість навряд чи зможе вас прийняти.

— Усе одно я увійду,— відповіла Естер Прин, і слуга, визнавши, ймовірно, що блискучий знак на грудях і такий рішучий тон можуть бути тільки в дуже впливової пані, не став їй перешкоджати.

Наступної миті Естер і маленька Перл вступили під склепіння губернаторського будинку.

З багатьма змінами, викликаними відмінностями в будівельних матеріалах, кліматі і смаках суспільства, губернатор Беллінггем замислив своє житло на зразок резиденцій заможних джентльменів своєї батьківщини. Тому там був просторий і високий хол, що тягся в глиб будинку і був пов'язаний з іншими покоями. Світло проникало до цього приміщення крізь вікна башточок, що утворювали невеликі ніші обабіч від входу; з іншого кінця — і значно яскравіше — його освітлювало напівприховане шторою вікно,— одне з тих заставлених рослинами в горщиках вікон, про які ми читаємо в старовинних романах. На м'якому і зручному дивані у віконній амбразурі лежав чималий том — мабуть, «Англійські хроніки»¹¹ або щось інше, не менш повчальне. Умеблювання холу складалося з громіздких дубових крісел зі спинками, прикрашеними різьбленням у вигляді вінків із дубового листя, і стола в тому ж стилі. Усі ці речі, елизаветинського або навіть більш раннього часу, дісталися губернатору в спадок і були вивезені ним з рідної домівки. На столі, на знак того, що і на новому місці

старовинна гостинність не забута, стояв олов'яний пивний кухоль, і якби Естер або Перл зазирнули в нього, вони побачили б на дні залишки щойно випитого елю.

¹¹ Пам'ятка англійської середньовічної літератури — зібрання хронік, складених різними авторами, в яких викладено історію Англії, починаючи з часів легендарного короля Брута і закінчуючи XIV–XV століттями.

На стіні в ряд висіли портрети предків Беллінггема. Деякі з них були зображені в обладунках, інші — в пишних брижах і придворних шатах. У всіх без винятку був суворий вираз облич, характерний для старовинних портретів, немов це були не картини, а духи покійних видатних чоловіків, що гнівно й осудливо дивляться на справи й радощі живих.

Посеред однієї з дубових панелей, якими був обшитий весь хол, висіли обладунки — але не спадкові реліквії, як портрети, а справжнісінькі лати сучасного виготовлення, зроблені майстерним лондонським зброярем того року, коли губернатор Беллінггем відбув до Нової Англії. Тут були і сталевий шолом, і нагрудний панцир, і латний комір, і наголінники, а нижче містилися пара залізних рукавиць і меч. Усе це, особливо шолом і нагрудник, були настільки начищені, що виблискували блакитним сталевим блиском, кидаючи на підлогу яскраві відблиски. Ці обладунки були не лише прикрасою, але часом служили губернатору на урочистих оглядах і військових навчаннях, а також виблискували на ньому, коли він виступав на чолі полку під час Пеквотської кампанії¹². Бо хоча за освітою Беллінггем і був правознавцем, знавцем законів, і звик міркувати про Роджера Бекона, Едварда Кока, Вільяма Нуа і Генрі Фінча як про своїх колег, нова батьківщина перетворила його не тільки на державного мужа і правителя, але й на воїна.

¹² Війна білих колоністів проти індіанського племені Пеквот (1633–1637), що закінчилася практично повним знищенням індіанців.

Блискучі обладунки сподобалися маленькій Перл не менше, ніж іскристий фасад будинку, і вона задивилася на відполірований до дзеркального блиску нагрудник.

— Матусю! — вигукнула вона. — Я бачу там тебе! Дивись! Дивись!

Щоб угодити дівчинці, Естер глянула — і перш за все побачила червону літеру, збільшену завдяки властивостям опуклої поверхні до гігантських розмірів. Вона майже зовсім затуляла собою саму жінку.

Перл показала пальцем угору, на таке ж саме відображення в дзеркальній поверхні шолома, і посміхнулася своєю глузливою посмішкою ельфа. Цей вираз недобрих веселоців так підкреслив і посилив відображення, що Естер знову здалося, ніби вона бачить не свою доньку, а якесь бісенятко, що набрало вигляду дівчинки.

— Ходімо, Перл,— сказала вона, відводячи доньку.— Подивися, який чудовий сад! Напевно, там є такі квіти, яких ми ніколи не бачили в лісі.

Перл одразу ж підбігла до віконної амбразури в дальньому кінці холу і глянула на галявину, вкриту низько скошеною травою і обсажену низькорослим чагарником. Тут, по інший бік Атлантичного океану, власник будинку помітно зрадив традиційній англійській пристрасі до декоративного садівництва. На видноті круглились качани капусти, а посаджений віддалік гарбуз дотягнувся своїми батогоми до будинку і приніс один зі своїх величезних плодів прямисінько під вікно холу, немов підкреслюючи, що кращої прикраси, ніж ця золотиста брила, сувора земля Нової Англії дати не може. Однак у саду все ж виднілося кілька кущів троянд і безліч яблунь, нащадків тих, що колись були посаджені вельмишановним містером Блекстоном¹³.

¹³ Блекстон, Вільям (1595–1675) — один із перших колоністів, які оселилися в Новій Англії на тому місці, де пізніше був закладений Бостон. Освічений і вільнодумний чоловік, підтримував дружні стосунки з індіанцями, він не ладив з пуританами і згодом покинув ці місця.

Помітивши трояндові кущі, Перл стала благати, щоб їй дали червону квітку, і ніяк не хотіла заспокоїтися.

— Тихіше, донечко, тихіше! — вмовляла її Естер.— Не плач, люба! Я чую голоси в саду. Сюди йде губернатор, і з ним інші джентльмени...

Дійсно, у просвіті садової алеї з'явилося кілька чоловіків, які прямували до будинку. Перл, не звертаючи уваги на вмовляння матері, раптом видала несамовитий крик, але одразу ж замовкла — не через послух, а тому, що поява незнайомих людей привернула її живу і нестійку увагу.

Глава 8

ЕЛЬФ І ПАСТОР

Губернатор Беллінггем у просторому шлафроці й оксамитовому береті — улюбленому домашньому вбранні літніх джентльменів того часу, йшов попереду, демонструючи свою садибу і пояснюючи, які вдосконалення він збирається ввести. Його сива борода лежала на широкому колі бриж, цупко накрохмалених, як годилося за часів короля Якова I, і надавала голові губернатора віддаленої схожості із головою Іоанна Хрестителя на тарелі. Манірність і непохитність зовнішності цього пуританина, якого торкнулась паморозь осінньої пори життя, не надто в'язалася з обстановкою мирських радощів, якою він намагався себе оточити.

Помиляються ті, хто думає, що наші прадіди тільки те й робили, що твердили про людське життя як про тимчасово послане випробування і тяжку боротьбу, здатні відректися заради обов'язку від усіх земних благ і від самого життя, вважали за честь відмовлятися від звичайних зручностей і навіть від розкоші, які були їм доступні. Цього, наприклад, ніколи не вчив поважний Джон Вілсон, чия білосніжна борода виднілася за плечем губернатора Беллінггема, а сам він цієї хвилини якраз доводив, що груші і персики цілком можуть пристосуватися до клімату Нової Англії, а соковиті виноградні грона будуть визрівати біля садової огорожі, постійно освітленої сонцем. У старого священнослужителя, породженого англіканською церквою, до якої з такою підозрою ставилися пуритани, був давно сформований смак до всіх приемних, зручних речей. І хоча Джон Вілсон здавався суворим, коли виголошував проповіді або публічно засуджував таких грішниць, як Естер Прин, у приватному житті він відрізнявся сердешною доброзичливістю. Ось чому поселенці мали до нього тепліші почуття, ніж до його колег-проповідників.

За губернатором і містером Вілсоном слідували ще двоє гостей: превелебний Артур Димсдейл — читач напевно пам'ятає його як

випадкового учасника сцени біля ганебного стовпа, і літній учений Роджер Чиллінгуорт, вельми вправний у медицині, що оселився в місті три роки тому. Цей учений муж, на загальну думку, був не тільки лікарем, але і другом молодого священика, чиє здоров'я неабияк похитнулося останнім часом через надмірну працю та численні обов'язки, пов'язані з його посадою.

Губернатор, який ішов попереду, піднявся сходами і, відчинивши стулки скляних дверей холу, опинився віч-на-віч із маленькою Перл. Тінь від штори, падаючи на Естер, приховувала її присутність.

— Це що за таке? — здивовано запитав губернатор, дивлячись на червону постать, що виникла перед ним.— Відверто кажучи, я нічого подібного не бачив з часів старого короля Якова, коли був метушливим і вважав за честь, що мене запрошували на придворний маскарад. На Різдво там з'являвся цілий рій подібних маленьких істот, ми називали їх дітьми Санта-Клауса. Але як потрапила ця гостя до мого будинку?

— І справді! — вигукнув старий містер Вілсон.— Що це за пташка з червоними пір'їнками? Мені траплялося бачити точнісінько такі самі фігурки, коли сонячні промені проходили крізь кольорові шибки, і на підлогу лягали золоті і пурпурні плями. Але це було ще в Старому Світі. Скажи нам, дитинко, хто ти така і чому твоїй матері спала на думку подібна фантазія так дивно тебе нарядити? Ти християнська дитина? Чи вчили тебе катехізису? Можливо, ти ельф або фея, яких, як нам здавалося, ми залишили разом із папістськими пережитками в добрій старій Англії?

— Я — мамина донька,— відповіло червоне видиво,— і звать мене Перл.

— Перл? А краще б Рубін, або Корал, або, в крайньому разі, Червона Троянда, судячи з твого вбрання! — зауважив старий священик, намагаючись попестити за щічку дитинку.— А де ж твоя матуся? О, я бачу! — додав він і, повернувшись до губернатора Беллінггема, шепнув: — Це те саме дитя гріха, про яке ми з вами розмовляли. А он і нещасна Естер Прин, її мати!

— Що ви таке кажете? — вигукнув губернатор.— Утім, можна було передбачити, що мати такої дитини повинна виявитися блудницею,

справжньою вавілонською блудницею. Але з'явилася вона саме вчасно, і ми відразу ж перейдемо до цієї справи.

Губернатор Беллінггем і його супутники увійшли в хол.

— Естер Прин, останнім часом про тебе було багато розмов,— сказав губернатор, і його суворі очі вп'ялися в носительку червоної літери.— Нам довелося всебічно обговорити питання про те, чи згідно із совістю вчинили ми, наділені владою і впливом люди, віддавши безсмертну душу цієї дитини піклуванню жінки, яка припустилася помилки і потрапила до пастки спокус світу цього. Ти мати, скажи ж своє слово! Чи не здається тобі, що коли дівчинку заберуть у тебе, скромно вдягнуть, будуть тримати в суворості й навчать істин, божественних і людських, це послужить їй благополуччю на землі і порятунку її душі на небі? А що задля цього можеш зробити ти?

— Я можу навчити мою Перл того, чого мене навчило ось це! — відповіла Естер Прин, торкаючись червоної літери.

— Жінко, це символ твоєї ганьби! — суворо відповів губернатор.— Ми хочемо передати дитину в інші руки саме через ті плями, на які вказує літера.

— Тим не менш,— збліднувши, але не втрачаючи спокою, відповіла мати,— цей знак навчив мене, вчить щодня, вчить навіть цієї самої хвилини того, що допоможе моїй дитині стати розумнішою і кращою, ніж була я, хоча мені вже ніщо не допоможе.

— Ми будемо судити з обачністю,— сказав Беллінггем,— і глибоко обміркуємо, як належить учинити. Вельмишановний отець Вілсон, запитайте в Перл — оскільки таке її ім'я — і з'ясуйте, чи отримує вона ті ази християнства, які повинна отримувати кожна дитина в її віці.

Старий пастор сів у крісло і спробував покликати до себе Перл. Але дівчинка, яка не звикла до дотиків чийось рук, крім материнських, вибігла крізь відчинені двері і зупинилася на верхній сходинці, схожа на неприрученого тропічного птаха з яскравим оперенням, що ось-ось спорхне й полетить. Містер Вілсон, вельми здивований тим, що Перл вирвалася, бо його добродушна зовнішність зазвичай сприяла прихильності до нього дітей, все ж спробував поставити своє питання.

— Перл,— урочисто вимовив він,— ти повинна старанно вчитися, щоб у належний час у твоєму серці засяяла коштовна перлина. Чи можеш ти сказати, моя дитино, хто тебе створив?

Перл відмінно знала, хто її створив — адже Естер, донька благочестивих батьків, незабаром після розмови з донькою про небесного Отця почала вселяти їй істини, які людський розум, що не досяг зрілості, вбирає в себе з неослабною увагою. Успіхи Перл за три перші роки її життя були такі, що вона могла б із легкістю відповісти на всі питання щодо першого розділу Вестмінстерського катехізису¹⁴, хоча ніколи не бачила цієї славетної книги. Але саме цієї хвилини дівчинку опанувала впертість, що трапляється з усіма дітьми, а з нею особливо, і вона або мовчала, або відповідала невлад. Спершу маленька Перл, сунувши палець до рота, сердито відмовилася відповідати на питання містера Вілсона, а під кінець оголосила, що ніхто її не створив — просто мати знайшла її в трояндовому кущі біля дверей в'язниці.

¹⁴ Вестмінстерський катехізис — книга, що містила основні положення кальвіністського віровчення, по якій проводилося початкове навчання дітей пуритан закону Божому.

Ця вигадка була, вочевидь, нав'язана видом червоних троянд у саду губернатора — Перл усе ще стояла на сходинці,— але разом з тим і спогадом про трояндовий кущ біля в'язниці, повз який вони з матір'ю цього дня проходили.

Тим часом Роджер Чиллінґворт, посміхаючись, прошепотів щось на вухо молодому священику.

Естер глянула на вченого, і навіть цієї хвилини, коли вирішувалася її доля, не могла не помітити змін, що сталися з ним з тих давніх пір, коли вона близько його знала: він став ще потворнішим — смагляве обличчя потемніло, викривлена постать зовсім зігнулася. На мить їхні очі зустрілися, але Естер відразу ж довелося зосередити всю увагу на тому, що відбувалося в холі.

— Це жахливо! — обурювався губернатор, отямившись від подиву після відповіді Перл.— Дівчинці три роки, а вона не знає, хто її створив! Її душа занурена в темряву, вона не розуміє ні своєї неусвідомлюваної порочності, ні того, що на неї чекає в майбутньому! Я гадаю, джентльмени, питання абсолютно зрозуміле.

Естер схопила Перл і міцно притиснула її до себе, гнівно дивлячись на старого пуританина. Самотня, відкинута світом, вона володіла тільки одним скарбом, що зігрівав її серце, тому вважала свої права

невід'ємними і ладна була ціною життя відстоювати їх хоч проти всього світу.

— Цю дівчинку мені дав Господь! — вигукнула вона.— Він дав мені її, щоб відшкодувати все, що ви в мене забрали! У ній моє щастя і моє страждання! Перл тримає мене в житті, і вона ж мене карає! Хіба ви не бачите, що вона теж — червона літера, але цю червону літеру я люблю, і тому немає для мене на світі страшнішої відплати, ніж вона! Ви не відберете її у мене — хіба тільки зважитесь відняти у мене життя!

— Бідна жінка! — сказав не зовсім ще зачерствілий старий проповідник.— За дитиною наглядатимуть набагато краще, ніж ти сама це робиш.

— Господь довірив її мені! — майже до крику підвищивши голос, повторила Естер.— Я її не віддам! — І тут, рухома раптовим поривом, вона обернулася до молодого пастора, містера Димсдейла, на якого досі жодного разу не глянула.— Вступися ж хоч ти за мене! — вигукнула вона.— Ти був моїм духовним наставником і дбав про мою душу; ти знаєш мене краще, ніж ці люди! Я не віддам дитини! Вступися! У тобі більше доброти, ніж у них, і ти знаєш, що приховано в моєму серці, і які материнські права, і наскільки вони великі, коли в матері немає нічого, крім її дитини і червоної літери! Захисти ж мене! Я не віддам дитину!

Почувши цей дивний і пристрасний заклик, який свідчив про те, що Естер із відчаю майже на межі божевілля, містер Димсдейл зблід і, притиснувши руку до серця, як робив щоразу, коли щось зачіпало його на диво загострену чутливість, виступив уперед. Він здавався ще більш виснаженим і змарнілим, ніж під час сцени біля ганебного стовпа, і чи то від того, що його здоров'я похитнулося, або з якоїсь іншої причини, але в неспокійній глибині великих чорних очей молодого священика таївся цілий світ страждання.

— У її словах є правда,— мовив він голосом м'яким, нерівним, але настільки сильним, що по холу прокотилося відлуння, на яке відгукнулися дзвоном порожні обладунки.— Є правда і в словах Естер, і в почуттях, які вона відчуває! Господь дав їй дитя, а разом з ним і несвідоме розуміння його потреб і характеру — досить незвичайного, наскільки я можу судити. Такого розуміння не може бути в жодній

смертній істоті. До того ж, хіба не приховане щось високе і святе в стосунках між цією матір'ю і цією дитиною?

— Що ви маєте на увазі, люб'язний містере Димсдейл? — перебив його губернатор.— Поясніть, будь ласка!

— Безумовно, приховано,— відповів сам собі містер Димсдейл.— Бо, не погодившись із цим, ми тим самим стали б стверджувати, що небесний Отець, творець усього суцього, легко приймає гріховний учинок і не розрізняє нечестиву пристрасть і святу любов. Це дитя батьківського гріха і материнської ганьби з'явилося на світ завдяки волі Всевишнього, щоб безліччю способів впливати на серце тієї, яка так палко і з такою гіркою мукою молить про право не розлучатися з ним. Дитина дана матері як благословення — єдине благословення в її житті! А разом з тим, і це визнала вона сама, як покарання, як катування, як гострий біль, який наздоганяє в найнесподіваніші хвилини, як удар батога, як вічне терзання. Хіба не виявила вона цього у вбранні цієї крихітки, яке виразно нагадує нам про червоний знак, що спопеляє груди грішниці?

— Гарно сказано! — вигукнув добрий містер Вілсон.— Я побоювався, що жінкою рухало нице бажання перетворити дівчинку на якусь маскарадну фіглярку.

— О ні! — продовжував священик.— Повірте, вона розуміє, що, подарувавши їй дитину, Господь створив велике диво. Нехай же вона відчуває, що це благодіяння скоєно для того, щоб зберегти живу душу матері і застерегти від ще більш чорних проваль гріха, куди, в іншому разі, міг би штовхнути її диявол. Тому абсолютно правильно, що бідній грішниці довірено дитя з безсмертною душею, істота, здатна заслужити вічне страждання або вічне блаженство. І якщо вона виховає її в чесноті, завжди пам'ятаючи про власне падіння і разом з тим розуміючи, що це дитя — священний дар Творця, то ця дівчинка відчинить браму небес і для своєї матері. У цьому грішна мати куди щасливіша за грішного батька. Заради Естер Прин, а також заради цієї нещасної дитини, залишимо їх жити так, як волило провидіння!

— Друже мій, ви говорите з вражаючим запалом,— зауважив з посмішкою старий Роджер Чиллінгуорт.

— У словах мого молодого брата закладена глибока правда,— додав превелебний Вілсон.— А що скажете ви, шановний містере Беллінгтем?

Хіба не переконливо говорив він на захист бідної жінки?

— Цілком переконливо,— відповів губернатор,— і навів такі вагомні аргументи, що ми залишимо все як і раніше — принаймні, доти, доки ця жінка не вчинить нового гріха. Однак слід подбати про те, щоб ви або містер Димсдейл як слід, за всіма правилами, перевірили знання дитиною основ віри. До того ж у належний час слід буде подбати, аби дівчинка почала відвідувати школу і церкву.

Закінчивши свою промову, містер Димсдейл відійшов убік і став так, що його обличчя частково сховалося за важкими складками драпірування. Але його залита сонцем постать відкинула тінь на підлогу,— і ця тінь тремтіла від хвилювання, щойно випробуваного молодим пастором. Тим часом Перл, маленький повітряний ельф, тихенько підкралася до нього й, обхопивши обома рученятами його руку, пригорнулася до неї щокою.

Ця несподівана ласка була така ніжна і ненав'язлива, що Естер, яка стежила за донькою, мимоволі подумала: «Невже це моя Перл?» Зрозуміло, вона знала, що серце її маленької донечки здатне любити, але ця любов виражалася насамперед нестримними поривами, і лише два-три рази за все життя дівчинки Естер доводилося бачити від неї подібну ніжність. А оскільки на світі немає нічого дивовижнішого,— якщо не брати до уваги кохану жінку, — за дитячу прихильність, що виникла несподівано, з якоїсь миттєвої симпатії,— священник обернувся, поклав руку на голівку дівчинки і, вагаючись лише мить, поцілував її в лоба.

Несподіваний прилив почуттів у Перл одразу ж змінився веселощами, і вона застрибала холом з такою повітряною легкістю, що старий містер Вілсон навіть засумнівався, чи торкається вона ніжками підлоги.

— Я ладний повірити, що в дівчині прихована чаклунська сила,— сказав він містерові Димсдейлу.— Схоже, їй навіть не знадобиться помело, щоб полетіти крізь димар!

— Дивна дитина! — зауважив Роджер Чиллінгуорт.— У ній дуже помітна схожість із матір'ю. Але як ви гадаєте, джентльмени, чи не здатен філософ, вивчивши характер дівчинки, відновити душевний вигляд батька і таким чином здогадатися, хто він такий?

— Ні, ми взяли б гріх на душу, якби в такому питанні поклалися на світську філософію,— заперечив містер Вілсон.— Краще вже просити одкровення під час молитви, а ще краще — взагалі не торкатися таємниці, поки провидіння саме не побажає відкрити її нам. І кожен добрий християнин має право проявляти батьківську доброту по відношенню до нещасної дитини.

Отже, все владналося якнайкраще, і Естер з Перл покинули резиденцію губернатора. Дехто розповідає, що коли вони спускалися сходами, в одній з кімнат раптом відчинилося заґратоване вікно, і сонце освітило обличчя місіс Гіббінс, сварливої сестри губернатора — тієї самої, яку кілька років потому спалили на вогнищі як відьму.

— Тц-ц! — прошипіла вона, і її зловісна пика спотворилася.— Хочеш погуляти з нами нині вночі, жінко? У лісі збереться весела компанія, і я навіть запряглася Чорному чоловікові, що гожа Естер Прин прийде зі мною...

— Передайте від мого імені вибачення,— із переможною посмішкою відповіла Естер.— Мені конче треба бути вдома, аби доглядати за моєю маленькою Перл. Якби її забрали в мене, я, не вагаючись, пішла б з тобою до лісу і власною кров'ю вписала своє ім'я до книги Чорного чоловіка.

— Усе одно ми незабаром до тебе дістанемося! — набурмосившись, відповіла відьма і зникла в глибині своїх покоїв.

І вся ця розмова, якщо тільки вона не вигадана, а дійсно відбувалася, є доказом того, що молодий священик мав рацію, заперечуючи проти розлучення самотньої матері із плодом її слабкості. Хіба дівчинка, навіть будучи ще зовсім крихітною, не врятувала її від підступів сатани?

Глава 9

ЛІКАР

Читаць пам'ятає, що Роджер Чиллінгуорт колись носив інше ім'я, але прийняв рішення ніколи і нікому його не відкривати. Ми зустрілися з ним уперше в натовпі, коли той споглядав жахливу сцену безчестя і наруги над Естер Прин. Тоді він тільки-но вибрався з пралісу, стомлений, змучений, постарілий,— і відразу ж побачив жінку, з якою були пов'язані всі його надії на радість і затишок домашнього вогнища, виставлену на загальний огляд як символ гріха. Її честь була заплямована. Плітки дзижчали навколо її імені на ринковій площі. Якби новини про цю жінку дійшли до її рідних або близьких, їм довелося б розділити цю ганьбу відповідно до ступеню глибини їхніх колишніх зв'язків з нею. Навіщо ж було людині, з'єднаній у минулому з цією занепалою жінкою священними узами шлюбу, зізнаватися в цьому, розуміючи, якими будуть наслідки, коли він був зовсім вільний — робити це чи не робити?

Він не побажав стати поруч із нею біля ганебного стовпа. Впізнаний однією Естер і заволодівши ключем до її мовчання, він вирішив приховати своє ім'я, відмовитися від колишніх уподобань і повністю зникнути з минулого життя, немов його й справді поглинула безодня океану, як стверджували базіки. Відтепер у нього з'явилася нова мета в житті — нехай темна, а можливо, й погана, але настільки захоплююча, що задля її досягнення йому доведеться напружити всі свої сили і здібності.

Прийнявши таке рішення, він оселився в містечку під ім'ям Роджера Чиллінгуорта. Єдиними його рекомендаціями були неабиякі знання і розум, а завдяки своїм попереднім заняттям він був доволі обізнаним у медицині, тому і представився лікарем, і був радо прийнятий усіма в цій якості.

Майстерних лікарів і хірургів завжди бракувало в колонії. Ці люди не поділяли релігійного запалу, який змусив емігрантів перетнути

Атлантичний океан. Ймовірно, вони, вживши всі свої здібності на дослідження людського тіла і складних взаємодій частин цього дивного механізму, втратили розуміння духовної сторони буття. Так це чи ні — невідомо, але тілесне здоров'я добрих громадян Бостона досі перебувало під опікою старого диякона і водночас цілителя, який на підтвердження своїх умінь міг послатися не стільки на диплом, скільки на благочестя і добродійне життя. А єдиним костоправом і хірургом була людина, що поєднувала вправи в цьому високому мистецтві зі щоденним фехтуванням бритвою цирульника.

Для такої лікарської корпорації Роджер Чиллінгуорт виявився безцінним надбанням. Він швидко довів свою обізнаність щодо процесу приготування ліків, який в той час був кропітким і громіздким, а кожне зілля містило чимало мудрованих інгредієнтів у таких хитромудрих поєднаннях, немов у результаті повинен був вийти мало не еліксир життя. До того ж, перебуваючи в полоні в індіанців, він ретельно вивчив властивості місцевих трав і рослин і не приховував від своїх пацієнтів, що ці прості ліки вселяють йому не менше довіри, ніж європейська фармакопея, над якою століттями працювали освічені медики.

Крім того, цей учений чужинець цілком міг слугувати взірцем благочестя — принаймні, зовнішнього. Незабаром після прибуття до Бостона він обрав своїм духовним батьком превелебного містера Димсдейла. Молодий богослов, чиї видатні пізнання все ще слугували темою для розмов в Оксфорді, вважався серед найбільш ревних шанувальників мало не апостолом, осіненим благодаттю і призначеним зробити такі ж славетні діяння в ім'я новоанглійської церкви, як і ті, що скоїли отці церкви за часів ранніх християн.

На жаль, саме в той час містер Димсдейл помітно заслаб. Люди, знайомі з його способом життя, стверджували, що блідість молодого священика пояснюється неабиякою прихистастю до вчених занять, надмірно сумлінним виконанням своїх обов'язків у парафії і, особливо, тривалими постами і відмовами від сну, у такий спосіб він заспокоював земну плоть, аби вона не наважувалася туманити світоч його духу. Дехто навіть стверджував, що коли містер Димсдейл помре — отже, земля не варта носити його, тоді як сам молодий пастор, з властивим йому смиренням, заявляв, що коли провидіння вважатиме

за потрібне покликати його, то це буде означати, що він виявився негідним виконати свою місію в цьому світі.

При всіх розбіжностях щодо причини нездужання містера Димсдейла, в самому нездужанні ніхто не сумнівався. Пастор страшенно схуд, у його голосі, усе ще гучному і м'якому, з'явилася хвороблива ламкість — сумне передвістя тілесної слабкості. Часом оточуючі помічали, що варто було містерові Димсдейлу відчувати якесь раптове хвилювання, як він одразу ж притискав руку до серця, спалахував рум'янцем і відразу ж бліднув, що свідчило, наскільки сильний біль він відчував.

Таким був стан містера Димсдейла, чий жевріючий життєвий вогонь, здавалося, ось-ось згасне, коли в місті з'явився Роджер Чиллінгуорт. Мало хто знав обставини його прибуття в Бостон, такого несподіваного, немов ця літня людина звалилася з неба або вийшла з пекла. Незабаром він став відомий як досвідчений лікар; багато хто помічав, що він збирає трави, польові квіти, викопує корені, зрізає гілки з лісових дерев з упевненістю людини, яка знає про приховані цілющі властивості рослин, що здаються невігласам непотрібними.

Містер Чиллінгуорт неодноразово згадував про сера Кінельма Дігбі¹⁵ та інших вчених знаменитостей, чиї пізнання шанувалися як майже надприродні, як про людей, що з ними він разом працював або листувався. Але чому тоді, займаючи таке становище в науковому світі, він вирушив до Нового Світу? Що знадобилося в цьому дикому краю людині, чиє місце було у великому місті? Як відповідь на ці питання з'явилися чутки — безглузді і тим не менш підхоплені багатьма,— ніби небеса створили диво і перенесли прославленого лікаря повітрям з одного німецького університету прямісінько до дверей робочої кімнати містера Димсдейла! Утім, люди більш розсудливі розуміли, що небеса досягають своїх цілей без допомоги подібних сценічних ефектів, але все ж схильні були бачити в настільки своєчасному прибутті Роджера Чиллінгуорта руку провидіння.

¹⁵ Дігбі, Кінельм Генрі (1603–1665) — англійський політичний діяч, який постійно роз'їжджав Європою з дипломатичними дорученнями — чи то як агент монархів, чи то як шпигун Олівера Кромвеля. Був відомий і як автор медичних праць, у яких зробив ряд важливих відкриттів.

Цю точку зору підкріплювала і глибока цікавість лікаря до молодого священика: містер Чиллінгуорт обрав містера Димсдейла своїм

духовним наставником і всіляко намагався завоювати довіру і дружнє ставлення від природи закритого молодого священнослужителя. Він висловлював тривогу щодо його здоров'я і рвався якомога швидше приступити до лікування, адже був упевнений, що коли не баритися, ще цілком можливо добитися повного одужання. Олдермени, диякони, шановні матері сімейств, молоді та привабливі дівчата з пастви містера Димсдейла також наполягали на тому, щоб він випробував щиро запропоновану допомогу вправного медика. Однак містер Димсдейл м'яко відхиляв їхні прохання.

— Мені не потрібні ліки,— заявляв він.

Але хто б повірив словам молодого пастора, якщо з кожним тижнем щоби його ставали все більш блідими, голос — усе більш хриплуватим, а рука притискалася до серця вже майже звичним жестом? Він утомився від своїх обов'язків, шукає смерті? Про це запитували містера Димсдейла і найстаріші священнослужителі Бостона, і диякони його церкви, які, за їхніми власними словами, «з гіркотою волали» до хворого, підкреслюючи, що грішно відкидати допомогу, настільки очевидно запропоновану провидінням. Містер Димсдейл мовчки вислухав їх і, нарешті, дав обіцянку зустрітися з лікарем.

— Якщо на те Божа воля,— сказав превелебний Димсдейл, коли, дотримуючись обіцянки, звернувся за допомогою до Роджера Чиллінгуорта,— я не хотів би бути доказом вашого мистецтва, а скоріше закінчити своє земне існування, щоб разом зі мною зникли всі мої прикраси, гріхи і хвороби, аби все суєтне упокоїлося в землі, а все духовне знайшло нове життя.

— Саме так і повинен говорити молодий пастор,— відповів Роджер Чиллінгуорт із тим глибоким спокоєм, який був властивий усій його поведінці.— Юнаки легко розлучаються з життям, тому що вони ще не встигли вкоренитися в ньому. Лише праведники, які ходять по землі, будучи душею з Богом, хотіли б піти з цієї юдолі і перебувати з Ним на мощених золотом вулицях Нового Єрусалиму¹⁶.

¹⁶ Новий Єрусалим — місто Боже, що очікує на праведника після смерті. Про нього неодноразово згадує протестантський письменник і проповідник Джон Баньян (1628–1688) у своїй знаменитій книзі «Подорож Пілігрима» (1678).

— Ні,— заперечив молодий пастор, притискаючи руку до серця і злегка кривлячись від болю,— будь я гідний Нового Єрусалиму, мені

легше було б нести свій тягар тут.

— Добродійні люди завжди кепсько думають про себе! — зауважив лікар.

Так і сталося, що старий Роджер Чиллінгуорт, людина, чиє минуле було оповите завісою таємниці, став постійним лікарем превелебного Димсдейла. І оскільки душевні якості і склад характеру пацієнта цікавили його не менше, ніж сама хвороба, поступово ці люди, такі різні за віком і темпераментом, почали все частіше бувати разом. Пастору було потрібне свіже повітря, лікарю — цілющі рослини, тому вони влаштовували далекі прогулянки морським узбережжям або по лісах, і часто їхні бесіди змішувалися з плескотом хвиль або урочистим гулом вітру у верхівках сосон. Нерідко вони відвідували одне одного, і кожен бачив кімнату, де на самоті працював інший.

Священнослужителя приваблювало товариство вченого, який мав таку глибоку і вільну думку, такий широкий кругозір, яких не варто навіть шукати серед колег превелебного Димсдейла. Відверто кажучи, ця обставина дивувала пастора, а часом навіть бентежила. Він був слугою Божим за покликанням, людиною істинно релігійною, і саме такий його розум захопив його на шлях пристрасної і побожної віри, яка з роками ставала все глибшою. При будь-якому суспільному ладі він не міг би опинитися серед так званих «вільнодумних», бо для душевного спокою потребував металевого каркасу релігії, який, хоч і заважав руху душі, але водночас підтримував його.

Однак, спрямовуючи погляд на всесвіт крізь призму світогляду, що настільки відрізнявся від поглядів звичайних його співрозмовників, містер Димсдейл часом відчував якусь трепетну радість. Немов хтось відчинив вікно в задушливій, давно не провітрюваній кімнаті, де повільно згасало його життя серед затхлого смороду старих книг, і туди увірвався свіжий вітер. Однак довго вдихати це занадто свіже і прохолодне повітря пастор не міг. Тому і сам, а слідом за ним і його лікар незабаром поверталися в межі кола, окресленого для них церквою.

Роджер Чиллінгуорт пильно спостерігав за своїм пацієнтом і в години, коли той ішов звичною стежкою серед знайомих думок, і в години, коли той опинявся в іншій духовній атмосфері, новизна якої

могла б витягти на поверхню якісь нові риси його характеру. Як лікар він уважав за необхідне всебічно вивчити хворого, перш ніж приступити до лікування. Особливості душі і розуму завжди накладають свій відбиток на хвороби тіла. А духовне життя й уява Артура Димсдейла були настільки багаті, здатність відчувати настільки загострена, що причину його фізичної недуги, мабуть, слід було шукати саме в них.

Ось чому Чиллінгуорт, майстерний і доброзичливий лікар, намагався глибше проникнути в душу свого пацієнта, дослідити його моральні принципи, зазирнути в спогади і, подібно до людини, що шукає в темній печері скарб, обережно обмацати все, до чого міг дістатися.

Важко приховати щось від дослідника, який має у своєму арсеналі можливість і право вдатися до таких пошуків, а також вміє їх вести. Людині, обтяженій похмурою таємницею, слід особливо уникати близькості зі своїм лікарем. Якщо лікар від природи наділений проникливістю і ще чимось невловимим — назовемо це інтуїцією, і позбавлений зарозумілості чи інших неприємних якостей, коли в нього є вроджене вміння налаштуватися на одну хвилю зі своїм пацієнтом, тоді той мимоволі починає розмірковувати вголос — і рано чи пізно викаже себе. І якщо подібні зізнання викликають лише співчуття, висловлене не стільки словами, скільки мовчанням або коротким зітханням, указуючи на те, що мовця зрозуміли, неминуче має настати хвилина, коли душа страждальця відкриється і найсекретніші таємниці перестануть бути такими.

Роджер Чиллінгуорт володів усіма — чи майже всіма — переліченими якостями. Як ми вже говорили, між цими освіченими людьми, чиї уми могли зустрічатися на такому великому терені, як увесь спектр людської думки і знання, виникло щось на зразок дружби. Вони обговорювали питання моралі і релігії, справи громадські та приватні, багато розмовляли про речі, які стосувалися кожного з них. Однак час минав, а пастор жодного разу навіть не обмовився про таємницю, існування якої припускав лікар. А той, зі свого боку, підозрював, що йому навіть не до кінця відомі прояви тілесної недуги містера Димсдейла. Воістину незвичайна потайність!

Через деякий час друзі містера Димсдейла, за намовою Роджера Чиллінгуорта, влаштували так, що ці двоє оселилися в одному

будинку, і відтоді

жодна дрібниця з потоку повсякденного життя пастора не могла уникнути погляду його турботливого і відданого лікаря. Коли це сталося, зміні раділи усі мешканці міста. Кращого способу для зцілення молодого священика, мабуть, не можна було придумати, якщо не брати до уваги одруження, про яке нерідко натякали йому люди, що мали на те право: адже він міг вибрати будь-яку з безлічі духовно відданих йому юних дівчат. Утім, ніхто особливо не сподівався, що Артура Димсдейла можна буде найближчим часом спонукати до цього: він категорично відхилив будь-що подібне, немов безшлюбність духовенства була як і раніше одним з наріжних каменів церковної дисципліни. І якщо вже містер Димсдейл добровільно прирікав себе на безрадісну трапезу за чужим столом і страждання від нічного холоду,— бо така доля всіх, хто вважає за краще грітися біля чужого вогнища,— то навчений досвідом, уважний і доброзичливий літній лікар майже по-батьківськи полюбив молодого священика і здавався найбільш підходящою людиною для життя пліч-о-пліч із ним.

Друзі оселилися у благочестивої й поважної вдовиці, власниці будинку, що стояв неподалік від місця, де пізніше було побудовано величну будівлю Королівської церкви. З одного боку ділянка, на якій стояв будинок, межувала із кладовищем і, отже, надихала на поглиблені роздуми щодо тлінності сущого, як годиться і священику, і лікарю. Добра вдова, по-материнськи турботлива, надала містеру Димсдейлу сонячні кімнати із завішеними важкими шторами вікнами, що виходили на вулицю. На стінах висіли гобелени, що зображували історію Давида і Беер-Шеви, а також пророка Натана. Їхні фарби ще не зблякли і надавали красуні з біблійної легенди майже такої ж похмурої мальовничості, як і пророку, що віщував біди Ізраїлю. Саме туди і перевіз пастор усі свої книги, серед яких було багато переплетених у телячу шкіру творів отців церкви, писань рабинів, і навіть праць ченців, до яких протестантські богослови, ганьблячи і засуджуючи їхніх авторів, усе ж час від часу зверталися.

В іншій половині будинку старий Роджер Чиллінґуорт улаштував свій кабінет і лабораторію — зрозуміло, не таку, яка задовольнила б сучасного вченого, але все ж обладнану перегінним кубом і приладами для подрібнення і змішування зілля і хімічних речовин, добре

знайомих досвідченому алхімікові. Оточені усіма цими зручностями, обидва вчених чоловіка, влаштувавшись у своїх апартаментах, запросто відвідували один одного, і кожен із цікавістю стежив за роботою сусіда.

Ще раз повторимо: навіть найбільш проникливі друзі превелебного Артура Димсдейла бачили у всьому цьому руку провидіння, що вирішило подбати про здоров'я молодого священика, за якого так багато городян молилося в церкві, вдома і в потаємних схованках свого серця.

У той же час певна частина пастви почала поступово схилитися до іншого погляду на відносини між містером Димсдейлом і старим лікарем. Коли неосвічена юрба намагається скласти власну думку про складні речі, її легко обкрутити круг пальця. Але вже якщо вона судить,— а саме так зазвичай і трапляється,— за підказкою свого серця, то нерідко доходить висновків настільки глибоких і правильних, що вони здаються одкровеннями зверху. Городяни не могли обґрунтувати свого упередженого ставлення до Роджера Чиллінґурта ніякими фактами або доказами. Хоча якийсь старий ремісник, що жив у Лондоні за часів убивства сера Томаса Овербері¹⁷, років за тридцять до описуваних подій, присягався, що бачив лікаря, який мав тоді інше ім'я, а яке — оповідач забув, у товаристві лікаря Формена¹⁸, відомого чаклуна, замішаного в тій страшній справі. Дехто натякав, що, опинившись у полоні в індіанців, учений збагатив свої медичні пізнання, беручи участь у ритуалах індіанських чаклунів, які нерідко здійснюють дивовижні зцілення за допомогою чорної магії.

¹⁷ Овербері, Томас (1581–1613) — англійський письменник, який став жертвою придворної інтриги. Був отруєний майстерно складеними повільно діючими отрутами. Факт отруєння був розкритий абсолютно випадково. Четверо безпосередніх винуватців отруєння були страчені.

¹⁸ Формен, Саймон (1552–1611) — англійський псевдовчений і лікар-шарлатан, неодноразово потрапляв до в'язниці за обман пацієнтів. Постачав до аристократичних кіл «любовні еліксири».

Решта — і серед них особи тверезого розуму і великої спостережливості, з чією думкою у всіх інших питаннях цілком варто рахуватися,— стверджували, що з часу появи в місті Роджера Чиллінґурта, і особливо відтоді, як він оселився з містером Димсдейлом, його зовнішність дуже змінилася. Спочатку у нього було

спокійне і замислене обличчя вченого чоловіка. Потім у цьому обличчі з'явилося щось потворне, зле, якісь нові риси, на перший погляд не помітні, але тим більше очевидні, чим пильніше вдивлятися. На думку простих людей, в лабораторії лікаря горів вогонь пекла, що живився пекельним паливом, а тому, як і слід було очікувати, обличчя старого почорніло від диявольської кіптяви.

Коротше кажучи, містом поповзли чутки, що сам сатана або його посланець в образі Роджера Чиллінгуорта спокушає превелебного Артура Димсдейла. Такій спокусі піддавалися протягом усієї історії християнства люди особливо чистого і святого життя. Цей слуга сатани отримав Господнього дозволу на те, щоб, утершись на якийсь час у довіру до священика, чинити підступи проти його духу.

Жодна розумна людина не могла, звичайно, сумніватися, на чиєму боці буде перемога. Народ довірливо чекав, що священик вийде з цієї сутички в ореолі нової слави. Проте, не можна було не засмутитися від згадки про страждання, які превелебному належало знести на шляху до повного тріумфу.

На жаль! Судячи з жаху, що причаївся в похмурих очах бідолашного священика, боротьба ця була нелегкою, а перемога — сумнівною.

Глава 10

ЛІКАР І ХВОРИЙ

Роджер Чиллінгуорт, доволі літня врівноважена людина з добрим, хоч і не надто палким серцем, усе своє життя був відвертим і щирим у стосунках із людьми. Тому він вірив, що починає своє розслідування із суворою неупередженістю непідкупного судді, який прагне тільки істини, ніби йшлося про уявні лінії і фігури задачі з геометрії, а не про людські почуття і нанесені йому образи. Але чим далі він заходив, тим сильніше оволодівала ним одна-єдина пристрасть, люта, холодна і невідворотна, як доля. Захопивши його, вона вже не відпускала містера Чиллінгуорта, поки він не виконав усіх її вимог. І він порпався в душі бідолашного священника, як рудокоп, що відшукує золоту жилу, або, точніше, як могильник, який потай розриває могилу, розраховуючи знайти на тілі померлого коштовності, хоча, скоріш за все, знайде лише прах і тління.

Часом в очах лікаря спалахував недобрый синій вогонь, подібний до мерехтіння горна або, скоріше, відблисків того жахливого полум'я, яке, вириваючись з описаних Джоном Баньяном зловісних воріт на схилі пагорба, осявало обличчя Пілігрима. Мабуть, у гірській породі, яку видобував із своєї шахти цей похмурий рудокоп, було щось таке, що вселяло в нього надію!

«Хоча вони і вважають цю людину чистою,— розмірковував він в одну з таких хвилин,— і на перший погляд у ньому таке сильне духовне начало, мабуть, він усе-таки успадкував від батька або від матері могутні ниці інстинкти. Будемо ж і далі розробляти цю жилу!»

Після довгих пошуків у глибинах душі священника, виявивши там безліч дорогоцінних якостей — високе прагнення добробуту свого народу, палку любов до людей, чистоту почуттів, вроджене благочестя, підкріплене роздумами і вченими заняттями,— збентежений містер Чиллінгуорт, визнавши все це золото марним мотлохом, розпочинав усе спочатку і підкопувався з іншого боку. Він просувався навпомацки,

обережно і безшумно, і постійно озирався на всі боки, немов був злодієм, що вдерся до чужої спальні, аби викрасти скарб, який його власник зберігав як свою душу. Злодій заздалегідь ужив усіх заходів обережності, але мостини часом поскрипують, його одяг шарудить, а коли він наближається до ліжка, тінь його падає на обличчя жертви.

Інакше кажучи, містер Димсдейл, чия чутливість часом здавалася майже надприродною, почав незрозуміло відчувати, що до його життя вдерлося щось вороже для його душевного спокою. Але інтуїція старого Роджера Чиллінгуорта була не менш гострою, тому священник, іноді здивовано підводячи на нього очі, бачив перед собою лише лікаря, пильного, співчуваючого, доброго, але аж ніяк не нав'язливого друга.

Можливо, містер Димсдейл краще розібрався б у характері Чиллінгуорта, якби деяка недовірливість, притаманна нещасливим людям, не примушувала його ставитися підозріло до всього роду людського. Нікому з оточуючих він не довіряв, тому не зумів розпізнати ворога, коли той справді з'явився зовсім поруч. Його превелебність продовжував підтримувати товариські стосунки зі своїм лікарем, щодня зустрічаючись із ним або у себе в кабінеті, або в лабораторії старого, де відпочивав душею, спостерігаючи, як рослини перетворюються на цілющі зілля.

Одного разу, спершись на підвіконня відчиненого вікна, яке виходило на кладовище, і поклавши підборіддя на руку, містер Димсдейл розмовляв з Роджером Чиллінгуортом, який розглядав у цей час жмут непоказних трав.

— Де,— запитав пастор, скося поглядаючи на рослини, бо в нього останнім часом з'явилася дивна звичка дивитися лише крадькома на предмети, що його цікавили — одухотворені або неживі,— де, мій любий лікарю, ви знайшли ці трави з таким темним листям?

— На кладовищі, неподалік звідси,— відповів лікар, не відволікаючись від свого заняття.— Я нічого подібного ніколи раніше не зустрічав. Вони вирости на могилі, де не виявилось ані надгробка, ані дощечки з ім'ям. Здавалося, тільки ці потворні трави і зберігають пам'ять про небіжчика. Вочевидь, вони з'явилися з його серця і втілюють якусь огидну таємницю, поховану разом із ним. Краще б він сповідався в ній за життя!

— Можливо, він щиро бажав цього, але не зміг? — заперечив містер Димсдейл.

— А чому? — одразу ж відгукнувся лікар.— Чому не зміг, якщо сама природа так палко закликає до покаяння, що навіть ці темні трави вирости з мертвого серця, відкрито засвідчуючи про злочин?

— Але ж все це тільки ваша фантазія, сер! — відповів священик.— Мені здається, що, крім волі Всевишнього, немає у світі такої сили, яка могла б розкрити в словах, у символах або емблемах таємницю, поховану в людському серці. Серця, що зберігають подібні гріховні таємниці, по волі чи по неволі змушені приховувати їх до того дня, коли все таємне стане очевидним. Але і в Святому Письмі я ніде не знайшов чіткої або нечіткої вказівки на те, що розкриття людських думок і вчинків під час Страшного суду повинно стати частиною покарання. Таке тлумачення було б надто поверховим. Можливо, я помиляюся, але мені здається, що визнання ці служать лише для того, щоб не залишити в невіданні ті мислячі істоти, які будуть чекати цього дня розв'язання найзаплутаніших життєвих питань. А щоб повністю їх розгадати, знадобиться знання людського серця. І я схильний думати, що серця, які приховують ганебні таємниці, про які ви щойно згадали, відкриють їх того останнього дня не з огидою, а з невимовною радістю.

— Але чому ж не поділитися ними на цьому світі? — запитав Роджер Чиллінгуорт, кинувши спідлоба погляд на пастора.— Чому грішникам уже зараз не подарувати собі цю радість?

— Здебільшого вони так і чинять,— відповів превелебний, міцно притискаючи долоню до грудей, немов там постійно щось боліло.— Скільки страждальців сповідалося мені,— і не на смертному одрі, а при доброму здоров'ї. І я на власні очі щоразу бачив, яке полегшення відчували мої грішні брати після таких сповідей! Немов вони нарешті вийшли в сад після того, як довгий час змушені були дихати важким повітрям похмурих підземель. Та й чи може бути інакше? Невже нещасний, винний, припустимо, в убивстві, вважатиме за краще зберігати труп у власному будинку, якщо в нього є можливість викинути його на вулицю, де про нього подбають добрі люди?

— Однак деякі вчиняють зі своїми таємницями саме у такий спосіб, — незворушно заперечив лікар.

— Згоден, є такі люди,— відповів містер Димсдейл.— Але, не кажучи вже про очевидні причини, справа, скоріш за все, у тому, що риси характеру замикають їм вуста. Або ж, я припускаю, що вони хоч і грішні, але все ж сповнені завзяття послужити на славу Божу і на благо людства, і тому їм лячно постати перед людьми настільки поганими, бо після цього вони вже не зможуть творити добро і благочестивими справами спокутувати скоєне. Вони змушені жити серед собі подібних, чисті зовні, немов свіжий сніг, але відчуваючи при цьому невимовні страждання, адже серця їхні заплямовані гріхом, а відмити їх вони не можуть.

— Ці люди обманюють себе,— зауважив містер Чиллінгуорт трохи емоційніше, ніж зазвичай і злегка насварив пальцем.— Вони бояться ганьби, яка по справедливості повинна бути їхньою долею. Любов до людей, ревне благочестя... Хто знає, чи уживаються в серцях ці святі почуття з хибними думками, яким гріх відімкнув двері, щоб вони, у свою чергу, розмножили диявольське насіння? Але якщо грішники хочуть віддати хвалу Богу, хай не здіймають до небес свої нечисті руки! Якщо вони хочуть послужити людям, нехай змусять себе покаятися, довівши тим самим силу совісті! Ви мудрі і благочестиві, превелебний, але чи не хочете ви переконати мене, що задля слави Господньої і благоденства людини на землі криводушність важливіша за істину?

— Можливо, що так,— байдуже знизав плечима молодий пастор, ніби не бажаючи продовжувати цю суперечку. Він володів рідкісним умінням уникати будь-яких розмов, що занадто глибоко зачіпали його вразливу і нервову натуру.— А тепер я хотів би запитати у свого мудрого лікаря, чи дійсно він вважає, що його турбота про моє німецьке тіло пішла мені на користь?..

Не встиг містер Чиллінгуорт відповісти, як з боку кладовища, розташованого поряд з їхнім будинком, долинув дзвінкий дитячий сміх.

Мимоволі глянувши у відчинене вікно,— це було влітку,— пастор побачив Естер Прин. Разом із маленькою Перл жінка йшла стежкою поміж могилами.

Перл була чарівна, як ранок, але тієї хвилини нею опанував один з тих нападів недобрих веселоців, під час яких їй були байдужі жалість і співчуття. Спершу дівчинка нешанобливо перестрибувала з однієї

могильної плити на іншу, потім, діставшись широкого, плаского, прикрашеного гербом надгробка якогось поважного поселенця, можливо, і самого Айзека Джонсона, почала на ньому танцювати. У відповідь на прохання і накази матері поводитися як годиться маленька Перл зупинилася і почала обривати колючі головки з куща будяків, що ріс біля могили. Набравши жменю колючок, вона розташувала їх по лініях червоної літери на сукні матері, а Естер не стала їх відчеплювати.

Цієї хвилини Роджер Чиллінгуорт підійшов до вікна.

— Цій дитині невідомі правила поведінки і повага до старших, вона не рахується з жодними людськими звичаями й поглядами, неважливо — правильними або неправильними,— похмуро посміхаючись, вимовив він, звертаючись чи то до самого себе, чи то до співрозмовника.— Я одного разу спостерігав, як на Спрінг-Лейн вона забризкала губернатора водою з корита для худоби. Поясніть мені, будь ласка, що вона таке є? Це злісне бісеня? Чи вона здатна полюбити кого-небудь? Чи є в ній розумне і добре начало?

— Ні, якщо не брати до уваги волі, що бере початок у порушеному законі,— неголосно відповів містер Димсдейл, немов розмірковуючи вголос.— А чи здатна вона на щось добре, я не знаю.

Дівчинка, очевидно, почула їхні голоси, тому що, поглянувши у вікно, блиснула посмішкою — примхливою і глузливою, і кинула колючку в превелебного Димсдейла. Пастор, здригнувшись, мимоволі відсахнувся. Помітивши його переляк, маленька Перл у несамовитому захваті заплескала в долоні. Естер Прин також глянула вгору, і всі четверо — дитина і дорослі — мовчки дивилися одне на одного, поки Перл не закричала:

— Матусю, ходімо швидше звідси! Інакше той чорний старий схопить тебе! Пастора він уже впіймав! Підемо, мамо, інакше він схопить і тебе! А ось із маленькою Перл йому не впоратися!

І вона потягла матір геть від вікна, стрибаючи і пританцьовуючи між пагорбами, під якими спочивали померлі, ніби не мала нічого спільного з минулими поколіннями і не бажала визнавати своєї спорідненості з ними. Здавалося, Перл створена з нового, іншого матеріалу, ніж всі інші люди, і мимоволі доводилося вибачати усі її

дикі витівки, дозволяючи їй жити згідно зі своєю, а не загальноприйнятою міркою.

— Ось жінка,— помовчавши, промовив Роджер Чиллінгуорт,— що, хоч би якими були її провини, не робить із свого гріха таємниці, настільки болісної, як ви вважаєте, для грішника. Чи ви вважаєте, що червона літера на грудях полегшує життя Естер Прин?

— Так, уважаю,— відповів священик.— Однак ручатися не стану. У погляді цієї нещасної проглядає біль, який я вважав би за краще не бачити. І все ж мені здається, що страднику легше, коли він може відверто проявити своє страждання, як ця нещасна жінка, замість того, щоб таїти його в глибині серця.

Обидва знову помовчали, і лікар повернувся до перерваного заняття — розбирати і сортувати зібрані ним трави.

— Ви питали мою думку,— сказав він нарешті,— про ваше здоров'я.

— Так, хотілося б її знати,— відповів пастор.— І прошу вас, кажіть відверто, навіть якщо йдеться про близьку смерть.

— У такому разі я буду абсолютно відвертий,— сказав лікар, продовжуючи поратися з травами, але крадькома поглядаючи на містера Димсдейла.— Ви хворі на дивну недугу, але дивна вона не сама по собі, не у своїх зовнішніх проявах; принаймні не тими симптомами, які я можу спостерігати. Я день у день придивлявся до вас, багато тижнів стежив за змінами у вашій зовнішності і дійшов висновку, що хоч ви і важко хворі, однак не настільки, щоб освічений і уважний лікар утратив надію вас зцілити. Це важко пояснити, але ваша хвороба мені водночас і зрозуміла, і ні.

— Ви говорите загадками, мій учений друже,— відповів священик, потайки поглядаючи у вікно.

— Що ж, скажу ще відвертіше,— продовжував лікар,— і благаю, пробачте мені, якщо вас образить моя вимушена відвертість. Дозвольте мені, як вашому другу, як людині, що відповідає за ваше здоров'я і життя, запитати вас: чи всі явища, які супроводжують цю недугу, викладені вами і пояснені мені відверто?

— Чому ви сумніваєтеся в цьому? — запитав містер Димсдейл.— Було б зовсім по-дитячому звернутися до лікаря і приховати від нього хворобу!

— Отже, ви вважаєте, що я знаю про все? — повільно вимовив Роджер Чиллінгуорт, утупившись в обличчя пастора поглядом, в якому потайки світилася напружена і зосереджена думка.— Гаразд, нехай буде так! Але ж той, кому відкрито тільки зовнішнє, чисто фізичне нездужання, лише наполовину розуміє природу хвороби, яку покликаний лікувати. Тілесне захворювання, що розглядається як незалежне явище, може бути лише ознакою недуги душевної. Ще раз прошу вибачення, шановний сер, якщо в моїх словах міститься хоча б тїнь чогось образливого. Ви, сер, здається мені людиною, чиє тіло перебуває в тісному зв'язку з душею, можна сказати — воно пройняте нею, втілює цю душу і служить їй знаряддям.

— Тоді мені більше нема про що питати,— доволі поспіхом підвівшись, закінчив пастор.— Адже ви не займаєтеся зціленням душ!

— І тому хвороба,— продовжував Роджер Чиллінгуорт, не змінюючи інтонації і не звертаючи уваги на слова містера Димсдейла,— хвороба або, якщо так можна висловитися, виразка у вашій душі негайно позначиться і на тілесній оболонці.

Він підвівся, перегоридив дорогу блідому, змарнілому пастору своєю низькорослою, похмурою, потворною постаттю і багатозначно додав:

— Ви хочете, щоб лікар вилікував тілесну недугу? Але це стане можливим лише після того, як ви відкриєте йому рану або таємне страждання вашої душі!

— Ні! Не вам! Не земному лікарю! — палко вигукнув містер Димсдейл, дивлячись прямо в обличчя Роджеру Чиллінгуорту блискучими, повними гніву очима.— Не вам! Якщо в мене хвора душа, то я відкриюсь лише єдиному Зцілителю душ! Він вилікує мене, якщо така буде його ласка, або знищить! І нехай здійсниться його мудрий і справедливий вирок! Але хто ви такий, щоб утручатися в цю справу? Щоб ставати між страдником і його Господом?

Мимоволі змахнувши руками, молодий священнослужитель вибіг з лабораторії.

— Що ж, я таки зробив правильний хід,— пробурмотів Роджер Чиллінгуорт, з похмурою посмішкою дивлячись йому вслід.— Нічого не втрачено. Ми залишимося друзями. Але до якої міри ця людина в полоні пристрастей і не володіє собою! Так, очевидно, було і з тією,

іншою пристрасстю. Які шаленства скоїв, підкоряючись почуттям, цей благочестивий містер Димсдейл!

Відновити дружні стосунки виявилось справою нескладною. Провівши кілька годин на самоті, молодий священник зрозумів, що напружені нерви штовхнули його на негідний спалах гніву і що в словах старого лікаря не було нічого, що могло б послужити для нього приводом, не кажучи вже про виправдання. Він сам дивувався різкості, з якою відштовхнув друга, коли той, виконуючи свій обов'язок і його, містера Димсдейла, пряме прохання, намагався допомогти хворому.

Докори сумління були такими сильними, що пастор, не гаючи часу, визнав свою повну неправоту і попросив доброго лікаря продовжувати лікування, яке хоча і не відновило його здоров'я, але, мабуть, продовжило до цієї години його згасаюче життя.

Роджер Чиллінгуорт охоче прийняв вибачення і як і раніше надавав містеру Димсдейлу лікарську допомогу, дійсно докладаючи до цього всі свої знання, але після кожного огляду хворого залишав його кімнату із загадковою і здивованою посмішкою. Цієї посмішки ніколи не бачив містер Димсдейл, але вона негайно з'являлася, щойно старий опинявся поза полем його зору.

— Винятковий випадок! — бурмотів він.— Я неодмінно повинен докопатися до суті. Воістину незвичайний зв'язок між душею і тілом! У цьому необхідно розібратися хоча б в інтересах науки!

Якось опівдні, незабаром після описаної вище події, превелебний Димсдейл, сидячи в кріслі перед книгою, що лежала на його столі, надрукованою староанглійськими готичними літерами, несподівано забувся глибоким сном. Вочевидь, він читав щось таке, що слід віднести до першокласних зразків снотворної літератури. Це забуття було тим більше примітно, тому що пастор належав до людей, чий сон зазвичай неспокійний і чуйний, як у птахів, які влаштувалися на нічліг на гілці. І тим не менш його душа настільки занурилася у власні глибини, що він навіть не поворухнувся в кріслі, коли до кімнати без будь-яких пересторог увійшов Роджер Чиллінгуорт.

Старий мовчки наблизився до свого пацієнта, поклав йому руку на груди і розстебнув одяг, який той раніше ніколи не знімав навіть у присутності лікаря.

Священик здригнувся і злегка ворухнувся.

Трохи постоявши поруч, містер Чиллінґуорт квапливо вийшов з кімнати. Але яке шаленство було в його погляді, повному тріумфу, подиву і жаху! Який нелюдський захват відбивався не тільки в його очах і обличчі, а й у всій його потворній постаті, у човгаючих ногах, у піднятих руках, звернутих до небес!

Якби хтось побачив старого Роджера Чиллінґуорта у цю мить торжества, він знав би, як поводить ся сатана, переконавшись, що дорогоцінна людська душа втрачена для раю і відтепер належить пеклу.

Але торжество лікаря відрізнялося від веселоців духу пітьми тим, що до нього домішувалася якась крихта подиву.

Глава 11

СХОВАНКИ СЕРЦЯ

Хоча після цього випадку стосунки між священником і лікарем зовні аж ніяк не змінилися, насправді вони стали зовсім іншими, ніж раніше.

У Роджера Чиллінгуорта вже не було сумнівів, який шлях йому належить обрати. Правда, цей шлях дещо відрізнявся від того, який він намітив раніше. Нещасний старий був незмінно спокійний, м'який і безпристрасний, але, скоріш за все, на поверхню його душі спливла раніше стримувана і глибоко прихована лють, яка спонукала його винайти таку таємну помсту, на яку ніколи ще не прирікав ворога жоден смертний. Стати єдиним задушевним другом, якому виливають увесь жах, усі докори сумління, страждання, марне каяття, вихор гнаних грішних думок! Йому, безжалісному, не здатному пробачати, належало бути хрещеним батьком для виливів злочинної душі, виливів, прихованих від усього світу, чиє великодушне серце змогло б зрозуміти і пробачити! Цілковито володіти цим скарбом — ось єдине, що могло б відшкодувати власні муки!

Полохлива і насторожена стриманість пастора зруйнувала цей план. Однак Роджер Чиллінгуорт був вельми задоволений розвитком подій, немов навмисне створених провидінням заради його темних намірів. А провидіння, як відомо, може скористатися і месником, і його жертвою заради досягнення власних цілей і, можливо, пробачає там, де, на перший погляд, особливо жорстоко карає.

Але старий був переконаний, що йому послано одкровення, а ким — небесами чи пеклом, йому було байдуже. Зустрічаючись із містером Димсдейлом, містер Чиллінгуорт за допомогою цього дару бачив не тільки зовнішній вигляд священника, але і його душу настільки чітко, що, здавалося, здатний вловити і зрозуміти кожен її рух. Таким чином він став не тільки спостерігачем, а й головною дійовою особою внутрішнього життя нещасного священнослужителя. Він міг грати з

ним, як кішка з мишею, але перш за все йому хотілося змусити свою жертву смертельно страждати. Пастор постійно перебував на дибі — треба було тільки знати, де розташовується важіль, що приводить у дію знаряддя тортур, а лікар добре знав про це! Хотілося йому піддати містера Димсдейла тортурам невимовного страху? Немов за помахом чарівної палички, виникав жахливий привид, тисячі жахливих привидів, що приймали подобу чи то смерті, чи ще більш жахливий вигляд ганьби й, оточивши молодого пастора, тицяли пальцями на його груди.

Усе це відбувалося з такою надзвичайною витонченістю, що містер Димсдейл, хоч увесь час і відчував присутність якоїсь ворожої сили, але не міг зрозуміти, звідки вона виходить. Хоча деколи він із сумнівом і жахом, а іноді і з жахом і ненавистю дивився на потворну постать старого лікаря. Жести, хода, неохайна сива борода, будь-які, навіть найнезначніші вчинки, сам крій одягу Чиллінгуорта вселяли пастору таку відразу, таку глибоку антипатію, що він не наважувався зізнатися в цьому навіть самому собі. А оскільки розумної причини для такої недовіри й огиди не існувало, містер Димсдейл визнав, що отрута, якою точиться рана в його серці, отруює все його єство, і саме цим пояснював свою упередженість.

Так, він лаяв себе за ці низькі почуття, але замість того, щоб поставитися до них з довірою, намагався їх викорінити. І хоча це йому не вдавалося, він усе ж уважав за свій обов'язок не припиняти нібито дружніх стосунків зі старим, сприяючи, таким чином, здійсненню мети, якої прагнув месник — жалюгідне, самотнє створіння, ще більш нещасне, ніж його жертва.

Страждаючи від тілесної недуги, пошматований і змучений якимось невідомим душевним розладом, обплутаний темними підступами смертельного ворога, містер Димсдейл набув у цей час величезної популярності серед своєї пастви. І завоював він її в значній мірі завдяки своїм стражданям. Його інтелектуальна обдарованість, моральні уявлення, здатність спалахувати почуттям і заражати ним інших постійно перебували в стані надприродної напруги через вічні страждання і докори сумління.

Популярність містера Димсдейла ще не досягла вершини, проте вже починала затьмарювати популярність інших священнослужителів,

серед яких були вельми видатні люди. Деякі з цих пасторів і проповідників, витративши на набуття необхідних знань більше років, ніж виповнилося містеру Димсдейлу, володіли набагато глибшою вченістю, ніж їхній юний побратим. Серед них були і люди непохитної волі, наділені незрівнянно більш проникливим розумом і залізним характером, що, в поєднанні з певною дозою доктринерства, формує найбільш респектабельних і неприємних представників духовного стану. Були там і справді святі отці, чиї душевні якості, ограновані тяжкою працею над книгами і довгими роздумами, несли на собі відблиск світу, того, що вгорі, куди ці бездоганні люди вже майже вступили, хоча тлінна земна оболонка все ще тяжіла над ними. Їм бракувало лише посланого в день Трійці обраним учням дару, який, мабуть, означає не тільки здатність говорити на чужих і невідомих мовах, але і здатність висловлюватися мовою людського серця, зрозумілою всім людям. Даремно намагалися б вони, спади їм на думку таке, висловити вищі істини за допомогою звичайних жалюгідних слів і образів. Ці люди жили на таких висотах, куди людські голоси долинають нечітко і невиразно.

Містер Димсдейл, судячи з багатьох ознак, належав до розряду вчених священнослужителів. І він піднявся б до недосяжних висот святості, якби не тягар, під вагою якого йому судилося жити. Він був причавлений до землі поряд з найнижчими і знедоленими — він, людина настільки одухотворена, що йому до снаги було б розмовляти з ангелами! Але саме цей тягар споріднив його з усім грішним людством і змусив серце священника тремтіти в унісон з чужими серцями. Він співчував їхній біді як власній і вмів красномовно розповісти про свої страждання тисячам інших людей. І красномовство його нерідко бувало переконливим, а часом — страшним.

Парафіяни не розуміли, що це за сила, яка так їх тягне і хвилює. Вони вважали містера Димсдейла дивом святості. Він здавався їм глашатаєм божественної мудрості і любові! В їхніх очах навіть земля, по якій він ходив, ставала священною. Його юні парафіянки, охоплені поривами, які здавалися їм повними релігійного почуття і благочестя, марніли й ниділи, несучи в незайманих серцях свою пристрасть до незвичайного проповідника як кращий дар небес. Літні представники громади, помічаючи крихкість тілесної оболонки містера Димсдейла, тоді як

самі вони, незважаючи на вік, залишалися здоровими і сильними, вважали, що він вирушить на небеса куди раніше, ніж вони, і заповідали своїм дітям поховати їх якомога ближче до святої могили молодого пастора! І весь цей час бідолашний містер Димсдейл сумнівався, чи виросте взагалі трава на його могилі, бо в ній буде похований чоловік, проклятий Богом!

Неможливо описати, як мучило його це загальне благоговіння. Він щиро поклонявся істині і вважав усе земне тінню, позбавленою сенсу і значення, якщо в ньому не прихований божественний початок, який і є саме життя. Але чим, у такому разі, був він сам? Субстанцією? Чи найбільш хиткою з усіх тіней? Він хотів би заговорити з кафедри на повний голос і розповісти людям, хто він такий насправді.

«Я, якого ви бачите в темних пасторальних шатах; я, що наважився піднятися на цю кафедру, щоб звернутися від вашого імені до Всемогутнього; я, чиє повсякденне життя ви вважаєте бездоганим, чії кроки, як вам здається, залишають на пройденому шляху сяючий слід, який повинен привести подорожніх, що йдуть за мною, до обителі блаженства; я, що хрестив ваших дітей; я, що шепотів відхідну молитву над вашими вмираючими друзями і близькими; я, ваш пастир, якого ви так шануєте і якому так вірите,— я сповнений скверни і брудної брехні!..»

Неодноразово містер Димсдейл піднімався на кафедру з твердим наміром спуститися з неї лише після того, як будуть сказані ці слова. Неодноразово він прочищав горло і робив довгий і трепетний вдих, щоб потім лише видихнути повітря, обтяжене похмурою таємницею, з якою не бажало розлучатися його серце.

Але ж він і справді все це говорив парафіянам, і не один, а десятки разів! Але як? Він твердив їм, що невимовно порочний, порочніший за найпорочнішого злочинця, найгірший з грішників, мерзенна, невимовно брудна істота, і справді незрозуміло, чому досі його жалюгідне тіло не спопелив просто на їхніх очах пекучий гнів Усевишнього! Що могло бути зрозумілішим за ці слова? Невже люди не піднімуться з лав в єдиному пориві і не стягнуть його з кафедри, яку він паплюжить?

Але ні — вони слухали його і шанували ще більше. Вони не здогадувалися про жахливий сенс його слів. «Благочестивий юнак! —

говорили вони.— Янгол у плоті! На жаль, якщо він уважає свою білосніжну душу настільки гріховною, то яке страшне видовище відкрилося б йому у твоїй або моїй душі!» І пастор, цей майстерний, хоча і охоплений докорами совісті облудник, добре розумів, в якому світлі постає перед паствою його розпливчаста сповідь. Намагаючись напіввизнанням заглушити голос понівеченої совісті, він вів нечисту гру, знову грішив і знову соромився, не відчуваючи навіть того тимчасового полегшення, яке буває в людини, якій удалося себе ошукати. Він говорив правду, але перетворював її на брехню. А між тим, за своєю природою він любив правду і ненавидів брехню так, як лише деякі

вміють любити і ненавидіти. Тому більше за все на світі він ненавидів себе — жалюгідну і нікчемну істоту.

Невпинне внутрішнє сум'яття підштовхнуло його до дій, що більш відповідали практиці старої католицької церкви, ніж поглядам тієї віри, в якій він був народжений і вихований. У потайній шухлядці під трьома замками превелебний Димсдейл зберігав закривавлений батіг. Нерідко ночами цей пуританський пастор бив себе по плечах, гірко насміхаючись над собою, і бив тим нещадніше, чим гірше звучав його сміх. Подібно до багатьох благочестивих парафіян, він нерідко вдавався до постів, але не для того, щоб очистивши плоть, зробити її більш гідною одкровення віри, він учиняв акт покаяння, виснажуючи себе настільки, що в нього починали підламуватися ноги. Він проводив ночі в обрядах: часом в абсолютній темряві, часом при світлі каганця, а часом — невідривно дивлячись на своє відображення в освітленому дзеркалі.

Але безперервно риючись у своїй душі, він не очищав її, а лише катував. Під час цих болісних неспань знесилений мозок містера Димсдейла нерідко зраджував йому, малюючи привидів, то ледь сяючих і насилу помітних у темних кутках кімнати, то більш виразних — вони літали поруч з його відображенням у глибині дзеркала. Іноді це була зграя диявольських пик, які, кривляючись і глузуючи з блілого пастора, заманювали його до себе, іноді — рій сяючих янголів, що насилу злітали до небес і немов обтяжених скорботою. Іноді йому ввижались померлі друзі юності, сивобородий батько з порізаним зморшками чолом, і мати, яка проходила повз нього, ховаючи очі. А

іноді до кімнати, яка ставала чужою і моторошною через ці потойбічні образи, впливала Естер Прин, ведучи за руку маленьку Перл у червоній сукенці і вказуючи пальцем спершу на свої груди, де палала червона літера, а потім на груди священика.

Ці видіння ніколи не обманювали містера Димсдейла. Будь-якої хвилини він міг зробити над собою зусилля і розрізнити крізь їхні туманні обриси реальні предмети, переконати себе, що вони є нічим іншим, ніж породженням його свідомості, бо не володіють речовинністю і відчутністю, як наприклад той різьблений дубовий стіл або богословський трактат у шкіряній палітурці з бронзовими застібками.

І все ж у якомусь сенсі ці примари були більш реальними, ніж усе інше, з чим стикався нещасний пастор. Невимовне нещастя такого існування полягає в тому, що брехня забирає речовинність в оточуючій нас дійсності, яка самим небом призначена для того, щоб радувати і жити наш дух. Нецирій людині весь усесвіт здається наскрізь брехливим,— він невловимий, він перетворюється під його руками на ніщо. І сам він,— настільки, наскільки він показував себе в хибному світлі,— стає тінню, а то й зовсім перестає існувати.

Єдиною правдою, що надавала справжності існуванню превелебного Димсдейла на землі, було страждання, приховане в глибині його душі, і відбиток цього страждання, що лежав скрізь на його зовнішності. Якби він знайшов у собі сили посміхнутися і надати веселого виразу своєму обличчю, він перестав би існувати, як такий!

В одну з таких болісних ночей, від подальшого опису яких ми утримаємося, пастор раптово підхопився зі свого крісла. Його осяяла абсолютно нова думка. Можливо, він зможе знайти хоч хвилину спокою!

Ретельно вдягнувшись, немов для недільного богослужіння, він безшумно спустився сходами, відімкнув двері і вийшов на вулицю.

Глава 12

ПАСТОР НЕ СПИТЬ

Рухаючись, немов у сонному забутті, а може, і справді перебуваючи в сомнамбулічному стані, містер Димсдейл досяг того місця, де Естер Прин колись пережила часи своєї ганьби. Той самий ешафот, за сім довгих років потемнілий від негоди, вицвілий на сонці, потертий ногами безлічі засуджених, що піднімалися на нього відтоді, усе ще стояв під галереєю церкви. Не роздумуючи, пастор піднявся рипучими сходами.

Стояла темна ніч, як зазвичай на початку травня. Нерухома завіса хмар укрила весь простір між небом та від зеніту до горизонту. Якби та сама юрба, яка була свідком публічної наруги над Естер Прин, знову зібралася тут, вона не розпізнала б в опівнічній імлі обрисів постаті, що височіла на помості, і тим більше не розгледіла б обличчя цієї людини.

Але все місто спало, і пастору не загрожувала небезпека бути впізнаним. Якби йому спало на думку залишитися тут доти, поки на сході не з'явиться світанок, йому і тоді нічого було б боятися, крім, хіба що, вогкого холоду ночі, який міг викликати гострець у суглобах містера Димсдейла, застудити його горло, викликати кашель і як наслідок — позбавити парафіян завтрашньої молитви і проповіді. Нічий погляд не торкнувся б його, крім того небесного ока, яке бачило його навіть у спальні із закривавленим батогом у руках.

Навіщо ж він прийшов сюди? Невже заради глузування над покаєнням? Так, заради глузування, але лише над самим собою. Заради того глузування, від якого ангели шарілися і плакали, а демони тріумфували, хвилюючи весь світ реготом! Пастора привели сюди докори сумління, що невідступно переслідували його, тоді як боягузтво, сестра і нерозлучна супутниця каяття, наполегливо тягнула його геть навіть тієї хвилини, коли визнання вже тремтіло у нього на устах.

Нещасна, жалюгідна людина! Яке право мав він, настільки слабкий духом, обтяжувати себе злочином? Злочин до снаги лише людям із залізними нервами, які в змозі нести тяжкість учиненого, або, якщо цей тягар надто важкий, напружити всю волю і заразом скинути з себе цей гніт! А його немічна і чутлива душа була нездатна ні до того, ні до іншого, хоча без упину металася, намагаючись знайти вихід! Жах перед засудженим небесами злочином і безсиле каяття утворили неймовірно заплутаний клубок.

Стоячи на помості й віддаючи себе цим терзанням, містер Димсдейл відчував крижаний жах: йому здавалося, що весь світ дивиться на нього і бачить на його оголених грудях прямо над серцем червоний знак. Дійсно, в цьому місці вже давно причаївся нестерпний біль, підточуючи його здоров'я. Не в змозі стримати себе, він, поза власною волею, відчайдушно закричав. Цей крик, що пролунав серед ночі, прокотився від будинку до будинку і луною відгукнувся серед далеких пагорбів. Здавалося, демони, відчувши, скільки туги і жаху в цьому крику, зробили його своєю іграшкою і почали перекидати туди-сюди.

— Це таки сталося! — прошепотів містер Димсдейл, затуливши обличчя долонями.— Зараз усе місто прокинеться, люди збіжаться сюди і побачать мене!

Але нічого не сталося. Ймовірно, охопленому страхом пастору власний крик видався набагато гучнішим, ніж був насправді. Місто не прокинулося, а якщо його мешканці і почули щось крізь сон, то або вирішили, що когось переслідують жахи, або подумали, що так кричать відьми, які в ті часи нерідко вешталися в повітрі в товаристві із сатаною, лякаючи своїми голосами людей в селищах та віддалених хатинах. Тому превелебний, переконавшись, що ніде не видно жодних ознак загальної тривоги, забрав руки від обличчя й озирнувся.

В одному з вікон резиденції губернатора Беллінггема,— його будинок розташовувався трохи осторонь на вулиці, що проходить паралельно площі,— він помітив самого губернатора з лампою в руці. У білому ковпаку і довгій білій нічній сорочці, він здавався привидом, повсталим з могили. Крик превелебного таки розбудив його. В іншому вікні того ж будинку з'явилася стара місіс Гіббінс, сестра губернатора, і теж з лампою; навіть здалека було видно, яке у неї зловісне обличчя. Притулившись обличчям до ґрат вікна, вона напружено вдивлялася в

затягнуте хмарами небо. Поважна відьма також почула крик містера Димсдейла і прийняла його, разом із численним гуркотом відлуння, за крики нічних духів, з якими, як було відомо в місті, вона нерідко прогулювалась у лісовій гущавині.

Помітивши відблиск лампи губернатора Беллінггема, стара леді квапливо загасила свій каганець і зникла. А може, і понеслася до хмарин, оскільки пастор більше її не бачив. Суддя, пильно придивившись до темряви, крізь яку він, однак, міг бачити не набагато краще, ніж крізь млинове жорно, відійшов від вікна.

Містер Димсдейл трохи заспокоївся. Але незабаром його очі розгледіли слабе мерехтливе світло, яке спершу майнуло десь далеко, а потім почало наближуватися вулицею. Вогник цей вихоплював з темряви знайомі предмети: стовп, садову огорожу, ґратчасту раму чийогось вікна, водокачку і повний води дерев'яний жолоб, потім — арку, а під нею дубові двері з чавунним калаталом і грубим цурпалком, який був за сходинок. Превелебний Димсдейл помічав усі ці деталі, хоча був твердо переконаний, що відплата близько, що він уже чує неблаганні кроки долі, і вже за кілька хвилин промінь ліхтаря впаде на нього і відкриє таємницю, яку так довго зберігав.

Коли ж вогник наблизився, він побачив у його світлі свого духовного брата, або, якщо бути більш точним, наставника і високоповажного друга — превелебного Вілсона, що, як здогадався містер Димсдейл, скоріш за все, молився біля голови якогось умираючого. І дійсно: добрий старий священник щойно відійшов від смертного ложа губернатора Уїнтропа¹⁹, який у той самий час покинув земну юдоль заради небесної. Освітлюючи дорогу ліхтарем, пастор Вілсон прямував додому, оточений, подібно до святих минулих часів, ореолом, що осявав його постать у надрах грішної пільми. Здавалося, що покійний губернатор передав йому в спадок свою славетність, або на самого пастора впало сяйво далекого Небесного Граду, поки він стежив, як самотній мандрівник входить у його ворота.

¹⁹ Уїнтроп, Джон (1587–1649) — перший губернатор Массачусетса, організатор групи емігрантів-пуритан, які прибули до Нової Англії в 1630 році на кораблі «Арабелла».

Мерехтіння світильника викликало всі ці картини в уяві містера Димсдейла, і він посміхнувся, більше того — майже розсміявся, а потім вирішив, що божеволіє.

Коли превелебний Вілсон, однією рукою притримуючи загорнуті поли плаща, а іншою тримаючи перед собою ліхтар, порівнявся з помостом, містер Димсдейл ледь утримався, щоб не вимовити: «Добрий вечір, превелебний отче! Благаю вас піднятися сюди і провести годинку зі мною!»

Усеблагайні небеса! Невже нещасний пастор Димсдейл дійсно наважився на це? На мить він повірив, що ці слова вже зірвалися з його губ. Але ні, вони прозвучали лише в його уяві. Отець Вілсон, навіть не повернувши голову в напрямку ешафота, повільно пройшов повз, з острахом поглядаючи на брудну дорогу під ногами.

Коли світло ліхтаря зникло вдалині, містера Димсдейла охопила раптова слабкість і він зрозумів, що минулі хвилини були для нього моментом страшної, болісної кризи, хоча розум його і намагався відволіктися похмурими жартами.

Трохи згодом усвідомлення безглуздості власної поведінки охопила його. Він відчув, що всі його суглоби задубіли від нічного холоду, і засумнівався, чи зможе спуститися сходами помосту. Настане ранок і застане його тут. Почне прокидатися вся округа. І перший же, хто вийде з будинку в передсвітанкових сутінках, помітить нечітку постать на помості і, збожеволівши від жаху і цікавості, почне бити в усі двері, скликаючи народ подивитись на привид,— він, звичайно ж, вирішить, що це привид якогось колись страченого лиходія. Похмуре збудження пронесеться від будинку до будинку. Потім, коли світ білий стане яскравішим, сюди прийдуть поважні старці у фланелевих халатах і старі леді, які не встигли навіть змінити нічне вбрання на денне. Усі поважні городяни, яких ніхто досі не бачив навіть недбало причесаними, з'являться серед простого люду у надивовижу непристойному вигляді. Сюди поспішать суворий губернатор Беллінггем у зсунутих набік брижах часів короля Якова і місіс Гіббінс з лісовим павутинням на довгих спідницях, ще більш зла, ніж зазвичай, бо їй не вдалося виспатися після нічної прогулянки, і добрий пастор Вілсон, якому після неспанья біля смертного одра буде зовсім не до душі, що його так рано потурбували. Прийдуть також олдсмени і диякони приходу містера Димсдейла, і молоденькі дівчата, котрі боготворять свого пастора і носять його образ як святиню в ніжних грудях, які, між іншим, метушливо поспішаючи, навряд чи встигнуть

прикрити хустинкою. Інакше кажучи, всі мешканці Бостона кинуться сюди, спотикаючись об пороги власних осель і повертаючи здивовані і вражені обличчя до помосту.

Кого ж вони побачать там у червонуватих відблисках зорі? Кого, якщо не превелебного Артура Димсдейла, напівзамерзлого, розчавленого соромом, що стоїть саме там, де колись стояла Естер Прин!

Зачарований гротескним баченням, пастор, жахаючись самого себе, раптом вибухнув гучним реготом. На цей регіт негайно відгукнувся сріблястий дитячий сміх, і з завмиранням серця,— він і сам не знав, чи то від гострого болю, чи то від настільки ж гострої радості,— Димсдейл усвідомив, що це сміється маленька Перл.

— Перл! Крихітко Перл! — гукнув він після секундного мовчання, а потім, знизивши голос, запитав: — Естер! Естер Прин! Чи то ти тут?

— Так, це я, Естер Прин! — здивовано відповіла жінка, і пастор почув, як вона звернула з дороги, якою йшла.— Це я і моя Перл.

— Звідки ви йдете, Естер? — запитав пастор.— Що привело вас сюди?

— Я провела ніч біля ліжка вмираючого,— відповіла Естер Прин.— Це губернатор Уїнтроп. Після того як він відійшов, я зняла мірку для розшитого савана і тепер повертаюся додому.

— Підніміться до мене обидві — ти, Естер, і ти, крихітко Перл,— сказав превелебний Димсдейл.— Ви обидві вже стояли тут раніше, але тоді мене не було з вами. Підніміться ж знову, і тоді ми будемо всі втрьох разом!

Жінка мовчки зійшла східцями і зупинилася на помості, тримаючи за руку доньку. Священик намацав іншу ручку дитини і стиснув її. І тієї ж миті йому здалося, що стрімкий потік нового життя, зовсім іншого, ніж власне, хлинув у його серце і заструменів по жилах — наче мати і дитя передали своє живе тепло його застиглому тілу. Усі втрьох склали немовби єдиний електричний ланцюг.

— Пасторе! — прошепотіла маленька Перл.

— Що ти хочеш сказати, дитинко? — запитав містер Димсдейл.

— Ти постоїш тут із мамою і зі мною завтра вдень? — запитала Перл.

— Ні, моя крихітко Перл,— відповів містер Димсдейл, бо цієї хвилини, крім припливу сил, до нього повернувся страх публічного викриття, який так довго мучив його. Проте нинішнє становище, в якому він опинився, одночасно викликало у нього і трепет, і якусь незрозумілу радість.— Ні, моя дитино! Я буду, звичайно, разом із твоєю мамою і з тобою в інший день, але не завтра.

Перл засміялася і спробувала висмикнути руку, але пастор міцно тримав її.

— Ще хвилинку, дитино! — сказав він.

— А ти обіцяєш,— запитала Перл,— потримати за руки мене і маму завтра вдень?

— Не завтра, Перл,— відповів Димсдейл,— але колись — обов'язково.

— Коли ж станеться це «колись»? — допитувалася дівчинка.

— У великий день Страшного суду,— прошепотів пастор; і дивно — саме усвідомлення, що він усе життя навчав інших істинам, змусило його так відповісти дитині.— Тоді твоя мати, і ти, і я разом будемо стояти перед престолом великого Судді. А денне світло в цьому світі не повинне бачити нас разом!..

Перл знову розсміялася.

Але перш ніж містер Димсдейл договорив, незвичайне світло широко розлилося по окутаному хмарами небу. Причиною його, без сумніву, був один з метеорів, які вщент згорають у розріджених шарах атмосфери — їх часом можна побачити вночі. Але блиск цього небесного вогню був настільки потужним, що пройшов крізь щільну завісу хмар, й усе величне небесне склепіння осяялося, подібно до абажуру гігантської лампи. Він висвітлив міську вулицю так, що стало видно як удень, і надав їй того дивного вигляду, який набувають часом знайомі предмети в незвичному висвітленні. Дерев'яні будинки з виступаючими верхніми поверхами і високими фронтонами, пороги й ганки з молодю травичкою навколо них, палісадники, чорніючі свіжоскопаною землею, колії від возів на дорозі, і навіть ринкова площа, облямована обабіч темною зеленню,— усе це виявилось як на долоні, але виглядало так, ніби мало зовсім інше внутрішнє значення, ніж зазвичай. А на помості ешафота нерухомо стояли пастор, який поклав руку до серця, Естер Прин з вишитою літерою, що мерехтіла у

неї на грудях, і крихітка Перл — символ і сполучна ланка між ними. Вони стояли в оточенні цього урочистого саява, ніби це і був той світ, який мав розкрити всі таємниці на зорі того дня, який з'єднає всіх, хто належить один одному.

У погляді маленької Перл було щось чаклунське — і коли вона підвела очі на пастора, на обличчі її майнула та хитра посмішка, що робила її схожою на ельфа. Вона вивільнила долоньку з руки містера Димсдейла і вказала на інший бік вулиці. Але він тільки схрестив руки на грудях і підняв очі до неба.

У ті дні було прийнято ставитися до атмосферних та інших природним явищ, що відбувалися рідше, ніж схід і захід сонця і місяця, як до проявів надприродних сил. Так, поява в північному небі комети, чий хвіст нагадував виблискуючий спис, вогненний меч або пучок стріл, знаменувало близький набіг індіанців. Регулярні багрянні заграви служили передвістям епідемій. Мабуть, не знайти жодної доброї чи злої події, яка сталася в Новій Англії від часів перших поселенців і до набуття нею незалежності, про яку колоністи не були б попереджені тим чи іншим знаком. Нерідко їх бачила безліч людей, однак набагато частіше достовірність подібних знаків залишалася на совісті якогось самотнього свідка, який споглядав на диво крізь призму своєї уяви, а потім подумки перевтілював на щось більш переконливе.

Є щось величне і простодушне у вірі, що майбутнє цілих країн відкривається у вигляді страшних ієрогліфів, написаних на небосхилі. І справді: настільки великий сувій здається цілком гідним того, щоб провидіння накреслило на ньому долі безлічі людей. Тому наші предки із задоволенням поділяли ці вірування, бо вони служили своєю запорукою того, що їхня молода республіка перебуває під безпосереднім заступництвом небес.

Але що можна сказати про окрему людину, що шукає істину, звернену тільки до неї однієї, на тому ж безкрайньому світі? Мабуть, лише у винятковому сум'ятті розуму людина, схильна до хворобливого самоспоглядання, яка довго потай страждала, спроможна поширити свій егоїзм на всю природу і уявити, що сам небосхил — усього лише сторінка, на якій записані історія і майбутня доля його душі!

Тому лише душевним станом превелебного Димсдейла можна пояснити те, що він, спрямувавши погляд на небо, виявив там зображення величезної літери «А», написаної гігантськими смугами тьмяного червоного відтінку. Можливо, у цьому місці з'явився метеор, ледь просвічуючи крізь серпанок із хмар. Зрозуміло, вогненний слід метеора, що з'явився в розриві хмар, не міг мати такої форми, якої надала йому уява грішника, але усвідомлення власної провини змусило його побачити у височині фатальний символ.

І ще одна обставина посилила тієї хвилини душевне сум'яття пастора. Дивлячись на небо, він у той же час краєм ока помітив, що маленька Перл указує на старого Роджера Чиллінгуорта, який стояв неподалік ешафота. Дивна річ: превелебний ніби охоплював його потворну фігуру одним і тим же поглядом, яким споглядав дивовижну літеру в небесах. Обличчю старого, як і іншим предметам, світло метеора надало зовсім нового виразу, або, скоріш за все, той цієї миті був менш стриманий, ніж зазвичай, і не приховував тієї ненависті, з якою дивився на свою жертву. І вже якщо метеор запалив небо і zalив землю моторошним світлом, яке нагадало Естер Прин і пастору про день Страшного суду, то Роджер Чиллінгуорт цілком міг здатися їм самим сатаною, який зі злісною усмішкою чекав на свою жертву.

Чи тому, що ця посмішка була такою виразною, чи тому, що її так гостро сприйняв пастор, але вона залишилася видимою йому в темряві ночі навіть після того, як метеор зник, а разом із ним зникли в густій пільмі і вулиця, і все інше.

— Хто ця людина, Естер? — ледве видавив містер Димсдейл, охоплений жахом.— Він змушує мене тремтіти! Я ненавиджу його, Естер!

Але жінка пам'ятала про свою клятву і мовчала.

— Кажу тобі, що душа моя здригається від одного його вигляду! — знову тихо вимовив священник.— Хто він? Невже ти не можеш мені допомогти? Я відчуваю невимовний жах перед цією людиною!

— Пасторе,— раптом промовила Перл,— я можу сказати тобі, хто він!

— Скажи швидше, дитинко! — шепнув священник, наблизивши вухо до губ дівчинки.— Швидше! Але кажи якомога тихіше!

Перл пробелькотала йому щось на вухо. Це були звуки, схожі на людську мову, але позбавлені сенсу,— ті дурниці, якими діти іноді бавляться цілими годинами. І якщо ці звуки і містили якісь таємні відомості щодо персони містера Чиллінґурта, вони були висловлені мовою, невідомою пастору, і це тільки збільшило його замішання.

Пустотлива дівчинка голосно розреготалася.

— Ти дражниш мене? — запитав священник.

— Ти злякався! Ти злякався правди! — відповіла вона.— Ти не захотів тримати мене і маму за руки завтра вдень!

— Вельмишановний пане,— раптово заговорив лікар, наблизившись до підніжжя ешафота.— Превелебний містере Димсдейл, це ви? Що за дивацтво, скажіть на милість!.. Ми, люди науки, чії думки зайняті тільки книгами, потребуємо суворого нагляду! Ми спимо, коли пильнуємо, і прогулюємося уві сні! Ходімо, мій любий друже, і дозвольте мені проводити вас додому!

— Як ви дізналися, що я тут? — зі страхом спитав пастор.

— Слово честі, я нічого не знав про це,— відповів Роджер Чиллінґурт.— Я провів більшу частину ночі біля ліжка губернатора Уїнтропа, роблячи все, що в моїх скромних силах, щоб полегшити йому останні хвилини. Але він відійшов у кращий світ, і я вирушив додому, але тут спалахнуло це дивне світло. Ходімо зі мною, благаю вас, вельмишановний пане, інакше завтра ви навряд чи зможете виконувати ваші обов'язки. Ви і самі, мабуть, переконалися, як туманять мозок ці книги! О книги!.. Вам би слід було якнайменше займатися і трохи відпочити, а то ці нічні блукання вас доб'ють.

— Я йду з вами,— відповів містер Димсдейл.

Ніби прокинувшись від страшного сну, знесилений, він з байдужою зневірою підкорився лікарю, і той повів його.

Однак наступного дня превелебний вимовив таку недільну проповідь, яка, на думку парафіян, стала найяскравішою, найсильнішою і натхненною з усіх коли-небудь ним виголошених. Кажуть, що не одна, а чимало душ були звернені до істини силою цієї проповіді і дали обітницю вічно зберігати безмежну вдячність містеру Димсдейлу. Але коли він спускався сходами кафедри, сивобородий

церковний сторож зустрів його, тримаючи в руці чорну чоловічу рукавичку, яку пастор одразу впізнав, адже вона належала йому.

— Її знайшли вранці,— сказав сторож,— на помості, де злочинців ставлять до ганебного стовпа. Вочевидь, сам нечистий заніс її туди, маючи намір непристойно пожартувати з вашої превелебності. Сліпий він і дурний — і таким залишиться на віки віків. Безгрішній руці нема чого ховатися під рукавичкою!

— Дякую вам, мій добрий друже,— спокійно сказав пастор, здригаючись у душі. Його спогади були настільки сплутані й безладні, що він ладний був уважати події минулої ночі наслідком своєї уяви.— Так, це, здається, справді моя рукавичка!

— А оскільки сатана зумів украсти її, ви, ваше превелебносте, повинні надалі чинити з ним без рукавичок! — пожартував сторож, похмуро посміхаючись.— А чи чули ви про диво, яке сталося на небі нині вночі? Велика червона літера «А», яка, як ми вважаємо, означає «Ангел». Адже цієї ж ночі наш добрий губернатор Уїнтроп вирушив до раю, ось небо і сповістило нас про це.

— Ні,— сухо відповів пастор,— я нічого не чув про це.

Глава 13

ЩЕ РАЗ ЕСТЕР

Під час своєї досить дивної бесіди з містером Димсдейлом Естер Прин була глибоко вражена, виявивши, в якому стані перебуває превелебний. Його нерви, безсумнівно, були вкрай розхитані, а воля стала слабка, як у дитини. Він був майже абсолютно безпорадний, хоча розум його зберігав колишню силу, а можливо, і набув якоїсь особливої хворобливої енергії, яку здатна надати тільки недуга.

Знаючи про все, що передувало цій події, прихованій від усіх інших, Естер з легкістю здогадалася, що до звичайних докорів сумління пастора додався якийсь сильний зовнішній вплив, що позбавив містера Димсдейла залишків душевної рівноваги. Вона пам'ятала, яким був колись цей чоловік, і її душа була глибоко зворушена, коли він, здригаючись від жаху, звернувся до неї — знедаленої, — благаючи про підтримку проти ворога, чю присутність він інстинктивно відчував.

І Естер одразу ж вирішила, що він має право на її допомогу. Вигнанка, вона відвикла співвідносити свої уявлення про добро і зло з будь-якими зовнішніми нормами, вона побачила, а може їй лише здалося, що на ній одній, і ні на кому іншому, лежить відповідальність за пастора, яку вона зобов'язана нести, незважаючи ні на що. Узи, що зв'язували її з усім іншим світом, узи з квітів, шовку і золота були розірвані. Тут же були залізні ланцюги їхнього загального злочину, розірвати які ані вона, ані він не могли. І як будь-які інші узи, вони накладали на неї зобов'язання.

Нині Естер Прин займала в суспільстві дещо інше становище, ніж те, в якому ми застали її в перші дні її ганьби. Час ішов. Перл виповнилося сім років. Її мати з червоним знаком на грудях, поблискуючи химерною вишивкою, давно вже стала звичною в місті. І як зазвичай буває з тими, хто чимось виділяється з натовпу, але разом з тим не втручається ні в громадські, ні в особисті справи інших, Естер Прин почала користуватися своєрідною пошаною.

Слід віддати належне людській природі: якщо не порушені егоїстичні інтереси, вона охочіше любить, ніж ненавидить. Навіть ненависть поступово і непомітно може перетворитися на любов, якщо цьому не буде перешкоджати невпинне повернення до початкового ворожого почуття.

Естер Прин нікого не дратувала, нікому не набридала. Вона ніколи не намагалася протистояти громадській думці й покійно терпіла найгірше поводження; вона не вимагала ні нагороди за свої страждання, ні співчуття до себе. Бездоганна чистота її життя в усі ці роки, протягом яких вона була приречена на безчестя, свідчила на її користь. А оскільки їй не було чого втрачати в очах людей і вона не мала ніяких особливих сподівань, повернення заблудної на правильну путь могло бути викликано лише щиросердою любов'ю до чесноти.

Люди бачили також, що Естер, не сподіваючись навіть на найскромніші мирські блага, за винятком права дихати спільним з ними повітрям і добувати чесною працею хліб насущний для маленької Перл і для себе самої, у той же час завжди була готова надати кому-небудь благодіяння. Ніхто з більшою готовністю не надавав зі свого мізерного надбання частку незаможним навіть тоді, коли немилосердний бідняк зустрів її насмішкою, замість того щоб подякувати за їжу чи одяг, зшитий для нього руками, здатними вишити мантію для монарха. Ніхто не виявив такої самовідданості, коли в місті лютувала чума. У роки лих, загальних або особистих, ця вигнанниця відразу поспішала на допомогу. Не як гостя, а як та, хто має на це право, входила вона в будинок, який спіткала біда, немов лише скорботні сутінки були тим середовищем, в якому вона мала право спілкуватися зі своїми братами і сестрами.

Тільки тоді її червона літера починала сяяти, мов промінь розради, і тавро гріха ставало світильником біля голови хворого. У тяжку останню

годину він світив страждальцю крізь вічність, осявав йому шлях, коли земний світ уже згасав, а промінь вічності ще не міг просяяти для нього. У такі хвилини натура Естер — невичерпне джерело доброти — виливала своє щедre тепло на людей. Ця жінка добровільно стала сестрою

милосердя, або, точніше, важка рука провини спонукала її, коли ані люди, ані сама вона не могла передбачити, що так буде.

Так червона літера стала символом її покликання. Естер була така щедра на допомогу, проявляла таку спритність у роботі і таку готовність до співчуття, що багато людей вже не здогадувалися про первинне значення червоної «А». Дехто навіть стверджував, що ця літера означає «Able»²⁰ — стільки було в Естер Прин жіночої сили і мужності.

²⁰ Вправна, здібна, сильна (англ.).

Отже, вона заходила тільки до тих будинків, що були затьмарені горем. Коли їх знову осявало сонце, Естер там уже не було. Її тінь зникла за порогом. Жінка, що дарувала добро, йшла, навіть не затримавшись, аби прийняти подяку, наповнювала серця тих, кому вона служила з таким завзяттям. Зустрічаючи цих людей на вулиці, вона ніколи не піднімала голову в очікуванні вітання. Якщо вони все ж вирішували звернутися до неї, вона просто торкалася пальцем червоної літери і проходила повз. У такій поведінці можна було б углядіти пиху, але водночас вона була так схожа на глибоку покору, що суспільна думка почала поступово пом'якшуватися.

Людське суспільство деспотичне за своїм характером; воно здатне відмовляти у звичайній справедливості, коли її надто наполегливо домагаються, але майже так само нерідко нагороджує щедріше, ніж варто було б. Так само вчиняє тиран, любляючи, коли волають до його великодушності. Поведінку Естер Прин можна було витлумачити саме як таке звернення, і суспільство було схильне дивитися на свою колишню жертву навіть більш доброзичливо, ніж вона могла сподіватися.

Цікаво, що представники міської влади, а також люди, досвідчені й освічені, довше, ніж звичайний народ, не визнавали за Естер добрих якостей. Забобони, які вони поділяли з простолюдинами, підкріплювалися їхньою залізною особливістю мислення, тому позбутися упереджень їм було набагато важче. Проте поступово їхні похмурі зморшки розгладжувалися, а з роками на їхніх обличчях з'явився вираз, близький до прихильності. Так було з людьми високого рангу, становище яких зобов'язувало дотримуватися суспільної моралі. Прості ж городяни давно пробачили Естер Прин її гріх; більше

того, вони почали вважати червону літеру не символом тієї провини, за яку вона несла таке довге й тяжке покарання, а нагадуванням про безліч добрих справ, учинених нею відтоді.

«Ви бачили в місті жінку з вишитою на грудях літерою? — нерідко питали у приїжджих.— Це наша Естер, її знає все місто. Вона така добра до бідняків, так доглядає за хворими, так утішає знедолених!»

Щоправда, при цьому, через слабкість людської натури, городяни не пропускали нагоди, аби розповісти про ганебне минуле Естер Прин. І все ж в очах тих самих людей, які про це говорили, червона літера набула такого ж значення, як хрест на грудях черниці. Цей символ ніби надавав жінці, що носила його, священної недоторканості і захищав її від будь-яких небезпек. Якби Естер опинилася серед розбійників, ця літера врятувала б її і там. Розповідали, самі в це вірячи, що одного разу знавіснілий індіанець пустив стрілу в груди Естер, але стріла, вдарившись об літеру, переламалася і впала на землю, ані трохи не нашкодивши їй.

Вплив літери або, швидше, того становища, в якому через неї опинилась її носителька, на дух самої Естер Прин був потужним і своєрідним. Зелене листя її внутрішнього світу було висушене цим розпеченим тавром і давно опало, оголивши чіткий і суворий контур характеру, що міг би відлякати друзів і знайомих, якщо б вони були у цієї жінки. Навіть зовнішність її глибоко змінилася. Можливо, частково це було викликано підкресленою суворістю її одягу і стриманістю манер. Її колись розкішне і густе волосся було або обрізане, або так щільно сховане під очіпок, що жоден локон ніколи не вибивався назовні.

Тому здавалося, що в обличчі Естер уже немає того, що могло б повернути до нього люблячий погляд, що стан її, усе ще стрункий, як у статуї, ніхто навіть не помислив би обійняти, і що в її грудях уже не спалахне палке почуття. У ній зникло щось, що необхідно для того, аби жінка залишалася жінкою.

Подібні випадки непоодинокі: під впливом важких переживань і характер жінки, і її зовнішність поступово вкриваються нальотом суворості. Якщо вона була втіленням ніжності й крихкості, вона гине. Якщо ж витримує випробування, її ніжність або зникає назавжди, або ж виявляється так глибоко захищеною в серці, що ніколи нічим себе не

виказує. Разом з тим та, яка колись була жінкою і перестала бути нею, може будь-якої миті знову стати жіночною, для цього потрібно лише одне: щоб її торкнулася паличка якогось чарівника. І тоді станеться диво зворотного перетворення.

Мармурова холодність зовнішності Естер з'явилась через те, що її життя різко повернулось від пристрасті й почуттів до розуму. Самотня у світі, позбавлена будь-якої підтримки, маючи на руках маленьку Перл, яку потрібно було виховувати і захищати, самотня і без будь-якої надії на відновлення свого колишнього становища, Естер відкинула від себе обривки колишніх ланцюгів, і закони, прийняті суспільством, перестали бути законами для неї.

То було століття, коли звільнений людський розум став проявляти себе більш активно і різнобічно, ніж в усі попередні століття. Люди меча скинули панування вельмож і королів. Люди ще більш відважні, ніж люди меча, розтрощили — не стільки діями, а в теорії,— усю систему зашкарублених забобонів, з якими переважно і були пов'язані старі погляди. І Естер Прин засвоїла цей дух. Вона здобула свободу думки, що вже розповсюджувалася в ті часи по іншій бік Атлантики, але яку наші предки-пуритани, дізнавшись про неї, вважали б за ще більш тяжкий гріх, ніж гріх, затаврований червоною літерою. В усамітненому будиночку на березі моря Естер відвідували такі думки, які не посміли б навідатися до жодного іншого житла Нової Англії, і ці примарні гості були не менш небезпечні для своєї господині, ніж пекельні духи, якби хто-небудь побачив, як вони стукали в її двері.

Примітно, що люди, зухвалі у своїх помислах, нерідко з цілковитою байдужістю підкорюються формальним законам суспільства. Їх задовольняє сама думка, нехай навіть і не втілена в реальності. Так, мабуть, було і з Естер. І все ж, якби не маленька Перл, яка прийшла до неї зі світу духів, шлях Естер, можливо, був би зовсім іншим. Вона могла б увійти в історію пліч-о-пліч з Енн Хатчінсон як засновниця релігійного руху або стала б віщункою. А тоді суворий суд того часу напевно засудив би її до страти за спробу підірвати підвалини пуританського віровчення.

Але всі сили розуму й душі ця віддана мати вкладала у виховання дитини. Подарувавши Естер доньку, провидіння зобов'язало ростити й плекати її серед безлічі труднощів майбутню квітку жіночності. Усе

було проти Естер, увесь вороже налаштований світ. Навіть у характері дитини виявлялося щось хворобливе, постійно нагадуючи про те, що дівчинка була наслідком протизаконної пристрасті своєї матері, і це нерідко змушувало Естер з гіркотою в серці запитувати — на щастя чи на біду з'явилася на світ ця нещасна маленька істота.

З такою ж гіркотою думала вона і про долю всіх жінок. Чи має якусь цінність життя навіть найщасливіших і тих, яким поталанило, представниць жіночої статі? Щодо власного існування вона вже давно вирішила це питання негативно і припинила думати про нього. Схильність до роздумів здатна стримувати пориви жінок, так само, як і чоловіків, але наповнює їх сумом. Можливо, вони відчують, що перед ними — непосильне завдання. Адже спершу необхідно зруйнувати і побудувати заново всю суспільну систему. Крім того, сама природа жінки або успадковані нею звички, що перетворилися на другу натуру, повинні істотно змінитися, перш ніж жінка зможе зайняти гідне становище в суспільстві. Нарешті, якщо навіть усі ці труднощі будуть усунуті, жінка не зможе скористатися результатами всіх цих перетворень доти, доки в ній самій не станеться ще більш значуща зміна — але тоді, можливо, випарується та незрима сутність, з якої і складається її справжнє життя.

Воістину, жінці ніколи не розв'язати цих проблем, спираючись лише на розум. Для цього існує один-єдиний шлях. Варто лише серцю жінки взяти гору над розумом, як вони зникнуть. Так і Естер Прин, чие серце втратило свій природний здоровий ритм, блукала без дороговказної нитки похмурих лабіринтом думок, то звертаючи вбік перед непереборною розколиною, то з жахом відступаючи від краю безодні. Усе навколо неї здавалося диким і безлюдним, вона ніде не знаходила притулку і підтримки. Часом в її душу закрадалася страшна думка: чи не краще відразу відправити Перл на небо і віддати себе волі Передвічного Судді?

Червона літера не виправдала свого призначення.

Однак розмова з превелебним Димсдейлом під час його нічного відвідування ешафота дала їй нову поживу для роздумів і вказала мету, гідну будь-яких зусиль і жертв. Вона стала свідком пекельних мук, під тягарем яких знемагав пастор. Вона усвідомила, що він стоїть на межі божевілля, якщо вже не перетнув цю межу. Не доводилося сумніватися

і в тому, що, повна таємних докорів сумління рука, яка нібито пропонувала полегшення, додавала до них ще більш смертельної отрути. Ворог увесь час був поруч зі священнослужителем, ховаючись під личиною друга і помічника, і, користуючись наданою йому свободою, постійно впливав на слабкі сторони душі містера Димсдейла.

Естер мимоволі запитала себе: чи не тому, що в неї не вистачило відвертості, мужності й вірності, пастор опинився в такому становищі, яке загрожувало йому неймовірно несприятливим результатом? Її єдине виправдання полягало в тому, що вона не бачила іншого способу врятувати превелебного від ще більш жахливої катастрофи, ніж та, яку довелося пережити їй, погодившись на умови, запропоновані Роджером Чиллінгуортом. Саме це і змусило її зробити вибір, який, як згодом з'ясувалося, був фатальним.

І вона вирішила, наскільки це можливо, виправити цю помилку. Загартована роками випробувань, Естер тепер відчувала себе не настільки безсилою перед Роджером Чиллінгуортом, як тієї ночі, коли, принижена гріхом, майже втративши розум від ганьби, побачилася з ним у камері в'язниці. Відтоді вона піднялася на набагато вищий щабель. Старий же, навпаки, опустився до її рівня, а скоріш за все, жага помсти, яка перетворилася на сенс його життя, завела його ще нижче.

Інакше кажучи, Естер Прин вирішила побачитися з колишнім чоловіком і зробити все, щоб урятувати жертву, яку він тримав у своїх пазурах. Випадок нагодився досить швидко. Одного разу, гуляючи з Перл у віддаленій частині півострова, Естер помітила старого лікаря з кошиком в одній руці і палицею в іншій. Той копав землю в пошуках коренів і трав, необхідних йому для приготування ліків.

Глава 14

ЕСТЕР І ЛІКАР

Естер веліла Перл спуститися до берега і пограти там мушлями, крабами і викинутими хвилями водоростями, поки вона поговорить з людиною, що збирає трави.

Дівчинка чкурнула, немов пташка, і, миттєво роззувшись, зашльопала босоніж по вологому прибережному піску. Часом вона зупинялася і з цікавістю вдивлялася у калюжі, що залишилися після відпливу, немов в маленькі люстерка, в яких відбивалося її личко. З води на неї дивилася дівчинка з блискучими чорними кучерями і пустотливою усмішкою в очах. Перл, в якої не було подружок, пропонувала їй узятися за руки і побігати уздовж берега, а дівчинка, у свою чергу, кликала її до себе, ніби кажучи: «Тут краще! Ходи до мене!» Перл спробувала — але, зайшовши по коліна у воду, побачила в глибині тільки свої ніжки й уламки розбитого відображення на потривоженій поверхні калюжі.

Тим часом її мати покликала лікаря.

— Я хотіла б поговорити з тобою,— сказала вона,— щодо справи, яка стосується нас обох.

— Отакої! Невже місіс Прин зволіла заговорити зі старим Роджером Чиллінгуортом? — відповів він, випростовуючись.— Дуже радий! Ну, місіс, я з усіх боків чую тільки добрі вісті про вас! Тільки-но вчора ввечері наш суддя, розумна і благочестива людина, говорив про ваші справи і натякав, що в раді було піднято питання щодо вашої особи. Там обговорювали, чи можна без шкоди для загального блага зняти червону літеру з ваших грудей. І, можу заприсягтися, Естер, я просив поважного суддю, щоб це було зроблено негайно!

— Не від думки судді залежить, зняти мені цей знак чи ні,— спокійно заперечила Естер.— Якби я була гідна позбутися його, він відпав би сам або набув зовсім іншого змісту.

— Ну що ж, носи його, якщо він тобі подобається! — відповів лікар.
— Жінка повинна вибрати прикраси відповідно до власної фантазії. Літера красиво розшита і вельми весело блищить на твоїх грудях!

Увесь цей час Естер, не відриваючись, дивилася на старого: вона була здивована і вражена зміною, що сталася з ним за ці сім років. Не можна сказати, щоб містер Чиллінгуорт сильно постарішав: роки хоч і залишили слід, але він іще мав непоганий вигляд як на свій вік і, здавалося, зберіг енергію і жвавість. Але колишній вираз обличчя — обличчя мислителя і вченого, стриманої і розважливої людини, якою вона пам'ятала його, зовсім зник, поступившись місцем сторожкому, хижому, жорстокому, хоча і ретельно приховуваному погляду. Роджер Чиллінгуорт, очевидно, знав про це і намагався пом'якшити хижий вираз посмішкою, але і вона виказувала його, перетворюючи риси старого на глузливу гримасу і ще більше оголюючи всю чорноту його душі. Час від часу в його очах спалахував червоний вогник, ніби розпечена душа тліла купою вугілля в його грудях, поки випадковий спалах почуттів не роздмухував жар у яскраве полум'я. Однак він намагався негайно пригасити його і зробити вигляд, що нічого не сталося.

Інакше кажучи, старий Роджер Чиллінгуорт був наочним свідченням того, що людина здатна перетворитися на справжнього диявола, якщо занадто довго буде займатися диявольськими справами. Цей нещасний старий зазнав повного перетворення через те, що протягом семи років безперестанку розглядав душу, повну страждання, і насолоджувався, посилюючи ці страждання, досліджуючи їх і спостерігаючи за ними.

Червона літера палила груди Естер. Перед нею стояв ще один загиблий, і відповідальність за його загибель теж якоюсь мірою лежала на ній.

— Що в моєму обличчі змушує тебе так суворо дивитися на мене? — запитав лікар.

— Те, що змусило б мене плакати, якби існували сльози, досить гіркі, — відповіла вона. — Але облишимо це! Я хочу поговорити з тобою про відому тобі нещасну людину.

— Про нього? — жадібно вигукнув Роджер Чиллінгуорт, немов ця тема надзвичайно подобалася йому і він був радий можливості поділитися своїми думками з єдиною людиною, якій міг довіритися. —

Відверто кажучи, місіс Прин, саме зараз мої думки були зайняті цим джентльменом. Отже, говори відверто, і я відповім тобі так само.

— Сім років тому, коли ми востаннє бачилися з тобою наодинці,— сказала Естер,— ти взяв з мене слово зберігати в таємниці наші колишні стосунки. Оскільки життя і честь цієї людини перебували у твоїх руках, у мене не було іншого вибору — тільки погодитися на твої умови і зберігати мовчання. Передчуття намагалося зупинити мене, коли я пов'язувала себе обіцянкою. Відмовившись від обов'язків перед іншими людьми, я не могла відмовитися від обов'язку перед ним, і щось підказувало мені, що цією змовою з тобою я порушу свій обов'язок. Відтоді ти став для нього найближчою людиною. Ти слідкуєш за кожним його кроком. Ти завжди поруч — уві сні і наяву. Ти проникаєш у його думки. Ти порсаєшся в його душі і мучиш її! Ти стиснув у своїй руці його серце і щодня змушуєш його помирати страшною смертю, а він усе ще не знає, хто ти! Дозволивши це, я, звичайно, вчинила негідно з єдиною людиною, якій мені дано було зберігати вірність.

— А що тобі залишалося робити? — запитав Роджер Чиллінгуорт.— Варто було мені вказати на нього, і він був би вигнаний з церковної кафедри і кинутий до в'язниці, а звідти, цілком можливо, відправився б на шибеницю!

— Так було б набагато краще! — сухо відповіла Естер Прин.

— Яке зло заподіяв я цій людині? — знову запитав Роджер Чиллінгуорт.— Кажу тобі, Естер Прин: я оточував цього жалюгідного святенника такою турботою, що за неї забракло б найщедрішої винагороди, яку коли-небудь отримував лікар! Утративши мою допомогу, він згорів би в муках уже через два роки після вашого спільного злочину. Бо його душа, Естер, утратила силу, і він не зміг би витримати тягар, подібний до тієї червоної літери, яку винесла ти. О, я міг би відкрити цю таємницю, але мені досить і того, що є. Тим, що він ще дихає і повзає по землі, він зобов'язаний тільки мені!

— Краще б він помер на місці! — сказала Естер Прин.

— Так, жінко, ти маєш рацію! — вигукнув старий Роджер Чиллінгуорт, і знову на мить стало видно зловісний вогонь у його серці.— Краще б він помер відразу! Ніколи жоден смертний не страждав так, як страждає він. І все це на очах найлютішого ворога!

Він не здогадується про те, хто я, але відчуває мою волю, яка тяжіє над ним, наче прокляття. На те у нього є якийсь особливе чуття, бо Творець ніколи ще не давав життя істоті більш чуйній. Він знає, що рука ворога торкається найпотаємніших струн його серця, і що в нього з цікавістю вчіплюється погляд, що шукає тільки погане. Але він не знає, що це моя рука і мій погляд! З забобонним жахом, притаманним для всієї цієї братії, він уявляє, що опинився під владою диявола, що терзає його страшними сновидіннями і чорними думками, докорами сумління і відсутністю надії на прощення, та ще й вважає все це лише прелюдією до того, що чекає його за труною. Однак це лише тінь, що відкидається мною — людиною, яку він підступно образив і принизив, і яка живе тільки повільною насолодою жорстокою помстою. По суті, він не помиляється: за його плечем стоїть сам диявол! Звичайний смертний, в якого колись було людське серце, з часом сам став дияволом, що не припиняв його терзати!..

Раптово замовкнувши, нещасний старий простяг руки і на його обличчі з'явився вираз жаху: немов, подивившись у дзеркало, він замість власного відображення побачив якийсь жахливий і зовсім незнайомий образ. То була одна з тих рідкісних миттєвостей, коли моральне обличчя людини раптово відкривається її розуму. Можливо, раніше він ніколи не бачив і не усвідомлював себе таким, як цієї хвилини.

— Хіба ти не достатньо мучив його? — запитала Естер, перехопивши цей погляд старого.— Хіба він не заплатив сповна?

— О ні! Його борг тільки виріс! — відповів лікар; поступово його лютість змінювалася похмурою тугою: — Ти пам'ятаєш, Естер, яким я був дев'ять років тому? Уже тоді я переживав осінь моїх днів, і не ранню. Але все моє життя складалося з серйозних і глибоких роздумів, досліджень і пошуків істини, пізнання таємниць природи заради блага інших людей. Не було життя настільки безтурботного і невинного, як моє. Я зробив чимало доброго — чи пам'ятаєш ти про це? Можливо, ти і вважала мене людиною байдужою і холодною, але хіба я не дбав про інших, вимагаючи для себе лише найменшого, хіба я не був чесним, справедливим і здатним на глибоку прихильність? Хіба я не був таким?

— Був, та навіть кращим,— сказала Естер.

— А хто я зараз? — запитав він, подивившись їй прямо в очі, і вся злість, яка вирувала в його душі, відбилася в його рисах.— Я вже сказав тобі, хто я: диявол! А хто зробив мене таким?

— Я! — здригнувшись, вигукнула Естер.— Я винна не менше, ніж він. Чому ж ти не мстиш мені?

— Я віддав тебе твоїй червоній літері,— відповів Роджер Чиллінгуорт.— І вже якщо вона не помстилася за мене, я не можу зробити більшого.

Посміхаючись, він торкнувся знака на грудях жінки.

— Вона дійсно помстилася за тебе! — підтвердила Естер Прин.

— Я так і думав,— кивнув лікар.— Так чому ти хочеш говорити зі мною про цю людину?

— Я повинна відкрити йому таємницю,— твердо промовила Естер.— Він має дізнатися, хто ти такий. Що з цього вийде, я не знаю. Але борг довіри, борг людині, чиїм нещастям і загибеллю я виявилася, буде, нарешті, виплачений! Що ж до його доброго імені, земної слави, а можливо, й самого життя, це — у твоїх руках. Червона літера навчила мене шанувати істину, навіть якщо ця істина подібна до розпеченого заліза, що пронизує живу душу. Я не стану молити тебе помилувати його. Вчиняй як знаєш. Йому не буде щастя в цьому світі, як не буде його мені, тобі і маленькій Перл! Не існує дороговказної нитки, яка вивела б нас усіх з цього страшного лабіринту.

— Жінко, мені шкода тебе! — пробурмотів Роджер Чиллінгуорт, не в змозі стримати порив захоплення, бо в розпачі Естер було щось величне.— Твоя душа наділена найвищими якостями. Можливо, усе це зло не сталося б, якби ти раніше зустріла іншу любов, ніж мою. Мені шкода тебе, шкода того прекрасного й доброго, що могло б розквітнути в твоїй натурі!

— А мені шкода тебе,— відповіла Естер Прин,— бо ненависть перетворила мудру й справедливу людину на демона! Але, можливо, ти таки зумієш викинути цю гидоту зі своєї душі і знову стати людиною? Якщо не заради пастора, то хоча б заради самого себе! Вибач йому і залиш відплату вищим силам. Я щойно сказала, що не буде нічого доброго в цьому світі ані для нього, ані для тебе, ані для мене, усі ми блукаємо лабіринтом зла, і куди б ми не повернули, усюди натикаємося на наш гріх. Але це не так! Для тебе, для тебе одного ще можливо

благо, бо ти був глибоко ображений і в твоїй волі пробачити кривднику. Невже ти ладний відмовитися від цієї єдиної переваги? Невже відкинеш безцінну милість небес?

— Замовкни, Естер, замовкни! — з похмурою суворістю відмахнувся старий.— Я не той, хто вибачає. У мене немає тієї волі, про яку ти говориш. Моя колишня віра, давно забута, пояснює все, що ми робимо і через що страждаємо. Своїм першим помилковим кроком ти посіяла насіння зла, а все інше відтоді було просто неминучістю. Ви вдвох, принизивши мене, винні тільки тим, що піддалися омані почуттів; а я схожий на диявола тільки тому, що взявся виконати його справу. Така наша доля... А тепер іди своєю дорогою і роби, що хочеш.

Він безнадійно махнув рукою і повернувся до свого заняття.

Глава 15

ЕСТЕР І ПЕРЛ

Роджер Чиллінгуорт — кривобокий старий з жорстоким обличчям, що надовго залишалося в пам'яті тих, хто його бачив, відвернувся від Естер Прин і рушив далі, раз у раз нахилиючись. Він то зривав трави, то викопував коріння і складав їх у кошик, що висів у нього на руці. Коли він схилявся нижче, його сива борода майже торкалася землі.

Естер ще деякий час з дивною цікавістю стежила за ним — немов очікуючи, чи не зів'яне ніжна весняна трава під його нерівними кроками, чи не залишать його підшви обвуглений слід серед веселої зелені. «Що за рослини так старанно збирає старий? — подумала вона. — Чи не породить земля, пронизана його злісним поглядом, невідомі рослини, що тягнуться назустріч його кощавим пальцям? Можливо, одного його дотику достатньо, щоб нешкідлива рослина перетворилася на згубну? І куди він зараз прямує? Чи не провалиться він раптово крізь землю, залишивши по собі порожнє місце, де потім довгий час будуть рости тільки паслін, сумах і блекота? Або змахне перетинчастими крилами кажана і полетить, стаючи тим потворніше і страшніше, чим вище підніметься до синього неба?»

— Гріх це чи ні,— з гіркотою пробурмотіла Естер Прин, продовжуючи дивитися вслід містеру Чиллінгуорту,— але я ненавиджу цю людину!

Вона дорікала себе за це почуття, але воно не слабшало. Намагаючись його подолати, Естер згадала давно минулі дні, прожиті в далекій країні, коли він, бувало, вечорами виходив зі свого кабінету і грівся біля каміна, і вона, вірна дружина, дарувала йому посмішку. Він не раз говорив, що йому просто необхідна ця посмішка, щоб відіграти в її променях серце, застигле від довгих годин, проведених серед книг.

Тоді ці вечори здавалися їй щастям, але тепер, коли вона бачила їх крізь призму свого нинішнього життя, вони вишикувались поряд із

найжахливішими спогадами. Естер дивувалася тому, як таке взагалі було можливо! Як її вмовили вийти за нього заміж? Своїм головним злочином, у якому їй слід було б каятися більше, ніж у будь-якому іншому, вона вважала те, що колись терпіла млявий потиск його руки і відповідала на нього, усміхалася йому у відповідь і розчиняла свій погляд в його погляді. Тепер їй здавалося, що Роджер Чиллінгуорт зробив щось набагато більш огидне, ніж її провина, переконавши юну дівчину, чиє серце було таким недосвідченим, що вона щаслива поруч з ним.

— Так, я ненавиджу його! — повторила Естер із ще більшою жорстокістю.— Він ошукав мене! Він учинив зі мною набагато гірше, ніж я з ним!

Горе чоловікові, який домагається руки жінки, не підкоривши її серця! Бо йому судилася доля Роджера Чиллінгуорта, якщо інший раптово розбудить її почуття; його стануть дорікати навіть за багатство і достаток, за холодну подобу справжнього щастя, яку він нав'язав дружині, запевнивши, що саме воно і є повноцінним життям.

Естер давно слід було б забути про цю несправедливість — але вона пам'ятала все. Невже сім жахливих років життя під гаслом червоної літери, які змусили її жорстоко страждати, так і не привели її до каяття?

Почуття, що спалахнули в ті хвилини, поки вона стояла нерухомо, стежачи за згорбленою постаттю старого Роджера Чиллінгуорта, пролили несподіване світло на стан душі Естер, відкривши в ній багато такого, у чому вона ніколи не зізналася б навіть самій собі.

Коли старий зник, вона покликала доньку:

— Перл! Крихітко моя! Де ти?

Завжди життєрадісна Перл під час розмови матері зі збирачем трав знайшла для себе безліч забав та розваг. Спершу вона захопилася грою із власним відображенням у воді — але переконавшись, що воно «не справжнє», вирушила на пошуки більш цікавого заняття. Вона робила човники з березової кори, навантажувала їх мушлями равликів і відправляла в плавання морськими водами цілу флотилію, хоча майже всі її «кораблі» йшли на дно біля самого берега. Вона зловила за хвіст невеликого лангуста, взяла в полон півдюжини морських зірок і поклала медузу на сонці, щоб та розтанула. Потім вона почала хапати

пригорщами білу піну прибою і, підкинувши її вище, стрімко мчала разом із поривами вітру, намагаючись зловити ці білосніжні пластівці, перш ніж вони впадуть на пісок. Помітивши зграю берегових птахів, що пурхали біля краю води в пошуках корму, пустунка набрала повну кишеню дрібних камінчиків. Обережно, ховаючись за прибережним камінням, вона слідувала за цими дрібними морськими пернатими, на диво спритно обстрілюючи їх камінчиками. Перл була майже впевнена, що один з її «снарядів» улучив у білогруду сіру пташку, але та, тим не менш, спокійнісінько полетіла.

Маленька пустунка зітхнула і залишила цю забаву. До того ж вона вже шкодувала, що, напевно, завдала болю маленькій істоті, вільній, як морський бриз і вона сама.

Наостанок вона сплела із сухих водоростей щось на кшталт шалі або накидки, накинула її на себе і відразу стала схожа на маленьку наяду. Перл успадкувала від матері здатність вигадувати прикраси та вбрання. Для остаточної обробки свого костюма вона взяла трохи водоростей і спорудила, як могла, на грудях прикрасу, яку постійно бачила на грудях матері,— літеру «А», ту саму літеру «А», але світло-зелену!

Опустивши голову, дівчинка з дивною і пильною цікавістю почала вдивлятися у свою нову прикрасу, немов єдина мета, заради якої вона була послана в цей світ, полягала в тому, щоб розпізнати приховане значення цієї літери.

«Цікаво, запитає мене мама, що це значить?» — подумала Перл.

Саме цієї миті почувся голос матері і, спурхнувши легко, як морська пташка, дівчинка опинилася перед Естер Прин, пританцьовуючи, сміючись і вказуючи пальцем на себе.

— Моя маленька Перл,— невпевнено промовила Естер після хвилинного мовчання,— зелена літера, та ще на твоїх дитячих грудях не має ніякого сенсу. Але чи знаєш ти, дитинко, що означає літера, яку приречена носити твоя мати?

— Так, матусю,— відповіла дівчинка.— Це велика літера «А». Ти показувала мені її в книзі.

Естер пильно вдивлялась в обличчя доньки, і хоча бачила в її чорних очах той особливий вираз, який і раніше нерідко помічала, все-таки не

була впевнена, чи дійсно Перл надає фатальному символу якогось значення. Нею опанувало гостре бажання з'ясувати це.

— Чи знаєш ти, дитинко, чому твоя мати носить цю літеру?

— Звичайно! — відповіла Перл, ясними очима дивлячись в обличчя матері.— З тієї ж причини, з якої пастор притискає руку до серця!

— А що це за причина? — запитала Естер. Вона спершу посміхнулася на перший погляд недоладному зауваженню дитини, але, подумавши, зблідла.— Що значить ця літера для будь-якого іншого серця, крім мого?

— Але, матусю, я ж сказала тобі все, що знаю,— відповіла Перл більш серйозним, ніж зазвичай, тоном.— Запитай того старого, з яким ти щойно розмовляла. Можливо, він зуміє пояснити. А тепер скажи, матусю, що насправді означає ця червона літера?.. І чому пастор увесь час притискає долоню до серця?

Своїми рученятами вона схопила руку матері і зазирнула їй в очі з несподівано великою серйозністю. Естер спало на думку, що дитина з її невинною довірливістю, можливо, намагалася зрозуміти її та робила все можливе, аби знайти порозуміння і з її боку. Це було так незвично для Перл. Досі мати, що любила свою дитину з усією силою єдиної прихильності, привчала себе до думки, що, мабуть, їй не варто чекати від Перл більшої серйозності, ніж від примхливого квітневого вітерця, який весь час розважається. Його важко зрозуміти: він може бути дратівливим, навіть перебуваючи у гарному гуморі, і швидше обвіє вас холодом, ніж приголубить. А щоб віддячити вам, він іноді ніби мимохіть поцілує вас у щоку з якоюсь підозрілою ніжністю, злегка пограє вашим волоссям, а потім полетить у своїх справах, залишивши мрійливу радість у вашому серці.

І це була тільки упереджена думка матері про свою дитину. Сторонній спостерігач, можливо, помітив би лише деякі неприємні особливості в характері Перл, але розтлумачив їх набагато більш несприятливо.

Але тепер в Естер з'явилася впевненість, що Перл з її на диво раннім розвитком і жвавістю розуму, ймовірно, вже наближається до того віку, коли зможе стати другом для своєї матері і дізнатися про ті її прикраси, які можна довірити дівчинці. У повному внутрішніх

суперечностей характері Перл усе ж було видно дорогоцінні якості: стійку мужність, незалежну волю, уперту гордість, і вони з часом могли перетворитися на почуття власної гідності й презирство до всього, що мало хоча б натяк на брехню. Вона була здатна відчувати гарячу прихильність, хоча досі її прояви залишалися різкими і неприємними, як смак найкращих, але ще не дозрілих плодів.

«Маючи такі чудові якості,— подумала Естер,— усе погане, успадковане нею від матері, має бути воістину могутнім, якщо з цієї пустотливої дівчинки не виросте шляхетна жінка».

Неухильне прагнення Перл зрозуміти значення червоної літери здавалося їй природженою властивістю. З початку свідомого життя вона намагалася розгадати цю таємницю, немов саме це і було її головною справою на землі. Естер чимало міркувала над тим, що провидіння, наділивши дитину настільки очевидною схильністю, повинно було мати певну мету — скоріш за все, правосуддя і відплата, але їй якось не спадало на думку, що цією метою могли бути також милосердя і прощення. І якщо повірити, що будь-яке земне дитя є духовним посланцем вищих сил, то, можливо, саме в тому полягала місія Перл — стримати горе матері, яке перетворило її серце на безмовну могилу, і допомогти їй подолати пристрась, колись таку бурхливу, що навіть тепер ще не остаточно заснула?

Ці думки спалахували в розумі Естер з такою яскравістю і виразністю, ніби хтось нашіптував їх їй на вухо. А маленька Перл, яка увесь цей час тримала руку матері у своїх рученятах і дивилася їй в обличчя, знову і знову повторювала свої питання:

— Що означає ця літера, матусю?.. І чому ти носиш її?.. І чому пастор притискає долоню до серця?

«Чи можу я їй відповісти? — вагалася Естер.— Ні! Якщо це ціна прихильності дитини, вона для мене занадто висока».

— Дурненька Перл,— сказала вона вголос,— навіщо ці питання? На світі існує багато речей, про які діти не повинні питати. Звідки мені знати про серце пастора? А ось червону літеру я ношу заради красивого золотого гаптування.

За сім минулих років Естер Прин жодного разу не збрехала, коли їй доводилося говорити про значення символу на її грудях. Можливо, її

суворий янгол-охоронець тієї хвилини якраз відвернувся. Що ж до маленької Перл, то серйозність миттю зникла з її обличчя.

Але дівчинка на цьому не заспокоїлася. Кілька разів вона заходилася повторювати свої питання дорогою додому, потім за вечерею і вже лягаючи спати. І навіть тоді, коли, здавалося, вона вже міцно спала, вона раптом широко розплющила очі. У них мерехтів вогник лукавства.

— Матусю,— сказала Перл,— так що ж означає червона літера?

А на ранок, ледь прокинувшись і підвівши голову з подушки, вона поставила друге питання, яке дивним чином поєднувалося з її цікавістю до червоної літери.

— Мамо!.. Мамо!.. Навіщо пастор притискає руку до серця?

— Цить, неслухняне дівчисько! — відповіла мати так різко, як раніше ніколи собі не дозволяла.— Не набридай мені, інакше замкну тебе в темній комірчині!

Глава 16

ПРОГУЛЯНКА ЛІСОМ

Ані побоювання заподіяти біль, ані страх перед можливими наслідками не вплинули на рішення Естер Прин відкрити містеру Димсдейлу, ким насправді був чоловік, який проник у його душевне життя.

Однак протягом кількох днів вона марно шукала зустрічі з превелебним під час його звичайних самотніх прогулянок уздовж берега моря або навколишніми лісистими пагорбами. Звичайно, ніхто не вважав би це за передсуд, і добре ім'я пастора залишилося б незаплямованим, якби Естер відвідала містера Димсдейла в його кабінеті, де багато грішників і раніше сповідалися в гріхах, можливо, не менше тяжких, ніж той, що був затаврований червоною літерою. Однак вона боялася таємного або явного втручання старого Роджера Чиллінгуорта, а її серце наповнювалося підозрами навіть там, де їх не відчув би ніхто інший. Була і ще одна причина: пастору варто дихати на повні груди, коли вони залишаться наодинці — адже те, що вона збиралася відкрити йому, могло вразити його до глибини душі. Саме тому Естер і думати не могла про побачення не під відкритим небом.

Нарешті, доглядаючи за хворим, до якого збиралися закликати містера Димсдейла для прочитання молитви, вона дізналася, що напередодні пастор вирушив відвідати проповідника Джона Еліота²¹, який жив серед новонавернених індіанців. Превелебний мав повернутися в другій половині наступного дня. Тому на другий день Естер, прихопивши з собою маленьку Перл, яка всюди супроводжувала матір, вирушила в дорогу.

²¹ Еліот, Джон (1604–1690) — пуританський священик, місіонер, автор трактату «Християнська республіка», в якому він заперечував будь-яку світську владу. Намагався захистити масачусетських індіанців від переслідувань із боку колоністів, чим накликав на себе невдоволення пуритан і отримав прізвисько «Індіанський апостол».

Після того як вони покинули півострів й опинилися на материку, дорога перетворилася на вузьку стежку. Вона вилася все далі і губилась

у таємничій гущавині пралісу. Між верхівками дерев, що стояли обабіч щільними чорними стінами, виднілися лише крихітні клаптики неба, і Естер цей ліс здавався втіленням тих духовних нетрів, в яких вона так довго блукала. День видався холодний і похмурий. Над головою пливли світлі хмари, гнані вітром, тріпотливі відблиски сонця де-не-де грали на стежці. Це нестійке сяйво постійно з'являлося в кінці якоїсь довгої просіки й одразу ж ховалося, щойно до нього наближалися наші подорожні.

— Матусю,— сказала Перл,— сонячне світло не любить тебе. Воно тікає і ховається, немов боїться чогось. Дивись! Ось воно грає вдалечині. Чекай на місці, а я побіжу уперед і зловлю його. Адже я тільки дитина. Воно не спурхне від мене, бо я ще нічого не ношу на грудях!

— І сподіваюся, ніколи не будеш носити, дитино! — сказала Естер.

— А чому, мамо? — запитала Перл і зупинилася вже на бігу.— Хіба літера не з'явиться зненацька, коли я стану дорослою?

— Біжи, дитино,— сказала мати,— лови сонячний промінь! Інакше він ось-ось зникне!

Перл чкурнула щодуху, й усміхнена Естер побачила, що дівчинка справді наздогнала сонячну пляму. Сміючись, вона застигла в ній, залита блискучим потоком світла, жвава і розчервоніла від швидкого руху. Промінь, немов радіючи такій подружці, затримався до тих пір, поки мати дівчинки не підійшла так близько, що їй залишалося зробити лише крок, щоб вступити в це чарівне коло.

— Він зараз сховається,— сказала Перл, похитуючи головою.

— Дивись! — відповіла Естер, продовжуючи посміхатися.— Ось я простягну руку і теж зловлю його.

Але щойно вона спробувала зробити це, сонячний промінь зник. Однак, судячи із сяючого

виразу обличчя Перл, можна було уявити, що дитина увібрала в себе усе це світло і випустить його знову лише тоді, коли вони опиняться в ще більш густому лісовому мороці.

У характері доньки Естер особливо вражала ця свіжа життєва сила, незмінна бадьорість духу. Дівчинка майже не знала смутку, властивого мало не всім нинішнім дітям, які успадкували її разом із золотухою від душевних негараздів своїх батьків. Але, можливо, і ця жвавість теж

була хворобою — відображенням тієї лютої енергії, з якою Естер боролася зі своїми бідами напередодні народження Перл. Жвавість дівчинки зачаровувала, але це була якась одностороння чарівність. Їй бракувало тих глибоких і важких переживань, які пом'якшують душу і роблять її здатною до співчуття. Але для цього в дитини Перл було ще досить часу попереду.

— Ходімо, дитинко моя,— сказала Естер, дивлячись на Перл, яка все ще стояла на тому ж місці.— Сядемо трохи далі на узліссі і відпочинемо.

— Я не втомилася, мамо,— відповіла дівчинка.— А ти посидь і розкажи мені якусь історію.

— Історію, дитинко? — запитала Естер.— Яку?

— Розкажи мені про Чорного чоловіка,— відповіла Перл, смикаючи поділ сукні матері й чи то серйозно, чи то пустотливо заглядаючи їй в обличчя.— Як він блукає по цьому лісі і носить із собою книжку — велику і важку книгу із залізними застібками. І як цей страшний Чорний чоловік протягує свою книгу і залізне перо всякому, хто зустрічається на його шляху, і змушує його кров'ю розписатися в цій книзі. А потім ставить тавро йому на груди. Ти коли-небудь зустрічала Чорного чоловіка, матусю?

— А від кого ти чула цю історію, Перл? — запитала мати, впізнаючи в словах доньки розповсюджене в ті часи марновірство.

— Від старої, яка сиділа біля каміна в тому будинку, де ти доглядала за хворим минулої ночі,— відповіла дівчинка.— Вона думала, що я сплю, коли розповідала про це. Вона сказала, що тисячі людей зустрічали його тут, розписувалися в його книзі і тепер носять тавро на грудях. Бридка стара відьма місіс Гіббінс теж зустріла його. А ще бабуся сказала, що твоя червона літера, мамо,— теж тавро Чорного чоловіка і що вона загоряється яскравим полум'ям, коли ти опівночі ходиш до нього сюди, в темний ліс. Це правда, матусю? Ти ходиш сюди ночами?

— А хіба тобі коли-небудь траплялося прокинутися і побачити, що твоєї мами немає вдома?

— Ні, нічого такого я не пам'ятаю,— відповіла дівчинка.— Але якщо ти боїшся залишити мене вдома саму, можеш брати мене з собою. Я б

пішла із задоволенням! А тепер скажи мені, чи існує насправді цей Чорний чоловік? Ти бачила його коли-небудь? Це його тавро?

— Залишиш ти мене в спокої раз і назавжди, якщо я скажу тобі? — запитала мати.

— Так, якщо ти скажеш мені все-все,— відповіла Перл.

— Одного разу я дійсно зустріла Чорного чоловіка! — сказала мати.
— Червона літера — його тавро!

За цією розмовою вони опинилися в самій глибині лісу, де їх не міг побачити випадковий перехожий. Там вони сіли на згірку з пишного моху, де, вочевидь, сторіччя тому височіла велетенська сосна, чие коріння і стовбур були занурені в глибоку тінь, а верхівка підносилася високо до неба. Це місце являло собою неглибокий видолинок з пологими схилами, засіяними опалим листям; посередині видолинка по ложу з опалого і потонулого листя біг струмочок. Нависаючі над ним дерева місцями так низько опускали свої величезні гілки, що перегороджували течію і змушували струмок утворювати маленькі нурти і вири, а там, де вода текла вільніше, на дні виднілися галька і темний іскристий пісок. Слідкуючи поглядами вздовж русла струмка, мати і донька ще могли бачити на деякій відстані відблиски світла на його поверхні, але потім струмок губився серед переплетених стовбурів і чагарника, а ще далі його заступали величезні валуни, вкриті сірим лишайником.

Усі ці дерева і гранітні брили, здавалося, намагаються приховати від сторонніх поглядів шлях маленького струмочка. Ймовірно, вони побоювалися, що його говірке дзюрчання вибовкає чужинцям занадто багато з того, що старий ліс зберігає у своєму серці,— там, звідки витікав цей струмок, або відобразить на гладкій поверхні заплав його заповітні таємниці. І справді, цей невеличкий потічок, пробираючись уперед, дзюрчав, не без його участі,— ласкаво, тихо, але разом з тим меланхолійно; його пісенька нагадувала голос дитини, чие дитинство безрадісно протікає в колі скованих сумом людей і похмурих подій.

— Ах, що за дурний і нудний струмочок! — вигукнула Перл, послухавши трохи його балаканину.— Чому ти такий сумний? Ну ж бо, розвеселися і припини без упину зітхати і бурмотіти!

Але струмок за своє недовге життя в гущавині бачив стільки суворих і жорстоких картин, що не міг не розповідати про них, а більше нічого

він і не знав. Перл була в чомусь схожа на нього: потік її життя мав такі ж таємні витoki і струменів серед місць, вкритих таким же самим мороком. Але, на відміну від похмурого потічка, дівчинка безтурботно гуляла і виблискувала, оголошуючи лісову тишу веселою балаканиною.

— Про що говорить цей струмочок, матусю? — запитала вона.

— Було б у тебе своє горе, струмочок поговорив би з тобою про нього,— відповіла мати,— так само, як він говорить зі мною про моє горе! А зараз, Перл, я чую, як хтось іде стежкою і розсуває гілки. Мені хотілося б, щоб ти погралася сама, поки я поговорю з тим, хто зараз з'явиться.

— Це Чорний чоловік? — запитала Перл.

— Іди-но грати, дитино! — повторила мати.— Але не заходь далеко в ліс. Повертайся, щойно я тебе покличу.

— Добре, мамо,— відповіла Перл.— Але якщо це Чорний чоловік, дозволь мені залишитися на хвилинку і подивитися на нього і на ту книгу, яку він носить під пахвою.

— Біжи, нерозумне дівчисько! — нетерпляче перебила її мати.— Це не Чорний чоловік! Ти ж уже бачиш його зараз крізь листя. Це — наш пастор!

— І дійсно, це він! — вигукнула дівчинка.— Дивись, матусю, він знову притискає руку до серця! Можливо, пастор уписав своє ім'я в книгу, і Чорний чоловік поставив своє тавро в цьому місці? Але чому він не носить його зверху, як ти, мамо?

— Іди ж, дитино! — вигукнула Естер Прин.— Устигнеш помучити мене іншим разом. Але тримайся берега струмка, де чутно його дзюрчання.

Дівчинка, щось наспівуючи, втекла вниз за течією, і до ледь чутного голосу лісового потоку додалися веселіші нотки. Але струмок важко було втішити, він як і раніше невиразно бурмотів свою таємничу і похмуру історію, а можливо, просто віщував про те, що ще мало статися в цьому похмурому лісі. Тому Перл воліла перервати знайомство з ним і почала збирати фіалки й анемони, а потім додала до них пурпурні квіти водозбору, які знайшла в ущелині високої сірої скелі.

Коли схожа на ельфа дівчинка зникла з очей, Естер Прин підійшла ближче лісовою стежкою, як і раніше залишаючись у тіні дерев. Пастор

ішов стежкою абсолютно сам, спираючись на палицю, зрізану по дорозі. Він виглядав виснаженим і слабким, а на його обличчі був написаний такий глибокий занепад духу, якого ніколи не можна було помітити на ньому в тих випадках, коли містер Димсдейл знав, що його можуть побачити. Тут, у глухій лісовій тиші, яка сама по собі була випробуванням духу, його смуток особливо впадав в очі. В ході пастора відчувалася цілковита байдужність, немов він і сам не знав, чи варто робити ще хоча б крок уперед, і був би радий,— якщо міг ще чомусь радіти,— кинутися до підніжжя найближчого дерева, впасти на мох і завмерти навек. Його засипало б опале листя, а земля, поступово накопичуючись, утворила б горбок над його тілом, незважаючи на те, жевріє в ньому життя або вже ні. Смерть була для нього чимось надто певним, щоб прагнути її або її уникати.

Скільки пам'ятала Естер, ніколи ще превелебний Димсдейл не виявляв зовнішніх ознак гострого страждання, за винятком того, що він, як помітила ще маленька Перл, постійно притискав руку до серця.

Глава 17

ПАСТОР І ПАРАФІЯНКА

Хоч як повільно рухався священик, але він уже майже минув Естер Прин, перш ніж вона знайшла в собі достатньо мужності, щоб звернутися до нього. Нарешті це їй вдалося.

— Артуре Димсдейл! — промовила вона спочатку ледь чутно, потім голосніше, але все ще тремтячим голосом.— Артуре Димсдейл!

— Хто мене кличе? — відгукнувся священик.

Миттю опанувавши себе, він випростався, як людина, захоплена зненацька тієї хвилини, коли йому найменше хотілося б кого-небудь бачити. Кинувши тривожний погляд туди, звідки лунав голос, він розгледів під деревами нечітку постать у темному одязі, що майже не виділялася серед сірих сутінків, на які хмарне небо і густе листя перетворили південь, але так і не зумів зрозуміти, жінка перед ним чи тіль. Чи то примара, чи то породження його уяви з'явилося на його шляху?

Він ступив уперед і відразу ж побачив червону літеру.

— Естер! Естер Прин! — вигукнув він.— Це ти? Ти ще жива?

— Так, жива,— відповіла вона.— Якщо можна назвати моє існування усі ці сім років життям! А ти, Артуре Димсдейл, ти живий ще?

Не було нічого дивного в тому, що вони питали одне одного про їхнє земне існування і сумнівалися у власному. Ця зустріч у темному лісі була настільки незвичайною, що більше була схожа на першу зустріч у потойбічному світі двох духів, тісно пов'язаних у земному житті, а тепер вони із жахом дивилися одне на одного, бо ще не звикли до свого нового стану. Кожен з них, хоч і сам був схожий на примару, був уражений виглядом співрозмовника, який нагадав кожному про його історію і колишній досвід — так буває тільки в такі напружені хвилини. Душа побачила свої риси в дзеркалі минаючої миті.

Зі страхом і трепетом, ніби підкоряючись жорстокій необхідності, Артур Димсдейл повільно простягнув свою руку, холодну, як у мерця, і торкнувся крижаної руки Естер Прин. І все ж, яким би холодним не був цей потиск, він допоміг їм подолати найобтяжливіше в їхньому побаченні. Тепер, принаймні, вони відчували себе мешканцями одного і того ж світу.

Не вимовивши більше ані слова, вони в мовчазній згоді одночасно зробили крок у тінь, звідки з'явилася Естер, і сіли на моховитий пагорбок, де вона до того сиділа з Перл. Коли, нарешті, до обох повернувся голос, то завели розмову як звичайні знайомі: про кепську погоду, про наближення бурі і, нарешті, поцікавилися здоров'ям одне одного. Так, боязко, крок за кроком, вони наближалися до теми, яка більш за все хвилювала їхні серця. Розлучені на багато років долею та обставинами, вони потребували того, щоб випадкові, нічого не значущі фрази бігли попереду і розчахували двері бесіди, допомагаючи найпотаємнішим думкам з'явитися на порозі.

Через деякий час пастор глянув в очі Естер Прин.

— Естер,— запитав він,— чи знайшла ти спокій?

Вона сумно посміхнулася, опустивши очі на груди.

— А ти? — запитала вона.

— Ні! Нічого, крім відчаю,— відповів він.— Але на що іще я міг сподіватися, будучи тим, ким я став, і живучи так, як я? Якби я був безбожником, людиною, позбавленою совісті, негідником з тваринними інстинктами, можливо, я вже давно знайшов би спокій. Більше того, я б його і не втрачав! Але моя душа така, що все добре, яке було закладене в мені, усі найкращі дари Святого Духа перетворилися на знаряддя тортур. Естер, я нескінченно нещасний!

— Люди поважають тебе,— сказала Естер.— І ти, звичайно, робиш багато добра! Хіба це не втішає тебе?

— Ні, від цього тільки зростає моє нещастя, Естере, так, зростає! — відповів священник з гіркою посмішкою.— Що ж до добра, яке я нібито творю, я не вірю в нього. Це самообман. Чи здатна душа, що гине, врятувати інші душі? Чи здатна заплямована душа очистити чужі? А повага парафіян... Та краще б вона перетворилася на презирство і ненависть! Невже, Естер, ти гадаєш, що я знаходжу розраду в тому, щоб стояти на своїй кафедрі і бачити сотні очей, спрямованих на мене

з таким захопленням, ніби від мого обличчя виходить небесне світло? Я бачу, що моя паства жадає істини і прислухається до моїх слів, як до Святого Письма,— а потім зазираю у власну душу і бачу, як чорно те, що вони обожнюють! Сповнений страждань і муки, я сміюся над різницею між тим, ким я здаюся і ким є насправді — і сатана сміється разом зі мною!

— Ти несправедливий до себе,— м'яко промовила Естер.— Ти розкаявся тяжко і глибоко. Твій гріх давно залишився позаду, в минулому. Тепер твоє життя дійсно не менш святе, ніж це здається людям. Хіба це не справжнє покаяння, скріплене добрими справами? І чому ж воно не здатне повернути тобі спокій?

— Ні, Естер, ні! — відповів священик.— Воно не справжнє. Воно холодне і мертво і нічим не може мені допомогти! Я мав би вже давно скинути личину удаваної святості й постати перед людьми таким, яким мене побачать колись

у день Суду. Ти, Естер, щаслива: ти відкрито носиш червону літеру на своїх грудях, тоді як моя палає таємно! Ти просто не уявляєш, як відрадно після семирічних тортур нескінченної брехні поглянути в очі, які бачать мене таким, який я є насправді! Якби я мав хоч одного друга або навіть найзапеклішого ворога, до якого я, втопившись від похвал інших людей, міг би щодня приходити і який знав би мене як найбільш жалюгідного з усіх грішників, мені здається, тоді душа моя була б здатна жити. Навіть мала частка правди врятувала б мене! Але навколо брехня! Порожнеча! Смерть!

Естер Прин глянула йому в обличчя, але не зважилася заговорити. Однак цей пристрасний вилив давно вируючих емоцій дав їй можливість висловити те, заради чого вона прийшла. Вона впоралася зі своїм страхом і почала:

— Такого друга, про якого ти мріяв, друга, з яким ти міг би оплакувати свій гріх, ти маєш у мені, твоїй співучасниці! — Вона знову завагалася, але, зробивши над собою зусилля, продовжувала: — У тебе давно є також і ворог, і ти живеш з ним під одним дахом!

— Що? Що ти сказала? — вигукнув він.— Ворог? Під моїм дахом? Що це означає?

Естер Прин тепер чітко усвідомлювала, якої страшної шкоди вона завдала цій нещасній людині, допустивши, щоб протягом стількох

років йому довелося брехати, а також щоб він увесь цей час перебував під владою того, чії наміри могли бути тільки ворожими. Одного стикання з ворогом, під якою б личиною той не ховався, було достатньо, щоб посіяти хаос у душі істоти настільки вразливої, як Артур Димсдейл. Були часи, коли ця думка не хвилювала Естер, або, можливо, жорстока через своє горе, вона віддала священика його долі, яка здавалася їй не такою вже суворою. Але віднедавна, після ночі неспанья на ешафоті, її почуття до нього стали м'якшими і сильнішими. Тепер вона правильніше читала в його серці і вже не сумнівалася, що постійна присутність Роджера Чиллінгуорта, таємна отрута його ненависті знищує все навколо, його втручання як лікаря в сферу фізичного і духовного життя пастора — усі ці несприятливі обставини були використані з найжорстокішою і підступною метою. Зловживаючи близькістю до пацієнта, Роджер Чиллінгуорт безперестанку хвилював його совість, прагнучи не вилікувати, а вкрай скалічити і зруйнувати його духовний світ. Результатом цього мало стати божевілля в цьому житті, а після — вічне відчуження від Бога й істини.

Такою була безодня, до якої вона, Естер, штовхнула людину, яку колись,— та ні, навіщо ховатися? — і зараз пристрасно кохає! Тільки тепер вона зрозуміла, що пастору було б набагато легше розлучитися зі своїм добрим ім'ям або навіть померти,— як вона і сказала Роджеру Чиллінгуорту,— ніж винести те, що вона сама йому призначила. І тепер вона ладна була краще впасти на сухе листя і померти під ногами Артура Димсдейла, ніж зізнатися у своїй фатальній помилці.

— О Артуре,— вигукнула вона,— вибач мені! Я завжди намагалася бути чесною! Правда була тією єдиною чеснотою, за яку я міцно трималася і продовжувала триматися до останньої можливості, до тієї хвилини, коли твоєму благополуччю, твоєму життю і добрій славі стала загрожувати страшна небезпека! Тоді я зважилася на обман. Але брехня ніколи не призводить до добра, навіть якщо це брехня задля порятунку! Невже ти не здогадуєшся, що я хочу сказати? Цей старий... твій лікар... той, кого звать Роджером Чиллінгуортом, він... він мій чоловік!

Нескінченно довгу мить пастор дивився на неї поглядом, повним невимовної люті. Змішуючись з його чистішими, людянішими

якостями, саме вона була тією частиною його натури, до якої звертався диявол, намагаючись заволодіти його душею. Ніколи Естер не бачила більш похмурого і гнівного погляду, ніж той, який зараз був спрямований на неї. Мить ця канула у вічність, але як же перевтілила вона містера Димсдейла! Однак страждання настільки послабили його волю, що навіть у гніві він був здатний лише на короткий спалах. Опустившись на мох, він закрив руками обличчя.

— Я мав здогадатися,— прошепотів він.— Так, я знав! Хіба дивна огида, яку я завжди відчував до нього, не відкрила мені цю таємницю вже тоді? Хіба я не відчував її під час кожної зустрічі з ним? Який же я дурень! О, Естер Прин, ти не можеш уявити те, що я зараз відчуваю! Як соромно, як боляче, як страшно згадувати, що я оголював свою жалюгідну і злочинну душу перед тим, хто потай глумився над нею! Жінко, жінко, велика твоя провина! Я не в змозі пробачити тобі!

— Ти повинен пробачити мені! — вигукнула Естер, опускаючись на коліна на опалі листя поруч з пастором.— Нехай Бог карає! А ти повинен пробачити!

У пориві відчаю і ніжності вона обхопила його голову і пригорнула до своїх грудей, не думаючи про те, що його щока притискається до червоної літери. Пастор силувався звільнитися з її обіймів, але не міг. Естер не відпускала його, щоб не зустріти знову цей гнівний погляд. Сім довгих років увесь світ з гнівом дивився в обличчя самотньої жінки, і вона винесла це, жодного разу не відвівши очей. Але гнівний погляд цього блідого, немічного, убитого своїм горем грішника Естер не могла витримати і залишитися серед живих!

— Пробачиш ти мені? — знову і знову повторювала вона.— Не дивися так суворо! Пробачиш ти мені?

— Я пробачаю тобі, Естер,— нарешті промовив превелебний настільки глухим голосом, наче він виходив з безодні скорботи.— Я з радістю пробачаю тобі. І нехай пробачить Господь нас обох! Ми з тобою не найбільші грішники на землі. Є людина ще гірша за священнослужителя, що згрішила! Мстивість цього старого чорніша за мій гріх. Він без вагань зазіхнув на святиню людського серця. Ні ти, ні я, Естер, ніколи не робили подібного гріха!

— Ніколи! Ніколи! — пошепки підтвердила вона.— Те, що ми зробили, було по-своєму священне. Ми це відчували і говорили про це

одне одному! Хіба ти все забув?

— Тс-с, моя мила! — промовив Артур Димсдейл, піднімаючись із землі.— Ні, я нічого не забув!

Тримаючись за руки, вони сіли поруч на замшілому стовбурі впалого дерева. Це була чи не найпохмуріша година в їхньому житті — вони досягли тієї точки, якої так давно прагнули їхні шляхи, що минали в темряві. Але цей час приховував у собі і дивну чарівність. Їм хотілось продовжити її хоча б на мить, потім ще на мить, і ще... Стіною стояв навколо них темний ліс; дерева шуміли від поривів вітру. Гілки важко розгойдувалися над їхніми головами, а одна велична стара сосна видавала скорботні стогони, немов розповідаючи своїм побратимам сумну історію тієї пари, що сиділа біля її підніжжя, або пророкувала їй недобре.

А вони все зволікали. Якою тужливою здавалася їм та лісова стежка, що вела до міста, де Естер Прин повинна була знову нести тягар своєї ганьби, а пастор — безглузде глузування і гніт свого доброго імені! Тому вони не поспішали. Ніколи ще не були такими дорогоцінними сутінки цього темного лісу. Тут, доступна тільки погляду превелебного, червона літера не палила вогнем груди жінки, а сам Артур Димсдейл, облудник перед Богом і людьми, міг бути хоч на мить щирим.

Раптово він здригнувся від думки, яка прийшла йому в голову.

— Естер,— вигукнув він,— але ж Роджер Чиллінгуорт знає про твій намір відкрити мені, хто він. Чи буде він і надалі зберігати нашу таємницю? Які нові підступи він вигадав?

— Йому властива якась дивна потайливість,— задумливо відповіла Естер.— Вона з'явилася в нього відтоді, як таємна помста стала для нього повсякденною звичкою. Мені здається, що навряд чи він викаже тебе. Але в чому я не сумніваюся, так це в тому, що він візьметься шукати якийсь інший спосіб утамувати свою темну пристрасть.

— А я?.. Як мені жити й дихати одним повітрям зі смертельним ворогом? — вигукнув Артур Димсдейл, здригаючись і мимоволі притискаючи руку до серця.— Підкажи, Естер! Ти сильна і рішуча! Що мені робити?

— Ти не повинен жити поруч із цією людиною,— повільно, але твердо промовила Естер.— Твоє серце не повинно бути відкрите для

його лихого ока!

— Це було б гіршим за смерть! — підтвердив священник.— Але як цього уникнути? У мене настільки бракує сил, що я здатний хіба що впасти на це висохле листя, як тієї миті, коли ти розповіла мені, хто він,— і померти!

— Господи милосердний, який ти змучений! — промовила Естер, і на її очах виступили сльози.— Невже ти здатний померти від легкодухості? Адже ніякої іншої причини немає!

— На мені гнів Божий,— відповів пастор, засоромлено відводячи очі.— Він надто могутній, аби боротися з ним!

— Небо проявило б милосердя,— відповіла Естер,— якби в тебе знайшлися сили, щоб ним скористатися!

— Будь ти сильною за мене! — вигукнув він.— Навчи, що мені робити.

— Хіба світ такий затісний? — сказала Естер Прин, дивлячись йому в очі так, немов бачила наскрізь всю душу Артура Димсдейла.— Хіба весь світ обмежується цим містом, яке зовсім нещодавно було тільки посипаною листям галявиною на кшталт тієї, яка нас оточує? Куди веде ця лісова стежка? Назад, у Бостон, скажеш ти. Це так — але ж вона прагне і вперед! Далі й далі йде вона в гущавину, з кожним кроком стає все менш помітнішою, а за декілька миль звідси ти не знайдеш на лісовому моху ані сліду білої людини. Там ти звільнишся! Така подорож поведе тебе зі світу, де ти такий нещасний, у світ, де ти можеш знайти щастя! Невже у всьому цьому величезному лісі не знайдеться тіні, щоб укрити твоє серце від погляду Роджера Чиллінґворта?

— Тінь є, Естер, але тільки в лісі! — відповів священник із сумною посмішкою.

— Але ж є ще й широкий морський шлях! — продовжувала Естер.— Він привів тебе сюди. Якщо ти знайдеш у собі рішучість, саме він відведе тебе назад. Там, на далекій батьківщині, в якомусь селі або у величезному Лондоні, у Німеччині, у Франції, у благословенній Італії ти позбудешся влади ворога, зникнеш для нього! І що тобі до всіх цих жорстокосердих людей і їхніх думок? Вони і без того чимало часу тримають у полоні все, що в тобі є найкращого!

— Ні, нічого не вийде! — відповів пастор так, немов його закликали здійснити примарну мрію.— У мене бракує сил для втечі! Жалюгідний грішник, я думаю тільки про те, як тягнути земний тягар в місці, призначеному мені провидінням. Занапастивши власну душу, я все ж намагаюся робити все, що в змозі, задля порятунку інших душ! Я не наважуся покинути свій пост, хоча і знаю, що в годину закінчення моєї гіркої варти на мене чекають лише могила і безчестя!

— За ці сім років ти нескінченно втомився,— заперечила Естер, яка твердо вирішила підтримати його хоча б своєю енергією.— Але ти залишиш усе позаду! Колишній гріх не буде стримувати твої кроки, якщо ти підеш лісовою стежкою, і не підніметься разом з тобою на палубу корабля, якщо ти вирішиш повернутися до Старого Світу. Залиш уламки свого краху там, де він стався, не думай більше про нього! Почни все спочатку! Невже твоїх сил вистачило лише на одне випробування? О ні! В майбутньому на тебе чекають нові прикромці, але також і успіх. Буде ще щастя, будуть ще добрі справи, які ти зробиш! Зміни це брехливе життя на життя чесне. Стань учителем віри і проповідником серед червоношкірих або — що більш підходить твоїй натурі — вченим і мудрецем у цивілізованому світі. Проповідай! Пиши! Дій! Роби що завгодно, але не думай про смерть! Забудь про Артура Димсдейла, створи собі інше ім'я, услав його і носи без страху, сорому і сумнівів. Навіщо тобі ще хоча б день жити в стражданнях, які підточують твоє життя, позбавляють тебе волі і бадьорості, і які не залишили тобі сил навіть на чесне каяття? Підведись і йди!

— О Естер! — вигукнув Артур Димсдейл, і в його очах на мить спалахнув вогник, викликаний її ентузіазмом.— Ти пропонуєш бігти людині, в якої підломлюються коліна, яка розучилася навіть ходити! Мені судилося померти тут! У мене не залишилося ані волі, ані відваги, щоб поодинці повернутися до величезного, чужого, нескінченно важкого світу!

Це було виняткове вираження духу, що лежить у руїнах. У нього і справді бракувало сил зробити крок у те світле майбутнє, яке здавалося таким близьким.

— Самому, Естер! — повторив він.

— Ти будеш не сам! — ледь чутно прошепотіла вона.

Цим було сказано все.

Глава 18

ПОТІК СОНЯЧНОГО СВІТЛА

Артур Димсдейл глянув на Естер із надією і радістю, але в цьому погляді вгадувався і страх перед відвагою цієї жінки, яка зуміла сказати те, на що сам він лише натякав, хоча і не наслідювався вимовити.

Але Естер Прин, яка мала від природи мужність і енергію, за час свого вигнання набула такої свободи думки, яка була абсолютно недоступна пастору. Вона довго блукала без будь-якого керівництва у нетрях моральних питань, настільки ж неосяжних і похмурих, як той праліс, у хащах якого вони вели розмову, що вирішувала їхню долю. Її розуму і серцю було зручно в безлюдних місцях — там вона відчувала себе так, як індіанець у рідних лісах. Усі сім минулих років вона дивилася абсолютно по-своєму на людські установи, на порядки, які встановлювали церковники і законодавці, відчуваючи до всього цього не більше поваги, ніж та, яку відчуває напівдикий індіанець до білого коміра священика, суддівської мантії, ганебного стовпа, шибениці, домівки чи церкви. Сама доля зробила її вільною. Червона літера стала для неї перепусткою в місця, недосяжні для інших жінок. Сором, відчай, самотність — такими були її суворі вчителі. Вони зробили її сильною і по-своєму вільною.

На долю пастора не випав життєвий досвід, який вивів би його за межі загальноприйнятого, хоча одного разу він порушив один з найбільш священних законів суспільства. Але то була пристрасть, а не усвідомлений або навмисний гріх. Відтоді він з хворобливою пильністю стежив не тільки за своїми вчинками — керувати ними йому вдавалося легко,— але за кожним рухом почуттів і думок. Як усі священнослужителі того часу, він стояв на одному з верхніх щаблів суспільної драбини і тому надто залежав від загальноприйнятих правил, принципів і навіть забобонів. Духовний сан неминуче сковував його своїми узами. Як людина, що згрішила, але не втратила

совісті, вкрай чутлива через незагоєні рани, він, здавалося, міг успішніше протистояти новому гріху, ніж якби взагалі ніколи не грішив.

Тому виявилось, що для Естер Прин сім років вигнання і ганьби були лише підготовкою до цієї години, а для Артура Димсдейла... Якщо подібній людині судилося згрішити ще раз, що могло виправдати його злочин? Хіба тільки те, що тривале і сильне страждання надломило його, що його розум був затьмарений і збитий зі шляху самим каяттям, що його совісті було важко зробити вибір між утечею, що само по собі було визнанням своєї провини, і життям, повним брехні і лицемірства. Людині властиво уникати смерті, безчестя і таємних підступів ворога, а на похмурому і пустельному шляху цього змученого мандрівника раптово виник проблиск людської прихильності й співчуття, надії на нове життя замість тяжкого спадку, посланого йому задля спокути.

Але тут слід нагадати про одну сумну істину: пролом, пробитий провинною в людській душі, неможливо залатати в земному житті. Можна стежити за ним і стерегти його, не дозволяючи супротивнику знову проникнути всередину фортеці, аби йому довелося шукати інші шляхи і відмовитися від того, де колись він домігся успіху. І все ж стіна зруйнована, пролом існує, а за нею ледь чутні кроки ворога, що крадеться, жадаючи нового торжества.

Нам немає потреби описувати боротьбу, яка відбувалася в душі пастора. Достатньо буде сказати, що він прийняв рішення тікати — і не сам.

«Якби я мав за ці сім років хоч одну мить спокою або надії,— подумав він,— я продовжував би терпіти заради того, щоб заслужити прощення Господа. Але якщо я приречений, чому б мені не взяти розраду, надіслану засудженому перед стратою? Якщо ж це дійсно шлях до нового і кращого життя, як запевняє мене Естер, я, звичайно, нічого не втрачу, ідучи за її порадою! І я не можу більше жити без цієї жінки: її підтримка так важлива для мене, а втіха така ніжна! Відповідай мені, ти, до кого я не наважуюся підвести погляд, чи даруєш ти мені прощення?»

— Ти повинен піти! — спокійно промовила Естер, піймавши його погляд.

Щойно рішення було прийнято, раптова радість осяяла сутінки його душі. Його вплив на бранця, що звільнився з темниці власного серця і вдихнув вільне повітря незайманих просторів, був цілющим. Дух його піднісся й опинився ближче до неба, ніж за всі роки нещастя, що притискало його до землі. Але його глибока релігійність не могла не додати відтінку благочестя цьому новому стану.

— Невже я знову відчуваю радість? — вигукнув він, дивуючись самому собі.— Я гадав, що навіть слід її стерся в мені! О Естер, ти мій добрий генію! Хворий, спалюваний гріхом, підточений горем, я впав на лісову землю, а встав оновлений; я знайшов нові сили, щоб уславлювати того, хто був таким милосердним до мене! Це вже щастя! Чому ми не пізнали його раніше?

— Не треба озиратися на минуле,— відповіла Естер.— Воно пішло незворотно. Навіщо ж говорити про нього? Дивись! Разом із цим символом я відкидаю його, немов ніколи нічого не було!

На цих словах вона розстебнула застібки, якими була прикріплена до її сукні червона літера, і, зірвавши цей знак з грудей, відкинула від себе. Символ її страждань упав на самому березі струмка. Впади він трохи далі, то опинився б у воді, і течія понесла б удалину ще одну сумну історію — на додачу до тих, про які струмок продовжував невиразно оповідати. Але вишита літера, що виблискувала, немов загублена коштовність, залишилася лежати на березі; її міг знайти якийсь випадковий подорожній, і відтоді його стали б переслідувати невиразні примари провини, завмирання серця й незрозуміла туга.

Позбувшись тавра, Естер глибоко зітхнула, і разом з цим зітханням тягар сорому й страждань спав з її душі. Яка невимовна насолода! Вона не усвідомлювала всієї сили цього гніту, поки не отримала свободу. У новому пориві вона скинула очіпок, що приховував її волосся, і воно розсипалося по її плечах. Темне і незвичайно густе, м'яко переливаючись на світлі, воно надавало дивної чарівності рисам її обличчя. Ніжна посмішка заграла на її губах, засяяла в очах — здавалося, вона виходить із самого серця її жіночності. Яскравий рум'янець розлився по щоках, які так довго були блідими. Почуття жінки, молодість, пишна краса повернулися, немов з небуття, і

сплелися з ожилою надією і досі незвіданим щастям.

Багато що сталося в магічному колі цієї години. Навіть похмурість землі і неба зникла, немов її причиною були тільки морок і горе в серцях цих двох смертних. Хмарна пелена розірвалася, наче саме небо посміхнулося, дивлячись на них, і сонячне світло потоками ринуло крізь темне листя і хвою, звеселяючи кожну гілку і травинку, перетворюючи жовто-буре опале листя на чисте золото, зігріваючи товсті сірі стовбури величних сосен, ясенів та кленів. Усе навколо тепер випромінювало світло. За веселим блиском можна було простежити весь шлях струмочка, що тікав удалечінь, углиб лісової таємниці, яка раптово стала радісною.

Так дика, язичницька природа лісу, ще не підвладна людським законам і не осяяна вищою істиною, співчувала блаженству цих двох сердець. Кохання, що вперше зародилося або пробудилося від смертного заціпеніння, завжди по вінця наповнює серця сонячним сьайвом, і воно мимоволі вихлюпується на навколишній світ. Але навіть якби ліс, як і раніше, залишався похмурим, очам Естер Прин і Артура Димсдейла він здався б залитим сліпучим світлом!

Естер глянула на Артура з новим радісним хвилюванням.

— Ти повинен по-справжньому познайомитися з Перл! — сказала вона. — З нашою крихіткою Перл! Ти бачив її, знав про неї, але тепер ти будеш дивитися на неї зовсім іншими очима. Вона дуже дивна дитина! Я і сама не завжди розумію її. Але ти полюбиш її так само, як полюбила я, і навчиш мене, як її виховувати.

— Ти гадаєш, вона цього захоче? — з тривогою запитав священник. — Зазвичай я уникаю дітей, тому що вони мені чомусь не довіряють. Я навіть боюся маленької Перл!

— Не варто! — відгукнулася мати. — Я впевнена, вона полюбить тебе, а ти — її. Вона десь поблизу, зараз я її покличу... Перл! Перл!

— Я бачу її, — зауважив священник. — Он вона, в смузі сонячного світла на протилежному березі струмка. Це досить далеко звідси... Так ти гадаєш, що вона полюбить мене?

Естер посміхнулася і знову покликала Перл. Вона і справді стояла на віддалі, осяяна сонячним промінням, що проникало крізь листяний звід. Вітер ворухив листя, промінь постійно переміщувався, і фігурка

Перл то ставала розпливчатою, то знову робилася чіткою. На світлі дівчинка здавалася звичайною дитиною, коли ж на неї падала тінь — усього лише маленьким привидом. Вона повільно йшла по лісу, поступово наближаючись до видолинку.

Ціла година, поки її мати розмовляла з пастором Димсдейлом, минула, на думку Перл, зовсім не нудно. Величезний ліс, суворий до тих, хто приніс у його гущавину свої гріхи й образи, став на цей час добрим приятелем самотньої дитини. Спершу він запропонував Перл червоні кислуваті ягоди зимолубки, які з'явилися восени, але дозріли лише навесні і наразі нагадували краплинки крові на торішніх листках. Дівчинка спробувала ягідку, і їй сподобався її кислий смак. Дрібні мешканці лісу не поспішали втекти з її шляху або сховатися. Куріпка з пташенятами спочатку кинулася було на Перл, але одразу схаменулася і прокудкудакала своєму виводку, що бояться їм нічого. Дикий голуб, який сидів на нижній гілці, дозволив Перл підійти зовсім близько і видав звук, який нагадував чи то вітання, чи то тривогу. Білка з глибини свого дупла проверещала щось сердите, а можливо, і веселе, тому що настрої цієї дратівливої, але кумедної істоти вгадати досить важко. Не перестаючи верещати, вона скинула на голову Перл торішній горіх, уже погризений її гострими різцями. Лисиця, розбуджена шелестом дитячих кроків сухим листям, запитально глянула на Перл, немов роздумуючи — чи пірнути їй у чагарник, чи знову заснути на тому ж місці. Кажуть, що навіть вовк...— але тут ця історія починає втрачати правдоподібність,— вовк наблизився до Перл, обнюхав її сукню і підставив свою страшну кудлату голову, щоб його погладили. Істина ж полягає в тому, що старий ліс і дикі істоти, що від початку часів мешкали в ньому, визнали споріднену душу в людському дитинчаті.

Та й крихітка поводитася тут зовсім не так, як на зарослих бур'янами вулицях містечка або будинку. Квіти, мабуть, знали про це; коли вона проходила повз, то одна, то інша тихенько шепотіла: «Прикрась себе мною, чарівне дитя, прикрась себе мною!»

Щоб порадувати їх, Перл нарвала фіалок, анемон, водозборів і ніжно-зелених гілочок, які простягали їй старі дерева. Прикрасивши квітами і зеленню волосся й сукню, вона перетворилася на крихітку-німфу, крихітну дріаду, одним словом — на одну з тих істот, які живуть у

повній гармонії з пралісом. Коли ж Перл почула, що мати кличе її, вона так і пішла до неї в цьому химерному вбранні.

Рухалася вона повільно — бо ще здалеку впізнала пастора Димсдейла.

Глава 19

ДИТИНА БІЛЯ СТРУМКА

— Ти полюбиш її,— все ще повторювала Естер, стежачи разом з пастором за маленькою Перл.— Правда, вона гарна? А подивися, з яким смаком і як уміло вона прикрасила себе найпростішими квітами! Це дивовижна дитина! І, знаєш, у неї зовсім твій лоб!

— А чи знаєш ти, Естер,— з невпевненою усмішкою промовив Артур Димсдейл,— що ця мила крихітка, що завжди дріботить поруч із тобою, завжди більше за все тривожила мене? Я боявся... О Естер, повір: це дійсно жахливо — відчувати страх від такої думки!.. Я боявся, що всі навколо впізнають у ній мої риси! Але, на щастя, вона більше схожа на тебе!

— Не зовсім,— відповіла Естер.— Мине зовсім трохи часу, і ти вже не будеш боятися, впізнаючи в ній своє дитя. Але поглянь, яка вона гарна з лісовими квітами у волоссі! Немов якась фея з лісів доброї старої Англії прикрасила її для зустрічі з нами.

З почуттям, якого обидва ще ніколи не відчували, вони продовжували стежити за неквапливим наближенням Перл. Ця дівчинка втілювала в собі узи, що зв'язували їх, і з'явилася на світ сім років тому як живий ієрогліф, що викриває таємницю, яку вони так намагалися приховати. Якби існував насправді віщун або чарівник, здатний прочитати цей полум'яний характер, він дізнався б усе про неї! Перл втілювала єдність їхніх життів. Якою б не була їхня колишня провина, чи могли вони, дивлячись на втілення їхнього духовного і тілесного союзу, сумніватися в тому, що їхнє земне існування і подальша доля пов'язані воедино, і що вони залишаться разом навіть у вічності?

Ці думки й інші, подібні до них, які вони, можливо, навіть не усвідомлювали, викликали в обох глибоке хвилювання.

— Коли ти заговориш з нею,— шепнула Естер,— не дозволяй їй помітити нічого особливого. І прошу тебе: ані надмірної любові, ані відвертої радості. Наша Перл часом буває рвучка й дивачить, як маленький ельф. Вона не любить відвертих проявів почуттів, якщо не знає всіх «чому» і «навіщо». Але вона дуже вразлива! Вона любить мене — полюбить і тебе!

— Ти не можеш уявити,— сказав пастор, скоса поглядаючи на Естер Прин,— як моє серце стискається в очікуванні розмови з нею і як воно, разом з тим, прагне цього! Я вже говорив тобі, що діти неохоче спілкуються зі мною. Вони не сідають мені на коліна, не белькочуть на вухо, не відповідають на мою посмішку, а найчастіше стоять осторонь і недовірливо роздивляються мене. Навіть зовсім маленькі, коли я беру їх на руки, починають плакати. Однак Перл за своє коротке життя двічі була добра до мене. Про перший випадок ти все знаєш, а другий — коли ти привела її до резиденції старого губернатора.

— Де ти так хоробро нас захистив! — додала Естер.— Я пам'ятаю це, і маленька Перл теж напевно пам'ятає. Тому не бійся нічого! Можливо, спочатку вона буде цуратися і соромитися, але рано чи пізно полюбить тебе!

До цього часу Перл дісталася до струмка і зупинилася на березі, як і раніше мовчки дивилась на Естер і пастора, які все ще сиділи на моховитому стовбурі напівзгнилого дерева. Саме в тому місці, де вона стояла, струмок розлився крихітною заплавою, такою дзеркально-гладкою, що в ній чітко відбивалася її маленька мальовнича постать у вбранні із квітів і сухого листя; дивно, але це відображення здавалося ще більш тонким і одухотвореним, ніж справжній образ. Повторюючи живу і чарівну Перл, воно надавало їй якоїсь примарності і невідчутності, і від цього у Естер виникло неясне і болісне відчуття, ніби Перл стала їй чужою за час свого самотнього блукання лісом.

Це відчуття було і правильним, і водночас помилковим. Мати й донька дійсно взаємно віддалилися, але через Естер, а не Перл. Відтоді як дівчинка розлучилася з матір'ю, інша людина була допущена до кола уваги й почуттів Естер, і це настільки змінило стосунки між усіма трьома, що Перл, повернувшись, не виявила свого звичного місця і не знала, як поводитися.

— Мені здається,— зауважив чуйний пастор,— що цей струмок — межа між двома світами, і ти вже ніколи не зможеш знову зустрітися з колишньою Перл. А можливо, вона й насправді маленький ельф, якому, як нам розповідали в дитинстві старі люди, заборонено перетинати проточну воду? Будь ласка, поквап її, тому що це очікування вже стає нестерпним.

— Іди-но швидше сюди, моя дитинко! — ласкаво покликала Естер, простягаючи руки до доньки.— Що гаєшся? Раніше ти ніколи так не робила! Тут мій друг, він повинен стати і твоїм другом. Раніше тебе любила тільки твоя мама, а тепер тебе любитиме ще одна людина! Стрибай через струмочок і біжи до нас. Адже ти вмієш стрибати, як кізочка!

Перл, не звертаючи уваги на ці слова, як і раніше стояла на протилежному березі струмка. Вона переводила свої блискучі, загадкові очі з матері на пастора і назад, немов силкувалася вловити й усвідомити для себе їхні стосунки. З якоїсь незрозумілої причини тієї миті, коли Артур Димсдейл відчув на собі погляд дитини, його рука машинальним жестом, що став для нього звичним, лягла на серце. І тут Перл владно простягнула вперед руку і вказала пальчиком на груди матері. А внизу, в дзеркалі заплави, повите квітами й освітлене сонцем відображення маленького ельфа теж указало на Естер.

— Що за дивна дитина, чому ти не йдеш до мене? — вигукнула мати.

Замість відповіді Перл, продовжуючи вказувати пальцем на груди матері, набурмосилася. Ця сувора гримаса на дитячому обличчі справляла особливо сильне враження. І через те, що мати продовжувала кликати її до себе й удавано посміхатися, дівчинка спересердя тупнула ніжкою. А в заплаві казково красива дівчинка-ельф теж набурмосилася і повторила цей зарозумілий жест, зробивши його ще більш виразним.

— Іди-но швидше, Перл, не те я буду гніватися! — крикнула Естер. Хоч вона і звикла до подібних примх доньки, але зараз їй хотілося, щоб та поводитися краще.— Стрибай через струмок, неслухняна дівчинко, і хутко біжи сюди! Інакше я сама прийду за тобою!..

Але Перл, анітрохи не злякавшись материнських погроз і не заспокоївшись від її прохань, раптово впала в шалений гнів. Вона несамовито розмахувала руками і найхімернішим чином згинала свою

маленьку постать. Ці хаотичні, але сповнені лютої енергії рухи супроводжували пронизливі крики, яким з усіх боків вторило відлуння. Мимоволі здавалося, що дитина не самотня у своєму нерозумному дитячому гніві і безліч невидимих лісових істот співчувають їй. А у воді вирувало відображення Перл, увінчане і підперезане квітами; дівчинка в струмку теж тупала ніжками, збуджено махала руками і вказувала пальчиком на груди матері.

— Я зрозуміла, що її так схвилювало,— шепнула священнику Естер. Незважаючи на всі зусилля приховати хвилювання і прикрість, вона зблідла.— Діти не люблять змін у зовнішньому вигляді тих, до кого вони звикли. Зараз у Перл перед очима немає того, що вона звикла бачити на мені щодня!

— Благаю тебе,— відгукнувся священник,— якщо в твоїх силах її заспокоїти, зроби це якомога швидше! На світі немає нічого більш гнітючого, ніж лють дитини. З цим може зрівнятися тільки мерзенна злість старої відьми на кшталт місіс Гіббінс,— додав він, намагаючись посміхнутися.— Благаю тебе, заспокой її!

Кинувши виразний погляд на пастора і важко зітхнувши, Естер знову повернулася до Перл, але перш ніж вона вимовила перше слово, обличчя її раптом змінилося.

— Перл,— сумно промовила вона,— подивися собі під ноги! Он туди, на цей берег струмка!

Дівчинка глянула туди, куди вказувала мати: там, настільки близько до води, що в ній відображалось золоте гаптування, лежала червона літера.

— Принеси її! — сказала Естер.

— Підійди сама і візьми! — відгукнулася Перл.

— Що за дитина! — прошепотіла Естер, звертаючись до пастора.— О, мені ще багато треба розповісти тобі про неї! Але, відверто кажучи, вона має рацію щодо цього жахливого знака. Мені доведеться терпіти ці тортури ще кілька днів, поки ми не покинемо ці місця і забудемо про них, як про поганий сон. Якщо ліс не бажає захвати червону літеру, то океан прийме її з моїх рук і поглине назавжди!

На цих словах вона попрямувала до струмка, підняла похмуру емблему і знову прикріпила її собі на груди. Хвилину тому, вимовляючи слова про те, що втопить червону літеру в морській

безодні, Естер була сповнена надій, але тепер, коли вона прийняла її назад з рук долі, її охопило відчуття приреченості. Лише годину вона дихала вільно, і ось знову червоний символ страждання й ганьби на колишньому місці!

Естер підбрала густі пасма волосся і сховала їх під очіпок. І відразу, немов сумна літера таїла в собі якісь згубні чари, її краса, молодість і жіночність згасли, як згасає сонячне світло. Сіра тінь смутку знову нависла над Естер.

Щойно це перетворення відбулося, вона простягнула руку Перл.

— Тепер ти впізнаєш свою маму, дитинко? — м'яко, але з легким докором запитала вона.— Тепер, коли твоя мама знову сумна і знак ганьби на її грудях, ти перейдеш через струмок і визнаєш її?

— Егеж! — відповіла дівчинка, перестрибуючи струмок і обвиваючи ручками Естер.— Тепер ти й справді моя мама, а я твоя маленька Перл!

У пориві ніжності, незвичайної для неї, вона обхопила голову матері і розцілувала її лоб і щоки. А потім, немов підкоряючись чийсь потойбічній волі, що завжди змушувала цю дитину домішувати біль до втіхи, яку вона вміла дарувати, Перл витягнула губи і поцілувала червону літеру!

— Це недобре, Перл! — сказала Естер.— Щойно ти показала, що хоча б трохи любиш мене, й одразу ж почала кепкувати з мене!

— А навіщо тут сидить пастор? — запитала Перл.

— Він хоче привітатися з тобою,— відповіла мати.— Підійди і попроси у нього благословення! Він любить тебе, моя маленька Перл, і любить твою маму. Полюби і ти його. Ходи-но до нього! Він хоче поговорити з тобою!

— Він любить нас? — запитала Перл, спрямовуючи на матір проникливий погляд.— Тож він повернеться до міста разом із нами? Ми підемо всі разом?

— Не зараз, дитино,— відповіла Естер.— Але через кілька днів так і буде. А потім у нас буде свій будинок і своя домівка, і ти будеш сидіти у містера Димсдейла на колінах; він навчить тебе багатьох важливих і цікавих речей і буде гаряче тебе любити. І ти полюбиш його, чи не так?

— А він завжди буде притискати руку до серця? — запитала Перл.

— Дурненька, що за питання! — вигукнула мати.— Іди і попроси у нього благословення!

Але чи то через ревності, які відчуває кожна розпещена дитина до уявного суперника, чи то під впливом чергової примхи, Перл не побажала виявити ані найменшої прихильності до пастора. Матері довелося силою підвести її до нього. Перл пручалася і демонструвала свою відразу до того, що відбувається, гримасами, яких з самого дитинства було у неї в арсеналі безліч. Перебуваючи в болісному сумі і сподіваючись, що поцілунок стане запорукою його добрих відносин з дитиною, пастор усе ж нахилився і поцілував дівчинку в лоб. Але Перл вирвалася з рук матері і кинулася до струмка. Там вона опустила на коліна, нахилилася і занурила лоб у воду, щоб вода змила небажаний поцілунок. Потім вона підвелася на ноги і почала здалеку стежити за матір'ю і пастором — ті продовжували бесіду, домовляючись, що необхідно зробити перш за все, щоб розпочати нове життя.

І ось це знаменне побачення добігло кінця. Час було полишити лісову улоговинку під старими деревами, які ще довго будуть шелестіти листям, переказуючи те, що тут сталося, але жоден із смертних не зрозуміє лопотливої мови листя. І струмок теж додасть цю нову історію до тих таємниць, які і без того переповнюють його маленьке серце. А голос його залишиться таким же сумним, як і багато століть тому.

Глава 20

ПРЕВЕЛЕБНИЙ У ЗАМІШАННІ

Розлучившись з Естер Прин і маленькою Перл, пастор вирушив стежкою; але незабаром він зупинився і глянув назад, знаючи, що побачить лише ледь помітні обриси постатей матері і дитини, що тануть у сутінках лісу. Йому все ще важко було повірити в таку різючу зміну у своїй долі. Але Естер у своїй простій сірій сукні все ще стояла біля дерева, багато років тому поваленого бурею і відтоді поступово обростаючого мохом, немов для того, щоб ці двоє стомлених тяжкою земною ношею могли присісти на нього і провести разом одну-єдину годину, сповнену спокою, розради і сподівань. Від берега струмка до матері підстрибом бігла Перл: настирливий третій пішов, і вона, як раніше, могла зайняти звичне місце поруч з Естер. Отже, усе це не сон!

Щоб позбавитися подвійності вражень, що викликали в ньому почуття тривоги, він почав згадувати і детально продумувати плани втечі, начорно намічені ним та Естер. Вони вирішили, що Старий Світ з його багатолюдними містами послужить їм більш надійним притулком, ніж глухі ліси Нової Англії й інша Америка, де хоч-не-хоч доведеться вибирати між індіанським вігвамом і рідкісними поселеннями білих колоністів, розкиданими вздовж узбережжя. Здоров'я пастора виключало для нього життя серед дикої природи, що вимагає постійних фізичних зусиль, а його природна обдарованість, чудова освіта і культура могли забезпечити йому гідне місце у самому центрі цивілізованого і витонченого життя. Адже чим вища ступінь розвитку держави, тим легше знайти в ній застосування для такої людини.

Цьому вибору сприяла ще одна обставина: у гавані Бостона саме в цей час став на якір корабель — одне із численних у ті дні вітрильних суден із сумнівною репутацією, які хоч і не займалися безпосередньо морським розбоєм, але відважно борознили океанські простори, не

рахуючись ні з чийми законами. Корабель цей, який щойно прибув з островів Карибського моря, повинен був через кілька днів відчалити і взяти курс на Брістоль. Естер Прин, завдяки добровільно взятим на себе обов'язкам сестри милосердя, вже познайомилася зі шкіпером і командою судна, і їй було нескладно заздалегідь домовитися про проїзд двох дорослих і дитини — зрозуміло, з обіцянкою повного дотримання таємниці, як того і вимагали обставини.

Пастора особливо цікавив точний час відплиття судна. Естер сказала, що, за її відомостями, шкіпер розраховує знятися з якоря дня через три. «На диво вдало!» — посміхнувся про себе Артур Димсдейл.

Читачеві слід знати, що думка ця була пов'язана з наміром превелебного через два дні виголосити проповідь, присвячену дню виборів, а оскільки така подія — з числа найбільш видатних у житті священнослужителя в Новій Англії, вона здалася містеру Димсдейлу найбільш підходящою для завершення професійної кар'єри. «Принаймні, — думав він, — ніхто не зможе сказати, що я не виконав до кінця свій обов'язок перед паствою!»

Як прикро, що настільки глибокий і чуйний до своїх душевних рухів розум міг так жахливо помилятися! Нам уже доводилося — і доведеться ще — говорити й гірші речі про бідного пастора, але ці думки були прямим і незаперечним свідченням підступної хвороби, яка вже давно підточувала його справжню натуру. Жодна людина не може так довго залишатися дволикою: мати одне обличчя для себе, а інше — для натовпу. Зрештою, він і сам перестане розрізняти, яке ж із них справжнє.

Збудження, яке відчував містер Димсдейл, повертаючись додому після бесіди з Естер, додало йому незвичайної тілесної бадьорості, і він швидко йшов у напрямку до міста. Стежка в лісі здалася йому більш дикою, більш багатою на природні перешкоди і менш протоптаною, ніж запам'яталася йому, коли він йшов з міста. Але він легко перестрибував калюжі, пробирався крізь чагарник, що чіплявся за його плащ, піднімався на круті схили, спускався в лощини — одним словом, долав усі труднощі з невтомною енергією, яка здивувала його самого. Тим більше, що він пам'ятав, як це важко, і з постійними зупинками через болісну задишку плентався тією самою дорогою всього два дні тому.

Коли він наблизився до міста, йому здалося, що всі знайомі предмети змінилися настільки, немов він розлучився з ними не вчора, не позавчора, а багато місяців або навіть років тому. Він упізнавав ці вулиці і будинки, увінчані безліччю гострокутних фронтонів і флюгерів, і всі вони були на своїх місцях. Однак нав'язливе почуття змін не полишало його. Те ж саме відбувалося, коли він зустрічав знайомих або бачив настільки звичні йому картини повсякденного життя містечка. Люди не здавалися ані старішими, ані молодшими; бороди людей похилого віку не стали білішими, а малюки, що рачки вовтузилися в пилуці, як і раніше не могли твердо стояти на ногах. Важко було сказати, чим ці люди відрізнялися від тих, яких він бачив, залишаючи місто, і все ж таки пастор був твердо переконаний, що і вони в чомусь змінилися.

Таке ж відчуття, але ще більш сильне, опанувало ним, коли він проходив під стінами своєї церкви. Будівля здалася йому настільки незвичною і водночас такою знайомою, що подумки містер Димсдейл завагався: складалося враження, що або він раніше бачив цю церкву виключно уві сні, або вона сниться йому прямо зараз.

Це дивне явище у всіх формах опанувало ним і вказувало, звичайно ж, не на зовнішні зміни, а на раптовий і глибокий внутрішній переворот у людині, яка всього за один короткий день змінилася так, як люди змінюються за десятиліття. Воля самого пастора, воля Естер і передчуття нової спільної долі стали причинами цієї метаморфози. Місто не змінилося, змінився після повернення з лісу Артур Димсдейл!

Тепер він міг би впевнено сказати друзям і знайомим, які вітали його на вулицях: «Я зовсім не той, за кого ви мене маєте! Та людина залишилася в лісі, в глухій улоговині, біля порослого мохом дерева, що впало, і балакучого струмка! Ідіть, пошукайте там свого пастора! Подивимося, чи не знайдете ви там його виснажене тіло, його запалі щоки, його бліде чоло, пооране зморшками, кинутими на землю, як скидають зношений і старезний одяг!» Друзі, зрозуміло, стали б сперечатися: мовляв, він і є тією самою людиною,— але були б глибоко неправі.

Перш ніж містер Димсдейл дістався додому, його внутрішнє «я» ще й ще раз підтвердило, що в його думках і почуттях стався переворот. І

справді — тільки повною зміною правителя і зводу законів у цьому внутрішньому царстві можна було б пояснити пориви почуттів, що охопили нещасного і абсолютно розгубленого пастора. Він щохвилини відчував спокусу робити дивні, нерозумні, погані на перший погляд вчинки, скоєні мимохіть і навмисне, і йому було неймовірно важко чинити опір цій спокусі.

Так, наприклад, він зустрів дорогою одного зі своїх дяконів. Добрий старий звернувся до нього з батьківською привітністю, але дещо поблажливим тоном, що було виправдано його поважним віком, прямою, благочестям, а також положенням у церкві. У той же час він був сповнений поваги до сану пастора і його слави проповідника. Це був чудовий приклад того, як старість і мудрість можуть поважати і шанувати молодшого по літах, але старшого за званням і положенням у суспільстві. Але під час короткої бесіди з цим сивочолим чоловіком — йшлося про майбутнє свято — превелебний Димсдейл, тільки закликавши на допомогу всю свою волю, зміг утриматися від того, щоб не вимовити вголос тих богохульств, які у великій кількості спадали йому на думку. Він навіть зблід від страху, що як його язик самохіть наговорить жахливих речей, і при цьому ледь стримувався від сміху, уявляючи собі, як був би вражений побожний старець, почувши настільки нечестиві речі з вуст священнослужителя.

Був й інший випадок. Похапцем крокуючи вулицею, містер Димсдейл зустрів найстарішу парафіянку своєї церкви, побожну і бідну вдову, чие серце було настільки сповнене спогадами про покійного чоловіка, дітей і давно померлих подруг, що було схоже на кладовище з надгробними пам'ятниками. Але спогади, які стали б тяжким горем для інших, наповнювали радістю її благочестиву душу, бо вона вже понад тридцять років поспіль невпинно знаходила розраду в істинах Святого Письма. А відтоді, як містер Димсдейл став її духівником, добра бабуся вважала найпершою земною втіхою випадкову або навмисну зустріч з пастором, коли її глухувате, але уважне вухо могло із захопленням слухати настанови з улюблених вуст.

Однак цього разу, вже схилившись до її вуха, містер Димсдейл — на потіху нечистому — не зміг пригадати жодного вірша з Письма, зате на розум йому прийшов короткий, сильний і, як йому в той момент здалося, незаперечний аргумент проти безсмертя людської душі. Якби

такі слова проникли у свідомість старої парафіянки, вона, ймовірно, померла б на місці, як від дози сильнодіючої отрути. А що він насправді прошепотів їй на вухо, пастор потім так і не зміг згадати. Можливо, він говорив так плутано і квапливо, що добра вдова нічого не зрозуміла, а може, провидіння по-своєму повернуло його слова. Але коли пастор, уже продовжуючи путь, озирнувся на стареньку, то побачив на її попелясто-блідому, поораному незліченними зморшками обличчі вираз побожного захвату.

Ледве розлучившись із найстарішою прихожанкою, священник майже відразу зустрів наймолодшу. На цю дівчину справила незабутнє враження проповідь превелебного Димсдейла, виголошена ним у неділю після нічного неспання, в якій він закликав прихожан забути про минуці мирські блага заради благ небесних, які позолотять морок і скорботу земної юдолі блиском вічної слави. Дівчина ця була прекрасна і чиста, як райська лілія. Священик добре знав, що у святині свого непорочного серця вона плекає його образ, оточивши його білосніжною завісою, що до її релігійного почуття домішується жар кохання, а до кохання — духовна чистота.

Звичайно, тільки сам сатана того дня міг забрати бідну дівчину від матері і направити назустріч людині, яка тяжко спокушається чи, скоріше, загинула і впала у відчай. Щойно вона наблизилася, нечистий дух підказав йому таємно заронити в її груди крихітне насіннячко зла, яке, очевидно, незабаром розквітло б похмурым кольором, а потім принесло б свої отруйні чорні плоди. Пастор знав, яка велика його влада над цією невинною душею, знав, що одним лише поглядом він може спокусити її зі шляху істинного, що одного його слова достатньо, щоб пробудити в ній усе найгірше, що є в людині. З неймовірним зусиллям відкинувши цю злочинну думку, він загорнувся в плащ і поспішив геть, ніби не впізнавши молоду парафіянку і надавши їй можливість самій оцінювати його нечемну поведінку.

Перелякана бідолаха негайно почала ритися у своїй совісті, повній нешкідливих дрібниць, якими сповнені були кишені її домашнього фартуха і мішечок для рукоділля, картати себе за тисячу уявних гріхів і наступного ранку поралася по дому з такими опухлими повіками, немов проплакала всю ніч безперервно.

Але перш ніж священику довелося відсвяткувати перемогу над спокусою, він випробував новий порив, ще більш безглуздий і гріховний. Йому раптово захотілося — нам соромно навіть розповідати про це — зупинитися і навчити кепським лайкам декількох маленьких пуритан, що грали на узбіччі дороги.

Потім він зустрів п'яного матроса з корабля, який прибув з Карибського моря. І оскільки йому ледь удалося утриматися від інших поганих учинків, цього разу містер Димсдейл забажав хоча б потиснути руку цьому просололеному негідникові, а також посміятися з його непристойних жартів і соковитого богохульства, які в такому ході у безпутних моряків. Однак уроджений смак і церковна манірність, що в'їлися в його плоть і кров, утримали його і від цього не дуже пристойного вчинку.

— Що переслідує і спокушає мене? — вигукнув про себе священик, зупиняючись і проводячи рукою по лобі.— Чи не з'їхав я з глузду? Чи не потрапив до лап диявола? Чи не скріпив я кров'ю договір з ним там, у лісі? І чи не вимагає він тепер від мене виконати свої умови, підбурюючи здійснювати всілякі гидоти?

Кажуть, що тієї хвилини, коли превелебний Димсдейл, приклавши руку до чола, вів цю бесіду із самим собою, повз проходила літня жінка Гіббінс, відома всім відьма. Вона була велична у своєму високому головному уборі й оксамитовій сукні з брижами, накрохмаленими тим знаменитим жовтим крохмалем, секретом приготування якого поділилася з нею її задушевна подруга Енн Тернер²². Чи вловила відьма думки священика, чи ні, але вона зупинилася, зазирнула йому в обличчя, лукаво усміхнулася і хоча зазвичай уникала спілкування зі священнослужителями, проте звернулася до нього.

²² Тернер, Енн (1576–1615) — довірена особа графині Ессекс. Була страчена за співучасть у вбивстві літератора Томаса Овербері.

— Нарешті ви, превелебний сер, побували в лісі,— зауважила стара відьма, киваючи своїм головним убором.— Коли ви наступного разу підете туди, дайте мені знати, і я вважатиму за честь скласти вам компанію. Не хизуючись, скажу, що моє добре слово допоможе будь-якому джентльменові бути гідно прийнятим тамтешнім владикою!

— Запевняю вас, пані,— відповів священик з церемонною ввічливістю, якої вимагало становище цієї леді,— що я абсолютно не

розумію сенсу ваших слів. Я ходив до лісу не для того, щоб шукати там якогось владику, і в подальшому також не маю наміру шукати прихильності цієї особи. Моєю єдиною метою було відвідати мого благочестивого друга — пастора Еліота, і разом з ним порадіти звільненню багатьох душ з полону язичництва!

— Кхе-кхе-кхе! — закудкудакала стара відьма, продовжуючи кивати. — Гаразд, гаразд, нам доводиться так говорити про це вдень. Ви, я бачу, стріляний горобець! Але опівночі в лісі ми поговоримо інакше!

І вона пройшла далі величною старечою ходою, раз у раз обертаючись і посміхаючись пастору, немов бажаючи нагадати про таємницю, що пов'язувала їх.

«Невже я дійсно продався дияволу, — подумав священник, — якого, коли люди говорять правду, ця накрохмалена і затягнута в оксамит стара карга обрала своїм повелителем?»

Бідолашний слуга церкви! Він дійсно уклав подібну угоду! Спокушений мрією про щастя, він добровільно віддався тому, що в тайниках душі вважав смертним гріхом. І отрута цього гріха миттєво притупила всі його благородні пориви і пробудила погані прагнення. Презирство, гіркота, безпричинна озлобленість, невгамовне бажання знищувати все добре і сміятися над усім святим — усе це спокушало і водночас лякало його. Зустріч зі старою місіс Гіббінс, якщо така подія дійсно мала місце, підтверджувала його споріднену близькість до зла і світу загиблих душ.

До цього часу він дістався свого будинку, що стояв біля цвинтарної огорожі, і, поспішно піднявшись сходами, замкнувся в кабінеті. Пастор був радий, що повернувся у свій притулок, не зробивши на очах у всього світу тих незрозумілих і жахливих учинків, до яких його весь час щось штовхало, поки він йшов містом. У кабінеті він оглянув книги, вікно, камін і прикрашені гобеленами стіни, увесь свій домашній затишок, і знову відчув те ж саме почуття відчуженості, яке переслідувало його на шляху від лісової улоговинки до самого будинку.

Тут він занурювався в читання і писав; тут днював і ночував у пості й обрядах, виснажуючись і знесилюючи себе; тут намагався молитися; тут зносив тисячі мук! Ось його Біблія давньоєврейською мовою, зі сторінок якої з ним розмовляли Мойсей і пророки, в чиїх словах він

чув голос Божий! Ось на столі поряд із забрудненим чорнилом пером лежить незакінчена проповідь, перервана на середині фрази два дні тому, коли його думки заплуталися і перестали зв'язно лягати на папір.

Містер Димсдейл знав, що саме він, хирлявий і блідий пастор, усе це зробив і вистраждав, так само як і написав половину проповіді на честь дня виборів. Але зараз йому здавалося, що він стоїть десь осторонь і дивиться на колишнього себе з презирством і жалістю, до яких домішується майже зневажлива цікавість. Та людина дійсно зникла. З лісу повернувся інший, більш мудрий, знаючий приховані таємниці, яких не міг осягнути колишній нехитрий священнослужитель. У цьому й полягала гірка істина!

Тієї хвилини, коли він удавався до таких міркувань, почувся стукіт у двері.

— Заходьте! — відгукнувся пастор, і в нього з'явилась божевільна думка, що зараз перед ним постане злий дух.

На жаль, так воно і було! До кабінету увійшов старий Роджер Чиллінґуорт. Пастор стояв блідий і мовчазний, поклавши одну руку на єврейську Біблію, а іншу — на груди.

— З щасливим поверненням, вельмишановний пане,— почав лікар.— Як відчуває себе пастор Еліот? Але здається мені, сер, що ви трохи бліді; ця лісова дорога вас сильно втомила. Можливо, вам потрібна моя допомога? Ви повинні запитися силами і бадьорістю задля майбутньої проповіді!

— Ні, дякую вам,— відповів превелебний Димсдейл.— Ходьба, зустріч із другом-пастором і свіже повітря, яким я насолоджувався після тривалого самотництва в кабінеті, принесли мені тільки користь. Гадаю, мені більше не знадобляться ваші ліки, мій добрий лікарю, хоча вони корисні і приготовані дружньою рукою.

Увесь цей час Роджер Чиллінґуорт дивився на пастора тим пильним і зосередженим поглядом, яким лікар зазвичай дивиться на пацієнта. Але, незважаючи на зовнішній спокій старого, містер Димсдейл був переконаний, що той знає або, принаймні, здогадується про його побачення з Естер Прин. А отже, відчуває, що пастор відтепер бачить у ньому не друга, а підступного ворога.

Якщо це знали обидва, було б природно, якби між ними сталося хоча б часткове пояснення. Однак дивно, скільки часу потрібно іноді, перш ніж почуття втіляться в слова, і як двоє людей, що віддають перевагу уникати тієї чи іншої теми, то наближаються до неї майже впритул, то віддаляються, так і не торкнувшись її. Тому пастор не боявся, що містер Чиллінгуорт першим заговорить про їхні справжні стосунки. Та й старий уважав за краще підкратитися до таємниці кружним шляхом.

— Чи не краще буде,— нарешті промовив Роджер Чиллінгуорт,— якщо ви сьогодні все-таки скористаетесь моїми скромними знаннями? Справді, дорогий сер, ми повинні зробити все можливе, щоб зміцнити вас і влити у вас сили для проповіді в день виборів. Люди чекають від вас воістину великих слів, передчуваючи, можливо, що й року не мине, як їхній пастор піде.

— Так, скоріш за все, в інший світ,— з побожним смиренням відповів превелебний.— Дай Бог, щоб це дійсно був кращий світ. Я не думаю, щоб мені довелося провести з моєю паствою весь наступний рік! Що ж до вашого зілля, сер, то мій теперішній стан здоров'я його більше не потребує.

— Радий чути це,— відповів лікар.— Можливо, мої ліки, які так довго не приносили бажаної користі, тепер починають проявляти свою дію. Я був би найщасливішою людиною і заслужив би вдячність усієї Нової Англії, якби зуміввилікувати вас!

— Дякую вам від щирого серця, мій пильний друже,— сказав містер Димсдейл з багатозначною посмішкою.— Дякую вам, але за ваші добрі справи я можу віддячити вам тільки молитвою.

— Молитви праведника дорожчі за золото! — вигукнув старий Роджер Чиллінгуорт ідучи.— Так, вони дорожчі за золоті совериени Нового Єрусалима, що були викарбувані самим Господом!

Залишившись на самоті, пастор покликав служницю і наказав принести вечерю, яку проковтнув з відмінним апетитом. Потім, кинувши готові сторінки проповіді в камін, він негайно взявся за нові з таким припливом почуттів і думок, немов його відвідало одкровення зверху. Його дивувало лише те, що небо обрало таку негідну істоту для передачі величної гармонії своїх святих істин. Однак так і не розгадавши цієї таємниці, він квалливо продовжував свою роботу, відчуваючи глибоке благоговіння і захоплення. Ніч промайнула, як

крилатий кінь, на якому скакав він сам; настав ранок і зазирнув, рум'яний, крізь штори. Нарешті і сонце впустило свій золотий промінь у кабінет — прямісінько на стомлені очі пастора. А він, стискаючи в заанімілій руці перо, все ще сидів перед купою списаних сторінок.

Глава 21

СВЯТО В НОВІЙ АНГЛІЇ

Уранці того дня, коли новий губернатор повинен був прийняти свій пост із рук народу,

Естер Прин і маленька Перл заздалегідь прийшли на ринкову площу. Вона вже була заповнена ремісниками й іншим простим людом, поряд з ними подекуди з'являлись кошлаті постаті в одязі з оленьчих шкур, які видавали в них мешканців лісових селищ, що оточували маленьку столицю колонії.

У цей святковий день Естер була вдягнена так само, як одягалася всі ці сім років: на ній була сукня з грубої сірої тканини. І її бляклий колір, і якась незрозуміла особливість крою робили її зовсім непримітною, контури її постаті ніби розпливалися, і лише червона літера своїм блиском виводила її з цієї сутінкової невизначеності і нагадувала про своє моральне значення. Обличчя Естер, що вже надокучило мешканцям міста, виражало непохитний спокій, до якого всі також давно звикли. Воно було подібно до маски, або, скоріше, риси його нагадували застигле обличчя мертвої жінки. І причина цієї моторошної подібності полягала в тому, що у свідомості всіх цих людей Естер дійсно була мертва і відмовилася від світу.

Але цього дня на її обличчі можна було помітити і якийсь новий вияв, правда, недостатньо виразний, щоб він упадав в очі. Тільки якийсь надприродно проникливий спостерігач спершу побачив би таємницю в її серці, а вже потім став би шукати її відображення на обличчі жінки. Можливо, він зрозумів би, що, витримуючи протягом семи болісних років зневажливі погляди натовпу — як неминуче покарання, запропоноване суворою релігією,— сьогодні вона вперше і востаннє приймала їх вільно й охоче, перетворюючи таким чином те, що було тортурами, на своєрідне свято. «Дивіться ж востаннє на червону літеру і на ту, яка її носила! — могла б сказати їм ця довічна раба, якою вони її вважали.— Ще трохи, і вона опиниться

непідвладною для вас! Ще кілька годин, і бездонний океан погасить і назавжди приховає проклятий знак, яким ви затаврували її!»

Однак, знаючи суперечливість людської натури, ми не помилимося, якщо припустимо, що в душі Естер тієї миті, коли вона вже була за крок від порятунку, заворушилося і почуття смутного жалю. Тому вона і прагнула востаннє випити до дна чашу гіркоти, що отруїла роки її молодості. Яким же міцним і солодким повинен бути нектар нового життя, щоб не порушити в тій, що звикла до дурманної гіркоти, безсилої млості!

Перл уся іскрилася і була жвава навіть більше, ніж зазвичай. Ніхто не повірив би, що це сонячне створіння зобов'язане своїм існуванням жінці в сірому, і що одна й та сама фантазія стояла за витонченим вбранням дитини і простим вбранням Естер. Сукня, яка так пасувала маленькій Перл, здавалася зовнішнім проявом її характеру і була невід'ємною від неї самої, як райдужний блиск — від крил метелика або малюнок жилок пелюстки — від квітки. Як у метелика і квітки, так і у цієї дівчинки вбрання цілком гармоніювало з її природою.

У цей знаменний день у поведінці Перл була дивна рвучка рухливості, яка нагадувала гру діаманта, що виблискує і переливається гранями при кожному зітханні жіночих грудей. Діти завжди розділяють тривогу близьких, відчувають будь-яке лихо і майбутні зміни в їхньому будинку, тому Перл — діамант на грудях матері, коливаннями свого настрою видавала те хвилювання, яке важко було помітити на блідому, як мармур, обличчі Естер.

Від збудження Перл не йшла, а пурхала, як пташка, навколо матері. Час від часу вона видавала якісь дикі, нечленороздільні звуки, що, вочевидь, зображали музику або спів. Коли мати й донька дісталися ринку, Перл, побачивши пожвавлення і метушню на площі, зазвичай схожій на зарослу травною галявину перед молитовним будинком, ніж на діловий центр міста, стала ще більш неспокійною.

— Що це значить, матусю? — вигукнула вона. — Чому люди сьогодні кинули роботу? Це свято для всіх? Подивися, он коваль! Він змив сажу з обличчя, надів недільний костюм і готовий повеселитися, якщо тільки якась добра душа навчить його, як це робиться. А ось і містер Брекет, старий тюремник; він киває мені і посміхається. Навіщо він так робить, мамо?

— Він знав тебе ще зовсім крихіткою, дитино,— відповіла Естер.

— І тільки тому цей чорний, страшний і потворний старий дозволяє собі кивати мені і посміхатися? — заперечила Перл.— Нехай він, якщо йому так подобається, вітається з тобою — адже ти одягнена в сіре і носиш червону літеру! Але поглянь, матусю, як багато незнайомих осіб: тут і індіанці, і моряки, і мисливці! Навіщо вони зібралися тут?

— Їм хочеться подивитися на урочисту ходу,— відповіла Естер.— У ній візьмуть участь і губернатор, і судді, і всі імениті громадяни, і звичайні люди, а попереду підуть музиканти і солдати.

— А пастор там буде? — запитала Перл.— Він простягне до мене руки, як тоді, коли ти вела мене до нього від струмка?

— Буде,— відповіла мати.— Але він не привітається з тобою сьогодні, і ти теж не повинна вітатися з ним.

— Який же він дивний чоловік! — задумливо промовила дівчинка.— Вночі кличе нас до себе, бере мене і тебе за руки, і ми стоїмо разом з ним ось на тому помості. І в темному лісі, де навколо тільки старі дерева і шматочки неба, він сідає поруч з тобою і розмовляє! Потім він цілує мене і йде. А тут, сонячним днем, на очах у всіх, він не знає нас ні сном ні духом, і ми повинні робити вигляд, що з ним не знайомі!

— Заспокойся, Перл! Ти нічого не розумієш,— відповіла мати.— Не думай зараз про пастора, озирнися й подивися, які сьогодні у всіх веселі обличчя. Діти залишили навчання, дорослі пішли з полів і з майстерень і зібралися повеселитися. Сьогодні новий губернатор почне правити ними, а тому — так уже повелося у людей відтоді, як вони почали жити разом,— усі радіють, наче в нещасному старому світі ось-ось настане золотий вік!

І дійсно — незвична радість осяяла обличчя людей. З нагоди виборів пуритани, дотримуючись звичаю, який налічував уже добру сотню років, дозволяли собі стільки веселощів, скільки вважали за допустиме для гріховної людської природи. Тобто, не виглядали так, як зазвичай — похмурими, немов під час безупинного лиха.

Зрозуміло, ми дещо згущаємо темні тони, характерні для настрою і звичаїв епохи. Люди, які зібралися на ринковій площі Бостона, що не успадкували свою пуританську похмурість від народження. Вони були уродженцями Англії, а їхні батьки ще пам'ятають усю сонячну пишність елизаветинської епохи, коли життя в Англії відрізнялося

таким блиском і веселощами, яких ніколи і ніде не бачив світ. Якби колоністи Нової Англії могли вільно слідувати своїм природженим нахилам, вони б супроводжували усі значні суспільні події багаттями, розгульними бенкетами, пишними видовищами й урочистими процесіями. Під час церемоній вони б поєднували світські розваги з релігійною урочистістю, ніби прикрашаючи блискучою вишивкою парадну мантию, в яку ціла нація вдягається з нагоди таких подій.

У тому, як святкували перший день політичного року в пуританській колонії, можна було вловити відгомони таких настроїв. Блідою примарою ще не забутої пишноти, безбарвним і слабким наслідуванням того, що їхні предки бачили в Лондоні не тільки під час коронації, але і при в'їзді лорд-мера, було щорічне торжество, яким супроводжувалося обрання нових суддів. Батьки-засновники держави — сановник, священик і воїн — вважали за свій обов'язок у день цього торжества прийняти важливий і величний вигляд, належний особам, які займають високе становище в суспільстві. Усі вони з'явилися, щоб узяти участь у процесії, яка мала пройти перед народом і надати таким чином особливої ваги й гідності нещодавно створеному уряду, ще не освяченому традицією.

Цього дня простому люду надавався відпочинок від занять ремеслами. Однак пуританські святкування не були схожі на народні гуляння в Англії часів царювання Єлизавети або Якова: тут не було ні балаганних вистав, ані бродячих співаків і музикантів з їхніми арфами, ані виконавців старовинних балад, ані віщунів з їхніми мавпочками, ані фокусників з трюками, схожими на чаклунство, ані Панча²³, який забавляє натовп примовками столітньої давності, що досі не втратили своєї солі. Подібні розваги закон, підтримуваний загальною думкою пуритан, суворо забороняв.

²³ Панч — персонаж англійського народного театру ляльок.

Проте у більшості осіб можна було бачити суворі, але досить щирі посмішки. Не бракувало спортивних розваг, в яких поселенці колись брали участь на сільських ярмарках Англії. Їх визнали допустимими і в Новому Світі, бо ці ігри розвивають хоробрість, силу і мужність. То тут, то там на ринковій площі схоплювалися борці — то за корнуельськими, то за девонширськими правилами. У дальньому кутку відбувався дружній поєдинок на кийках. Але найгостріший

інтерес привернув бій, що почався на помості біля ганебного стовпа, який уже не раз згадувався на наших сторінках. Противники, озброєні невеликими щитами і палашами, взялися спритно фехтувати, підбадьорювані публікою, але, на превелике розчарування натовпу, незабаром були змушені перервати поєдинок — утрутився судовий пристав, який не міг змиритися з тим, що одне з місць, яке символізує грізну велич закону, паплюжать військовими ігрищами.

Загальний вигляд ринкової площі, хоч на ній і переважали похмурі сірі, коричневі і чорні тони убрань переселенців з Англії, все ж оживляла деяка різноманітність відтінків. Індіанці з фізіономіями, розмальованими вохрою, кіновар'ю і сажею, у химерних вбраннях з майстерно розшитих оленячих шкур, з намистом з мушель, прикрашені пір'ям й озброєні луками, стрілами та списами з крем'яними наконечниками, стояли купою осторонь. Їхні непроникні обличчя висловлювали таку кам'яну похмурість, якої не вдавалося досягти навіть найбільш благочестивим серед пуритан.

Але яким би вигадливим не був вигляд цих напівдикунів, вони не були найбільш дикими на святі. Першість по праву належала матросам прибулого з Карибського моря корабля, які зійшли на берег, щоб подивитися на урочистості. То були відчайдушні головорізи з вичиненими сонцем і вітрами обличчями і неохайними бородами. Їхні широкі, але короткі шкіряні штани були перехоплені на талії поясами з грубими позолоченими пряжками, а за ними стирчали або кинджал, або шпага. З-під крилатих капелюхів, сплетених з пальмового волокна, виблискували очі, які навіть тоді, коли їхній власник перебував у найдобросерднішому настрої, зберігали звірячий вираз. Без усякого побоювання ці люди раз у раз порушували правила, яким підпорядковувалися інші. Вони палили люльки під самим носом у судового пристава, хоча кожна затяжка обійшлася б бостонському городянину в цілий шилінг, і собі на втіху попивали вино і ром з кишенькових фляг, охоче пропонуючи скуштувати спиртного натовпу, що витріщався на них.

Подібні послаблення були характерні для двоїстої моралі того століття: морякам вибачалися не тільки їхні витівки на суші, але і набагато більш відчайдушні й криваві справи на морі. Майже кожного з мореплавців того часу в наші дні визнали б піратом. Так, наприклад,

матроси корабля, про який ідеться, хоч вони і не були гіршими зразками своєї спільноти, чимало зробили для підриву іспанської торгівлі в Карибському морі, за що в наші дні будь-який суд відправив би їх на чолі зі шкіпером на шибеницю.

Але море і його мешканці в ті далекі часи здіймалося, вирувало і пінилося, підкоряючись тільки примхам вітрів, і закони, що діяли на суші, майже не мали сили на його просторах. Закоренілий морський розбійник, за бажанням, міг залишити своє ремесло і вмить стати на березі заможною, чесною і набожною людиною. Навіть тоді, коли він залишався самим собою, ніхто не вважав негожим вести з ним торговельні справи або підтримувати дружні зв'язки. Тому пуританські старшини в чорних плащах, крохмальних комірах і загострених капелюхах лише поблажливо посміхалися, помічаючи гучну і грубу поведінку моряків. Коли ж такий поважний городянин, як Роджер Чиллінґуорт, з'явився на ринковій площі, розмовляючи зі шкіпером сумнівного судна, це не викликало ні подиву, ні осуду.

Пишно виряджений шкіпер був найпомітнішою і блискучою постаттю серед натовпу. Його костюм був прикрашений безліччю стрічок, а капелюх, оторочений золотим галуном і прикрашений золотими ланцюжками, увінчувало пишне перо. На поясі шкіпера висіла шабля в оздоблених сріблом піхвах, а на лобі червонів шрам, який він швидше виставляв напоказ, ніж приховував. Житель колонії навряд чи посмів би з'явитися на людях у такому вбранні і з таким гордовитим і самовпевненим виглядом: судді піддали б його суворому допиту і, швидше за все, засудили б до штрафу або тюремного ув'язнення, а може, посадили б у колодки. Що ж до шкіпера, то для нього це вбрання здавалося таким же природним, як для риби — її луска.

Розлучившись із лікарем і безцільно тиняючись майданом, шкіпер брістольського судна наблизився до того місця, де стояла Естер Прин, і, впізнавши її, одразу ж звернувся до жінки. Як завжди, навколо Естер залишався невеликий простір — щось на кшталт зачарованого кола, який ніхто не наважувався перетнути,— хоча зовсім поруч люди тіснилися і штовхали одне одного ліктями. Це було очевидним проявом тієї самотності і тієї відчуженості, на які приречла її червона літера. Але цього разу відчуженість виявилася вельми доречною: вона

дозволила Естер і моряку поговорити без ризику бути почутими — тим більше, що репутація Естер Прин в очах суспільства за останні роки настільки змінилася, що навіть найцнотливіша матрона в Бостоні не могла б вести таку розмову з меншою небезпекою дати привід для пліток.

— Знаєте, місіс,— повідомив моряк,— боюся, що мені доведеться переказати помічникові, щоб він приготував ще одне ліжко, крім замовлених вами! І цього разу нам будуть не страшні ані цинга, ані морська хвороба. Ось тільки побоююся, щоб наш корабельний лікар разом із цим поважним лікарем не обгодували нас ліками та пігулками, тим паче що на борту в нас повно всілякої аптечної гидоти, яку я виміняв на одному іспанському галеоні.

— Про що ви говорите? — вражено вигукнула Естер, але одразу ж спробувала приховати своє хвилювання.— Ви берете ще одного пасажера?

— Хіба ви не знаєте,— відповів шкіпер,— що тутешній лікар... містер Чиллінгуорт його звати, якщо не помиляюся... теж має намір відплисти з нами? Дивно: адже він говорив мені, що він близький друг того джентльмена, про якого ви говорили... Того, якого переслідують ці пісні пуританські верховоди!

— Вони дійсно знайомі,— відповіла Естер спокійно, але з неймовірним сум'яттям у душі.— Їм довелося довго жити в одному будинку.

На цьому і завершилася розмова між моряком і Естер. Тієї ж миті вона побачила і самого Роджера Чиллінгуорта — той стояв на протилежному кінці ринкової площі. Він посміхався, і ця посмішка була зрозуміла жінці у всьому своєму таємному і зловісному значенні.

Глава 22

ХОДА

Перш ніж Естер Прин встигла зібрати до купи думки і вирішити, що слід зробити при такій несподіваній і тривожній зміні обставин, почулися звуки військового оркестру, що наближався. Вони сповістили про те, що урочиста хода суддів й іменитих громадян рушила до молитовного дому, де згідно із давно сформованим звичаєм превелебний Димсдейл мав виголосити проповідь на честь дня виборів.

Незабаром із-за рогу з'явилася голова ходи. Вона вступила на площу повільно і в повному порядку. Попереду крокував оркестр. Він складався з інструментів, які, можливо, не надто підходили один до одного; та й грали на них без особливого уміння. І все ж ця музика досягала головної мети: її звуки надавали більш піднесеного, більш героїчного відтінку видовищу, що розгорталося на очах у глядачів.

Маленька Перл спочатку заплескала в долоні, але потім раптом принишкла, ненадовго втративши невгамовність, яка володіла нею весь ранок. З широко розплющеними очима дівчинка, подібно до чайки, що ширяла, ніби піднімалась все вище на хвилях звуків, що посилювалися. Проте колишній настрій знову повернувся до неї, коли вона побачила блиск сонячного світла на зброї й обладунках військових, які йшли слідом за музикантами як почесний ескорт. Цей загін, увінчаний військовою славою, складався не з найманців. Його ряди поповнювалися колоністами, що мали покликання до ратної справи. Про те, яку повагу в ті роки відчували до воїнів, свідчила гордовита постава кожного солдата. Деякі з них були учасниками боїв у Нідерландах або в інших частинах Європи і чесно завоювали своє право носити військове звання і мундир. Увесь загін, закутий у блискучу сталь, у сяючих шоломах з розгорнутими плюмажами, справляв настільки сильне враження, з яким не може зрівнятися видовище сучасних військових парадів.

Але цивільні чиновники, які слідували безпосередньо за ескортом, ще більшою мірою заслуговували на увагу спостерігача. Їхня зовнішність і манери були настільки величні, що навіть розмірений крок воїнів здавався майже комічним. Це був час, коли те, що ми називаємо талантом, цінували значно менше, а врівноваженість і твердість характеру — набагато більше. У ті часи люди володіли потребою шанувати кого-небудь, що коли і властива їхнім нащадкам, то в набагато меншому ступені і вельми слабо проявляється — особливо під час виборів громадських діячів та їх оцінки. Ця зміна і добра, і водночас погана. У ті далекі дні колоніст, прибувши з Англії на ці береги, залишав у минулому короля, дворянство і їхні значні титули; однак, потребуючи авторитетів, переносив це на сивини похилого віку, випробувану чесність, тверезу мудрість і життєвий досвід. Тобто на ті суворі і суттєві якості, які ґрунтуються на сталості і глибокій порядності. Тому перші державні діячі — ті ж Джон Ендікот²⁴, Томас Дадлі²⁵ і подібні до них, які першими були наділені владою з волі народу, відрізнялися винятковою розсудливістю, але не вражали розумом. Вони мали силу волі і впевненість у собі і у важкі або небезпечні для країни дні стояли непохитно, як кручі, об які розбивається бурхливий прибій. Ці риси характеру були чітко виражені в різких рисах їхніх облич і могутній статури. Що ж до вродженої владності їхніх манер, то було б цілком природним бачити цих видатних представників справжньої демократії серед членів Палати лордів або в складі таємної ради при королі.

²⁴ Ендікот, Джон (1585–1665) — один із творців колонії Массачусетс. З невеликою групою сателітів прибув до Нової Англії на кораблі «Ебігейл» у 1629 році. Згодом став губернатором Массачусетса. Мав залізну волю, але разом з тим був фанатично обмежений у питаннях віри.

²⁵ Дадлі, Томас (1576–1653) — губернатор колонії Массачусетс у 1634, 1640, 1645 і 1650 роках.

За суддями слідував талановитий молодий богослов, від якого сьогодні очікували проповіді на честь щорічної події. У ті часи люди його професії частіше проявляли інтелектуальну обдарованість, ніж учасники політичного життя, бо благоговіння натовпу прихожан уже само по собі було стимулом, що надихав священнослужителів на вищу напругу духовних сил. У ті часи навіть політична влада, як демонструє цілий ряд прикладів, не була недосяжною для здібного пастиря.

Тим, хто бачив, як містер Димсдейл іде в рядах процесії, здавалося, що ще ніколи з тих часів, як він ступив на береги Нової Англії, пастор

не виявляв такої енергії в ході й поставі. Його крок був твердий, стан випростаний, плечі широко розгорнуті, а рука більше не тяглася до грудей. Але придивившись уважніше, глядачі могли б помітити, що ця енергія не була пов'язана з бадьорістю його тіла. Її джерелом був той душевний підйом, який він знайшов не без допомоги зверху. Хоча, скоріш за все, його породили ті могутні сердечні ліки, які готують у горнилі глибоких і тривалих роздумів, або ж на його чутливу натуру благотворно подіяли пронизливі звуки музики, які, злітаючи вгору, несли його на своїх хвилях.

Щоправда, при цьому містер Димсдейл дивився прямо перед собою таким відчуженим поглядом, що можна було поставити під сумнів — чи чує він узагалі цю музику. Його тіло енергійно рухалося вперед, але де цієї хвилини був його розум? Вельми далеко, і, до того ж, він був цілком занурений у себе, бо проводив огляд тим величним думкам, які готувався розповісти пастві. Саме тому превелебний нічого не бачив, не чув і не помічав з того, що коїлося навколо нього. Тільки дух підтримував його немічне тіло. Чимало людей великого розуму, але хворобливі й слабкі, мають цю здатність до миттєвої могутньої напруги: вони вкладають у неї всю життєву силу, розраховану на багато днів, а потім довгий час перебувають знесилені.

Естер Прин, що не зводила очей з пастора, раптово охопили похмурі передчуття. Вона не могла б пояснити їхньої причини, але бачила, що Артур Димсдейл цієї миті нескінченно далекий, майже недосяжний для неї. Але ж їй потрібен був усього один його погляд!

Вона раптово згадала темний ліс з маленьким усамітненим видолинком, моховитий стовбур дерева, на якому вони сиділи пліч-о-пліч, їхні сумні і пристрасні промови, що зливалися з дзюрчанням струмка. Як добре вони розуміли тоді одне одного!

Але хіба це та сама людина? Вона насилу впізнала його в священнослужителі, що гордо пройшов повз неї під звуки музики, далекому і недосяжному, і раптом відчула: все, що так хвилювало її, було лише маревом! Як би вона не мріяла про це, між нею і Артуром Димсдейлом не могло бути справжньої душевної близькості. Вона не могла пробачити пастору,— особливо тієї хвилини, коли важка хода їхньої спільної долі чулася все ближче і ближче,— що він покинув

їхній спільний світ саме в той час, коли вона навпомацки брела у темряві, простягаючи холодні руки і не знаходячи друга.

Перл, мабуть, помітила хвилювання матері або сама відчула ту відчуженість, яка бронєю відділяла пастора від усього світу. Поки процесія проходила повз них, дівчинка вся тремтіла, як птах перед польотом, а коли все закінчилося, підняла очі до Естер.

— Матусю,— запитала вона,— це був той самий пастор, який поцілував мене в лісі біля струмка?

— Тихіше, моя люба! — шепнула мати.— Ринкова площа — не місце говорити про те, що сталося в лісі.

— Але я гадаю, що це не він; ця людина здалася мені дуже дивною,— продовжувала дівчинка.— Інакше я підбігла б до нього і попросила поцілувати мене на очах у всіх, як він це зробив там. Що відповів би пастор, мамо? Знову притиснув би руку до серця, розсердився і прогнав мене?

— Він відповів би тобі,— сказала мати,— що зараз не час цілуватися і що поцілунки не роздають на ринковій площі. Щастя твоє, дурненька, що ти не заговорила з ним!

Подібне ж враження справив містер Димсдейл на особу, чия дивакуватість — або, краще сказати, чие шаленство дозволило їй зробити те, на що зважилися б лише деякі мешканці міста: на очах у натовпу вона заговорила з носієм червоної літери.

Це була місіс Гіббінс, одягнена в чудову сукню з вишневого оксамиту з потрійними брижами і вишитим корсажем. Спираючись на ціпок із золотою головкою, вона також зупинилась подивитись на урочисту ходу. Оскільки стара леді була відома (і ця популярність згодом коштувала їй життя) своєю схильністю до чорної магії, доволі поширеною в той час, натовп розступився перед нею, боячись навіть доторкнутися до її сукні, немов у її пишних складках причаїлася чума. Коли ж місіс Гіббінс побачили поруч з Естер Прин, жах, який викликала леді-відьма, подвоївся, і городяни відлинули з тієї частини площі, де стояли обидві жінки.

— Ні, це ж треба таке! — довірливо прошепотіла стара.— Така благочестива людина! Люди вважають його святим, і, мушу зізнатися, він і справді схожий на святого! Хто б запідозрив, дивлячись, як він крокує в рядах процесії, що зовсім недавно він вирушив прямісінько зі

свого кабінету, де розбирав якийсь давньоєврейський текст,— на прогулянку в ліс. Ха-ха-ха! Адже ми з тобою знаємо, що це означає, Естер Прин!.. Але, відверто кажучи, я не впевнена, що це той самий чоловік. Багатьох поважних парафіян із числа тих, що йшли зараз слідом за музикантами і солдатами, бачила я, коли вони танцювали під скрипку, на якій грав сама знаєш хто, а пліч-о-пліч з ними кружляв індіанський жрець або лапландський шаман! Цим не здивувати жінку, яка знає світ. Але пастор! Ти впевнена, Естер, що він той самий чоловік, який зустрівся з тобою на лісовій стежці?

— Пані, я не розумію, про що ви говорите,— відповіла Естер Прин, знаючи, що місіс Гіббінс несповна розуму, але все ж збентежена і перелякана її упевненістю в існуванні зв'язку між багатьма людьми і дияволом.— Мені не личить нешанобливо відгукуватися про такого вченого і побожного тлумача слова божого, як превелебний Димсдейл!

— Соромно, мила, соромно! — на повний голос закричала стара, погрожуючи Естер кощавим пальцем.— Невже ти гадаєш, що я, постійно буваючи в лісі, не знаю, хто іще ходить туди? Мені все відомо, хоча жодної пелюстки з вінків, в яких вони танцюють, не залишається на їхньому волоссі! Знаю я і тебе, Естер Прин, бо ти носиш тавро. Його видно при сонячному світлі, а в темряві воно горить яскравим полум'ям. Ти носиш його відкрито, тому нема чого говорити про тебе. Але пастор!.. Дозволь-но мені шепнути тобі дещо на вушко! Коли Чорний чоловік помічає, що його слуга, який уклав з ним угоду з підписом і печаткою, соромиться свого зв'язку із ним, як соромиться цього містера Димсдейл, він робить так, що тавро само постає перед усіма при денному світлі! Тобі відомо, що наш пастор прикриває рукою, яку завжди тримає на серці? А, Естер Прин?..

— Що ж це, добра місіс Гіббінс? — із жадібною цікавістю запитала маленька Перл.— Ти знаєш?

— Це не має значення, дорогенька! — відповіла місіс Гіббінс, схилиючись до Перл.— Ти і сама побачиш це на власні очі — якщо не сьогодні, так завтра. Кажуть, дитинко, що твій батько — князь повітря! Полетиш ти зі мною одного разу вночі відвідати свого батька? А разом дізнаєшся, чому священник тримає руку на серці!

Наповнивши скрипучим сміхом усю ринкову площу, моторошна стара пішла.

До цього часу в церкві закінчилася попередня молитва, і почувся голос превелебного Димсдейла, який розпочав свою проповідь. Непереборна сила змусила Естер підійти ближче. Але через те, що в церкві і без неї було повно народу, вона зупинилася біля ешафота з ганебним стовпом. Звідти можна було почути всю проповідь; хоча не всі слова вдавалося зрозуміти, але своєрідний, багатий на відтінки, оксамитовий голос пастора доносився чітко.

Цей голос сам по собі був дивовижним даром. Навіть того слухача, який не розумів мови, що нею звучала проповідь, захоплював його тембр і ритм. Подібно до музики, він дихав пристрасстю і пафосом, високими і ніжними почуттями. Це була рідна мова людського серця, незалежно від його належності. Естер Прин так жадібно слухала ці звуки, хоч і заглушені церковними стінами, і так сповнилась почуттями у відповідь, що вся проповідь була їй зрозуміла. Можливо, якби всі слова розчули більш чітко, вони могли б тільки завадити духовному сприйняттю.

Звуки, які вона вловлювала, то знижувалися, немов це стихав, засинаючи, вітер, то підвищувалися, стаючи солодкими і потужними, поки не огорнули її атмосферою побожної й урочистої величі. І все ж, незважаючи на стихійну силу, яку іноді знаходив цей голос, у ньому весь час чувся невимовний смуток. Гучним він був чи тихим, був то шепіт чи крик,— але він будив відповідне почуття в кожному серці! Часом у ньому можна було вловити лише глибоку ноту відчаю, подібну до подиху в мовчазній тиші. Але і коли голос пастора ставав твердим і владним, коли він нестримно линув у височінь і досягав найбільшої широти і потужності, заповнюючи церкву так, що, здавалося, здатний прорватися крізь товсті стіни і розсіятися над містом,— навіть тоді, якщо прислухатися, можна було вловити той самий пригнічений стогін.

Що це було? Скоріш за все — крик людської душі, змученої горем, можливо, винної, яка розкриває таємницю своєї туги перед великою душею людства і кожним словом і звуком благаючої про участь або прощення. Саме ці глибокі, ледь помітні ноти в голосі пастора давали йому таку могутню владу над людьми.

Нерухомо, як статуя, стояла Естер біля підніжжя ешафота. Якби голос Артура Димсдейла і не утримував її там, усе одно якась магічна

сила приковувала її до місця, де вона пережила перші години своєї ганьби. У ній зародилося відчуття — занадто невизначене, щоб назвати його думкою, але воно безперервно турбувало мозок,— що вся орбіта її життя, і колишнього і нинішнього, пов'язана з цим місцем. Саме воно пов'язує всі початки і кінці воєдино.

Тим часом маленька Перл покинула матір і почала на свій лад розважатися на ринковій площі. З'являючись то там, то тут, вона оживляла похмурий натовп — приблизно так пташка з яскравим оперенням, то ховаючись у гущавині листя, то з'являючись із неї, оживляє все дерево. Її рухи були то плавними і комічно важливими, то рвучкими і химерними. Вони свідчили про непосидючість і нестримну енергію, але сьогодні дівчинка була винятково невтомна. Перл то піднімалася навшпиньки, то починала нетерпляче пританцьовувати, бо тривога матері передавалася їй. Як тільки щось приваблювало її завжди живу, але недовговічну цікавість, вона прожогом летіла до людини, що її зацікавила, або предмету і негайно перетворювала його на свою власність. При цьому вона не терпіла нічиїх домагань до своїх почуттів.

Пуритани дивилися на неї з усмішкою, потай вважаючи дівчинку диявольським поріддям: настільки гарну зовнішність вона мала, настільки незвичайною була її яскрава маленька фігурка, дуже непередбачуваними — вчинки. Вона підбігла до якогось індіанця, зазирнула йому прямо в обличчя, і той відчув, що перед ним натура ще більш дика й вільна, ніж він сам. Смілива від природи, хоча і здатна при нагоді бути стриманою, Перл увірвалася в натовп матросів, і засмагли просолені головорізи оточили її, не відриваючи від малятка здивованих і захоплених очей: їм здавалося, ніби ця дівчинка зіткана з піни прибою, а душа її створена з того блиску, яким море світиться за кормою ночами.

Один з цих мореплавців — той самий шкіпер, який заговорив з Естер,— був так захоплений маленькою Перл, що спробував схопити її і розцілувати. Переконавшись, що це так само легко, як зловити на льоту колібрі, він зняв з капелюха золотий ланцюжок і кинув дівчинці. Перл негайно так майстерно обвила ним шию і розташувала на грудях, що ланцюжок раптом став невід'ємною приналежністю її вбрання, і вже важко було уявити її без цієї прикраси.

— Та жінка з червоною літерою — твоя матінка? — запитав моряк.— Ти можеш передати їй кілька слів від мене?

— Якщо ці слова мені сподобаються, передам,— відповіла Перл.

— Тоді скажи їй,— продовжував він,— що я ще раз поговорив з цим похмурим кривобоком старим-лікарем; він береться особисто привести на корабель свого приятеля — того джентльмена, про якого вона клопочеться. Тож нехай твоя мати подбає тільки про себе і про тебе. Передаси їй, маленька чаклунко?

— Місіс Гіббінс сказала, що мій тато — князь повітря! — викрикнула Перл із недоброю посмішкою.— Не називай мене таким гидким ім'ям, інакше я розповім йому про тебе, і він нашле бурю на твій корабель!

Маневруючи в натовпі, дівчинка перетнула площу, а опинившись поруч із матір'ю, передала їй слова шкіпера.

Естер, почувши це, ледь устояла на ногах. Її твердий, спокійний, загартований у стражданнях дух майже зомлів: вона знову бачила перед собою похмурий лик неминучості, яка того самого дня, коли Артур Димсдейл і Естер, здавалося б, знайшли вихід із глухого кута, з жорстокою посмішкою встала на їхньому шляху.

Уражена повідомленням шкіпера, не знаючи, на що зважитися, вона знемагала ще й від іншої тортури. На свято зібралось безліч поселенців з ближньої округи: до цих людей доходили помилкові і перебільшені чутки про страшну червону літеру з її носієм, але вони ніколи не бачили її на власні очі. Вичерпавши інші забави, вони грубо і настирливо стовпилися навколо Естер Прин, однак, незважаючи на свою хамулуватість, усе ж трималися на відстані кількох кроків. Так вони і тупцяли на місці, утримувані відцентровою силою страху, яку вселяв у них таємничий знак.

Матроси, помітивши купку роззяв і дізнавшись про значення червоної літери, теж підійшли ближче — у натовпі замиготіли їхні засмагли розбійницькі обличчя. Навіть на індіанців впала тінь цікавості білих, і, змішавшись між ними, вони вп'ялися своїми чорними як вугілля

очима у груди Естер. Можливо, вони вважали ту, що носила таку чудово оброблену прикрасу, за поважну особу, що займає високе положення

серед свого народу. Незабаром і городяни, що нудяться в очікуванні

закінчення проповіді, приєдналися до натовпу, завдаючи Естер своїми байдужими поглядами навіть більше страждань, ніж інші. Вона впізнавала в натовпі тих самих жінок, які сім років тому очікували її біля входу до в'язниці; не було лише однієї, наймолодшої — тієї, яка її тоді пожаліла: Естер сама пошила для неї саван.

Але до чого ж дивно, що саме в цей останній час, коли Естер уже була готова остаточно позбутися клятої літери, та раптово привернула до себе загальну увагу, і завдяки цьому терзала душу жінки не менш жорстоко, ніж того дня, коли та вперше наділа її.

А поки Естер стояла в цьому чаклунському колі ганьби, на яку, здавалося, навіки прирік її вирок, чудовий проповідник з висоти церковної кафедри дивився на заворожених слухачів, чії найпотаємніші думи зараз підкорялися його владі.

Священнослужитель у храмі! Жінка з червоною літерою на ринковій площі! Хто б наважився припустити, що обидва вони носять одне і те ж саме пекуче тавро!

Глава 23

ТАЄМНИЦЯ ЧЕРВОНОЇ ЛІТЕРИ

Проникливий голос, звуки якого підносили душі слухачів, як бурхливі морські хвилі, замовк. На мить запанувала тиша, така глибока, ніби натовп почув мову пророка. Потім почулися шепіт і приглушений гул, немов люди звільнилися з-під влади чар, які перенесли їх у сферу духу, й отямилися, сповнені побожного страху. А ще за хвилину натовп ринув з дверей церкви.

Тепер, коли все закінчилося, людям потрібно було інше повітря, більш придатне, щоб підтримувати земне існування, до якого вони знову повернулися, ніж та атмосфера, яку проповідник наситив полум'яними словами й енергією своєї думки.

На свіжому повітрі захват натовпу розрядився загальним обговоренням. Ринкова площа і вулиця буквально скипіли похвалами пастору Димсдейлу. Його слухачі не могли заспокоїтися, не поділившись між собою тим, що кожен з них відчував глибше, ніж був здатний висловити. Усі сходилися на тому, що ніколи ще жоден проповідник не говорив так мудро, піднесено і благочестиво, як превелебний, і ніколи ще більш натхненні слова не злітали з людських вуст.

Натхнення, що надихнуло його, було очевидним: воно охопило його цілком, змусивши забути про ту проповідь, що лежала перед ним, і вселило йому думки, не менш дивовижні для нього самого, ніж для слухачів. Він говорив про союз Бога з християнськими громадами, особливо з громадами Нової Англії, заснованими в дикому краю. І коли він закінчував проповідь, пророчий дух настільки охопив його, наскільки він захоплював у давнину пророків Ізраїлю. Але якщо іудейські провидці сповіщали про суд над своєю батьківщиною і про її майбутню загибель, проповідник передбачав високу і славетну долю нації, щойно створеної Всевишнім.

Але і в цих урочистих словах, як і у всій його проповіді, був присутній гіркий пафос; його можна було вважати природним смутком людини, яка незабаром покине цей світ. Так, пастор, якого так любили парафіяни і який так любив їх, передчував свою передчасну кончину. Думка про швидку смерть надавала особливої сили враженню, яке справив проповідник; здавалося, янгол, підіймаючись до небес, змахнув світлими крилами, даруючи одночасно і тінь, і світло, а потім загубив безліч безцінних істин.

Так превелебний Димсдейл увійшов до нового періоду свого життя, більш блискучого і повного урочистості, ніж усі, що були в нього в минулому і могли бути в майбутньому. Тієї хвилини він досяг найвищої вершини, на яку глибокий розум, знання, переконливе красномовство і чистота бездоганної святості могли піднести священнослужителя ранніх днів Нової Англії — епохи, коли духовний сан сам по собі був доволі високим п'єдесталом. Саме в такому положенні перебував пастор, коли смиренно схилив голову, закінчуючи проповідь на честь дня виборів. А Естер Прин у цей же час стояла біля ешафота з ганебним стовпом, і червона літера палала в неї на грудях!

Знову заgrimіла музика, почулися мірні кроки військового загону, який покидав церкву. Звідси процесії належало пройти до ратуші, де урочистий банкет повинен був завершити всі церемонії святкового дня.

І знову хід величних старців на чолі з губернатором, суддями, священнослужителями та іншими шановними людьми рушив широким проходом, що утворив, розступившись, шанобливий натовп. Коли ж вони вступили на ринкову площу, їхня поява була зустрінута вітальними криками. Навіть цей нестримний вибух ентузіазму був збуджений високим красномовством містера Димсдейла, який продовжував звучати у вухах слухачів. Кожен відчував у собі потужний порив і вловлював його в інших. У церкві цей порив стримувався, але під відкритим небом виплеснувся назовні. Тут знайшлося достатньо людей і співзвучних почуттів, що викрикували, і ці звуки одразу ж перетворилися на могутній рев загального захоплення, в якому злилися воєдино всі серця і голоси.

Ніколи ще земля Нової Англії не чула нічого подібного! І ніколи ще тут не з'являвся чоловік, настільки шанований своїми співгромадянами, як цей проповідник!

А що ж сам пастор? Чи не спалахнув німб святості навколо його голови? І невже його кроки все ще залишали сліди в земному пилу, коли він, піднятий над землею волею свого духу і обожнюваний шанувальниками, йшов разом з процесією?

Ряди солдатів і батьків міста минули площу, і всі погляди спрямувалися туди, де серед інших крокував Артур Димсдейл. Та тільки-но ті, що стояли в натовпі, встигали розгледіти його, як захоплений крик завмирав у них на вустах, перетворюючись на перешіптування. Яким слабким і блідим здавався пастор у момент свого тріумфу! Натхнення, яке черпало свою силу в небесах і підтримувало його, зникло. Рум'янець, ще недавно палав на його щоках, згас, як гасне полум'я серед остигаючого попелу. Дивлячись на його смертельно-бліде обличчя, важко було повірити, що це обличчя живої людини, він ледве пересував ноги і щохвилини спотикався.

Його духовний колега, превелебний Джон Вілсон, помітивши стан, в якому перебував містер Димсдейл, поспішив до нього на допомогу. Але пастор нечітким жестом відхилив простягнуту руку старого. Він усе ще йшов уперед, але так невпевнено, як дитина, що робить перші кроки. Нарешті він порівнявся зі знайомим йому помостом, що потемнів від негоди, де багато років тому — років, повних гірких страждань,— Естер Прин стійко виносила зневажливі погляди і слова натовпу.

І знову Естер стояла там, тримаючи за руку маленьку Перл! І червона літера виблискувала в неї на грудях! Оркестр усе ще грав бадьорий марш, під звуки якого рухалася процесія, але пастор раптово зупинився. Музика кликала його вперед, на свято, але він нерухомо застиг.

Уже кілька хвилин містер Беллінггем з тривогою стежив за превелебним. Покинувши своє місце в процесії, він наблизився, аби допомогти містеру Димсдейлу, який, здавалося, ось-ось завалиться на землю. Однак щось у погляді пастора зупинило суддю, хоча він був не з тих людей, які легко піддаються чужим впливам. Натовп, між тим, усе дивився на пастора з благоговінням і трепетом. Його земна слабкість

здавалася людям лише новим утіленням його духовної сили, і ніхто не був би настільки вражений, якби той на очах у всіх вознісся вгору, стаючи все більш прозорим, поки, нарешті, не злився б із сяйвом небес.

Пастор повернувся до помосту і простяг руки.

— Естер,— промовив він,— підійди-но сюди! Підійди і ти, моя маленька Перл!

У його погляді, спрямованому на них, було щось страдницьке і разом з тим — ніжне і дивовижно торжествуюче. Дівчинка, легка, як пташка, кинулася до нього і обхопила рученятами його коліна. Естер Прин — повільно, немов під впливом сили, якої не могла опиратися навіть її воля, зробила кілька кроків і зупинилася. Тієї ж миті Роджер Чиллінгуорт, зрозумівши, що жертва готова вислизнути з його пазурів, протиснувся крізь натовп (а декому здалося, що піднявся з пекла) і окинув видовище похмурим, тривожним і повним люті поглядом. Потім старий кинувся вперед і схопив пастора за руку.

— Зупинись, божевільний! Що ти робиш? — прошепотів він.— Прожени цю жінку і її дитину! Усе ще владається! Не губи свою славу, збережи честь незаплямованою хоча б перед смертю! І це ще не кінець — я можу врятувати тебе! Невже ти хочеш накликати вічну ганьбу на свій сан?

— А, спокуснику! Але ти запізнився! — вигукнув священик, дивлячись на нього з острахом і все-таки не відводячи очей.— У тебе немає більше влади наді мною! Тільки милість Бога врятує мене!

Він знову простягнув руки до жінки з червоною літерою на грудях.

— Естер Прин! — вигукнув він, і в його голосі прозвучала глибока щирість.— Іменем всеблагого і всемогутнього, що дарував мені в останні хвилини сили спокутувати гріх, який сім років тяжів наді мною, заклинаю тебе: підійди-но сюди і допоможи мені! Цей жалюгідний, ображений чоловік противиться моєму наміру — усією своєю

силою і разом з тим силою самого диявола! Ходи-но до мене, Естер! Допоможи мені піднятися на поміст!

Натовп збентежився. Сановники і старійшини, що стояли ближче за інших до пастора, були захоплені зненацька. Їх до того вразило побачене, що вони не могли ані прийняти очевидне пояснення, ані

вигадати інше. Тому вони залишалися мовчазними і байдужими свідками акту справедливості, який готувалося здійснити провидіння. Вони бачили, як пастор, спираючись на плече Естер і підтримуваний її рукою, наблизився до ешафота і за допомогою жінки піднявся сходами, міцно тримаючи у своїй руці ручку дитини, народженої у гріху. Старий Роджер Чиллінгуорт пішов за ними, як людина, нерозривно пов'язана з цим горем, і тому маючи право бути присутнім під час її фіналу.

— У всьому світі,— раптом вимовив він, похмуро глянувши спідлоба на превелебного,— немає такого місця ані на вершинах гір, ані в надрах землі, де б ти міг сховатися від мене, крім цього ешафота!

— І я дякую Всеблагого, що він привів мене сюди! — спокійно відповів пастор.

І хоча він увесь тремтів від слабкості і дивився на Естер з сумнівом і тривогою в погляді, на його губах з'явилася легка усмішка.

— Хіба це не краще,— прошепотів він,— ніж те, про що ми з тобою мріяли в лісі?

— Не знаю! Не знаю! — квапливо відповіла Естер.— Краще? Але ж ми напевно помремо, і маленька Перл помре разом з нами.

— Ти і Перл повинні очікувати веління Божого,— сказав священник,— а Господь милосердний! А тепер дозволь мені виконати його волю, яку він мені відкрив. Бо час настав, Естер! Я повинен поспішити і прийняти свою ганьбу!

Спираючись на Естер Прин і тримаючи за руку маленьку Перл, превелебний Артур Димсдейл звернувся до поважних сановників, благочестивих священнослужителів — своїх побратимів, і до народу, чие велике серце, хоч і стискалося від жаху, та було сповнене гарячого співчуття. Воно наче знало, що зараз перед ним відкриється глибока таємниця життя, повного гріха, страждань і каяття. Сонце, що ледь перевалило за полудень, яскраво світило на пастора, надаючи особливої чіткості його постаті, коли він, відсторонившись від усього земного, довірив себе Вічному Судді.

— Народе Нової Англії! — вигукнув він, і голос його урочисто злетів угору. І водночас у ньому чулося тріпотіння і навіть глухий стогін, що наче проривався із найпотаємніших глибин каяття і туги.— Народе, котрий полюбив мене і вважав мене за праведника, поглянь же на

найбільшого грішника на землі! Нарешті я стою на тому місці, де повинен був опинитися сім років тому разом із жінкою, чия рука щойно допомогла мені піднятися сюди і зараз утримує від падіння! Погляньте на червону літеру, яку досі носить Естер! Ви всі здригалися, коли її бачили, і куди б Естер не йшла, згинаючись під тягарем цієї ноші, до кого б не зверталася, сподіваючись знайти спокій, скрізь ця зловісна літера викликала страх і огиду. Але серед вас жила людина, яка теж носила тавро ганьби на грудях, і вас це не відвертало...

Цієї миті здалося, що пастор уже не зможе розкрити таємницю до кінця. Але він подолав фізичну слабкість і духовне знесилення. Відхиливши руку, що підтримувала його, він ступив уперед і зупинився перед жінкою і дитиною.

— На цій людині тавро! — наполегливо і пристрасно продовжував він.— Око Господа бачило його, і янголи вказували на нього ж! Диявол знав про нього і постійно роз'ятрював дотиками свого розпеченого перста! Але людина ця майстерно приховувала своє прокляття від людей; вона ходила серед вас у постійній печалі, а вам здавалося, що їй, настільки чистій, не місце в грішному світі! Вона сумувала і журилася, а ви думали, що вона сумує за небесами! І ось тепер, коли недалеко її смертний час,— вона перед вами і просить знову подивитись на червону літеру бідної Естер! Незважаючи на весь жах, що вселяє ця літера, вона — лише тінь того, що ця людина носить на грудях своїх, але навіть і знак — лише тінь того тавра, яке пропекло наскрізь її серце! Хто тут ще сумнівається в Божому суді над грішником? Тоді дивіться! Ось він, страшний доказ!

Відчайдушним рухом він зірвав з грудей пасторську перев'язь і розхристав воріт сорочки. На мить очам обійнятого жахом натовпу постало щось страшне, а обличчя превелебного Артура Димсдейла засяяло торжеством, як у людини, яка здобула найбільшу перемогу, незважаючи на нестерпні страждання.

Наступної секунди ноги його підломилися, і він повільно осів на поміст. Естер підняла голову пастора і поклала собі на груди. Старий Роджер Чиллінгуорт упав поруч із ним на коліна, на його обличчі застиг безглуздий і неживий вираз.

— Ти вислизнув від мене! — повторював він знову і знову.— Ти вислизнув від мене, будь ти проклятий!..

— Хай вибачить тобі всемогутній Господь! — ледь чутно промовив пастор.— Ти теж тяжко згрішив.

Він відвернувся від старого і спрямував свій згасаючий погляд на жінку і дитину.

— Моя крихітко Перл! — тихо покликав він, і на його обличчі засяяла ніжна і лагідна посмішка — відсвіт душі, здатної знайти вічний спокій. Тепер, коли тяжкість спала з його плечей, здавалося, що він навіть ладний жартувати.— Люба моя, може, хоча б тепер ти поцілуєш мене?

І Перл поцілувала його в холодіючі губи. Чари розвіялися, прокинулися почуття, що дрімали в душі дівчинки; і сльози її, що впали на щоку батька, стали запорукою того, що вона стане рости серед земних радощів і печалей не для того, щоб боротися із цим світом, а щоб стати в ньому справжньою жінкою. І місія Перл — посланниці, покликаної щохвилини нагадувати Естер Прин про її провину, теж була виконана.

— Естер,— промовив священник,— прощавай!

— Невже ми не зустрінемося знову? — прошепотіла жінка, наблизивши своє обличчя до його обличчя.— Невже і в тому, кращому світі ми не будемо разом? Адже ми спокутували свій гріх у стражданнях! Зараз твій тьмяніючий погляд здатний зазирнути далеко у вічність, тож скажи мені, Артуре: що ти там бачиш?

— Тихіше, Естер, тихіше! — з побожним тремтінням у голосі промовив він.— Ми порушили закон!.. Наш гріх у всіх на очах!.. Нехай тільки це залишиться у твоїх думках! Я боюся, боюся! Ми забули про Бога, тому, можливо, марно сподіваємося, що колись зустрінемося потім, у неминущому й чистому союзі. Про це знає лише Всевишній, але він милосердний! Він був нескінченно добрим, пославши мені мої страждання, ті вогненні тортури, що шматували мої груди, і цього божевільного старого, який день у день підтримував полум'я моїх тортур! Тільки Господь привів мене сюди, щоб я помер на очах у людей смертю того, хто до дна випив гірку чашу ганьби! Якби не було цього, я загинув би навіки! Хай святиться ім'я його, нехай буде воля його на віки віків! Прощавай же!..

Останнє слово зірвалося з губ пастора разом з останнім подихом. Серед сотень людей, що до останньої миті безмовно стежили за цією

драмою, прокотився скорботний гул благоговіння і здивування — саме він і проводив відлетілий дух Артура Димсдейла.

Глава 24

ЗАВЕРШЕННЯ

Коли минуло достатньо часу для того, щоб люди змогли усвідомити те, що сталося,— а для цього треба було чимало днів,— з'явилися абсолютно різні тлумачення того, що трапилося на ешафоті.

Більшість очевидців запевняли, що бачили на грудях нещасного пастора червону літеру — точну копію тієї, яку носила Естер Прин. Ця літера була відображена прямо на його тілі. Що ж до її походження, то його пояснювали по-різному, висловлюючи безліч припущень. Дехто стверджував, що того самого дня, коли Естер Прин уперше вдягла емблему ганьби, превелебний Димсдейл узявся каятися, причому у різний спосіб, піддаючи себе усіляким тортурам. Інші казали, що тавро з'явилося набагато пізніше, коли могутній чаклун Роджер Чиллінгуорт створив його за допомогою різного чаклунського зілля. Треті — ті, на кого справили глибоке враження високі почуття священика і дивовижна влада його духу над тілом, пошепки висловлювали припущення, що тавро само по собі з'явилося на його грудях через постійні докори сумління.

Читач може вибрати будь-яке з цих припущень. Ми, зі свого боку, розповіли все, що нам стало відомо про це явище, і були б раді тепер згладити його глибокий слід з нашої пам'яті, де воно закріпилося з вельми обтяжливою виразністю.

Дивно інше: деякі очевидці стверджували, нібито груди превелебного Димсдейла були чисті, як груди новонародженої дитини, і що хоча вони ні на мить не зводили з нього очей, проте не бачили ніякого знака на його грудях. Більше того — вони були впевнені, що у своїй передсмертній промові пастор не тільки ні в чому не зізнався, але навіть не натякнув на свою причетність, нехай навіть найвіддаленішу, до провини, за яку Естер Прин була засуджена довічно носити на грудях червону літеру!

Ці ж поважні свідки стверджували, що пастор, відчуваючи наближення смерті і розуміючи, що сповнений благоговіння натопт уже подумки зарахував його до лику святих, побажав віддати Богові душу на руках занепалої жінки, щоб якомога переконливіше показати світу, наскільки сумнівна праведність найчистішого з людей. Присвятивши своє життя боротьбі за духовне очищення людства, він зробив навіть смерть свою притчею, в якій виклав своїм шанувальникам великий урок, який доводить, що перед ликом Всевідаючого усі ми все одно грішні. Він нібито хотів навчити їх тому, що найправедніший з нас лише трохи ясніше розуміє всю глибину вищого милосердя і більш упевнено відкидає примарні людські діяння, вчинені в надії на посмертну відплату.

Не заперечуючи цієї важливої істини, ми все ж уважаємо цю версію історії містера Димсдейла прикладом тієї впертої відданості, з якою друзі людини, особливо священнослужителя, часом відстоюють його чесне ім'я, хоча докази, настільки ж очевидні, як блиск сонячного світла, що впав на червону літеру, викриває його як брехливе і грішне породження праху.

Джерело, на яке ми тут спиралися,— старовинний рукопис, складений за усними розповідями різних мешканців Бостона. Дехто з них особисто знали Естер Прин, інші чули цю історію від очевидців. Рукопис повністю підтверджує точку зору, висловлену нами на попередніх сторінках. Серед цілого ряду повчальних висновків, які змушує нас зробити історія нещасного пастора, ми виділимо лише один: «Кажі правду! Кажі правду! Кажі правду! Не приховуй від людей того, що є в тобі, навіть якщо це не щось погане, а таке, за чим може ховатися погане!»

Разючою виявилася зміна, що сталася відразу після смерті містера Димсдейла в зовнішньому вигляді і поведінці старого, якого всі знали як Роджера Чиллінгуорта. Енергія і бадьорість, усі фізичні і духовні сили водночас покинули його. Він постарів, зіщулився, став якимось непримітним — так в'яне і сохне на сонці вирваний з коренем бур'ян. Цей нещасний зробив єдиним сенсом свого життя помсту, і тепер, коли його мета, здавалося б, була повністю досягнута, абсолютно вичерпав себе. Інакше кажучи, у диявола не знайшлося більше роботи на землі для цієї істоти, що втратила людську подобу, і настав його час

забратися туди, де його володар міг би знайти для нього підходяще заняття.

Але не будемо надто жорстокі до постатей на кшталт Роджера Чиллінгуорта і подібних до нього людей. Цікаво було б простежити і з'ясувати: чи не є любов і ненависть в основі своїй одним і тим же почуттям? І та, й інша у своєму максимальному розвитку припускають глибоке знання людського серця, живуть за рахунок почуттів і духовного життя іншого, змушують і того, хто пристрасно любить, і того, хто не менш пристрасно ненавидить, однаково страждати від самотності й туги, коли вони позбавляються об'єкта своєї любові чи ненависті. З філософської точки зору обидві ці пристрасні видаються цілком тотожними, з тією лише різницею, що одне почуття осяяне небесним світлом, а інше — темним і лиховісним відблиском підземного полум'я. У потойбічному світі напевно з'ясується, що і старий лікар, і пастор — лише жертви однієї і тієї ж пристрасності, і тоді вся їхня земна ненависть перетвориться на дорогоцінну любов.

Але залишимо ці мудрування і звернемося до фактів. Після смерті старого Роджера Чиллінгуорта, що сталася того ж року, згідно з його духівницею, здійсненою виконавцями — губернатором Беллінггемом і превелебним Вілсоном, усі його чималі статки, розміщені і в Массачусетсі, і в Англії, перейшли до маленької Перл, доньки Естер Прин.

Так Перл, дівчинка-ельф або, як вважав дехто, диявольське поріддя, стала найзаможнішою спадкоємицею в Новому Світі. Цілком імовірно, що ця обставина докорінно змінила точку зору суспільства, і якби мати і донька залишилися в Бостоні, Перл, досягнувши повноліття, напевно змішала б свою буйну кров із кров'ю нащадка якогось благочестивого пуританина.

Але незабаром після смерті лікаря Естер разом з донькою кудись зникли. Протягом багатьох років, — якщо не брати до уваги невпевнених чуток, що доходили з-за океану, немов пригнані до берега безформні уламки деревини, що колись були обшивкою затонулого судна, — про них не було жодних достовірних звісток. Історія з червоною літерою перетворилася на легенду. Однак ще довго ганебний стовп і поміст, на якому помер нещасний пастор, а також халупка на березі моря, де мешкала Естер Прин, жахали побожних городян.

Одного разу вдень діти, які гралися на березі неподалік цього будиночка, помітили високу жінку в сірій сукні. Вона підійшла до дверей, які протягом багатьох років були наглухо зачинені, і чи то відімкнула їх, чи то штовхнула так, що згниле дерево і проржавіле залізо поступилися її зусиллям, а потім, немов тінь, прослизнула всередину.

На порозі вона зупинилася й озирнулася. Вочевидь, її зупинила думка про те, що їй доведеться на самоті знову увійти в це житло, де вона провела настільки тяжкі роки. Це вагання тривало лише мить, але цього було достатньо, аби діти помітили червону літеру на її грудях.

Отже, Естер Прин повернулася — і знову вдягнула давно забуту емблему ганьби. Але де ж Перл? Якщо вона була жива, то зараз повинна була перебувати в самому розквіті юної жіночої краси. Ніхто не знав і ніколи достовірно не дізнався, чи не зійшла ця маленька пустунка передчасно в могилу або, упокоривши свою дику натуру, розділила долю звичайних жінок.

Відомо лише, що протягом усього залишку свого життя Естер мала любов і турботу якихось таємничих мешканців якоїсь віддаленої країни. На ім'я цієї самотниці постійно надходили листи і пакети з гербовими печатками, невідомими англійській геральдиці. У будиночку нема-нема та й з'являлися предмети розкоші й комфорту, яких ніколи не купила б сама Естер. Придбати щось подібне могло тільки багатство, а подарувати — тільки любов. Там бачили скромні дрібнички, прикраси, витончені речі, інші свідоцтва вдячної пам'яті, виготовлені майстерними руками за велінням люблячого серця. А одного разу хтось помітив, що Естер вишиває дитяче сукенце такими чудовими візерунками, що поява дитини в подібному вбранні в тутешніх місцях неминуче викликала б гнів наших суворих стовпів моралі.

Отже, якщо вірити чуткам, Перл була не тільки жива, але і щасливо вийшла заміж, пам'ятала про матір і була б рада, якби Естер погодилася жити у неї в будинку. Митний інспектор містер П'ю, який цікавився цією історією десь сто років тому, схилився тієї ж думки, а один з його наступників був абсолютно переконаний у цьому.

Але Естер Прин чомусь уважала, що її доля — жити тут, у Новій Англії, а не в тих краях, де Перл знайшла свій будинок. Тут вона згрішила, тут провела безліч сумних днів, і тут повинно було завершитися її спокутування. Тому вона повернулася в Бостон і, хоча ніхто її не змушував, бо навіть у ті суворі століття не знайшлося б такого суворого судді, знову вдягла емблему, про яку ми розповіли цю сумну історію. Відтоді Естер уже не розлучалася з червоною літерою.

У пізніші роки, наповнені для Естер працею, роздумами і самопожертвою, ця літера перестала бути в очах людей тавром ганьби. Навпаки — її стали вважати втіленням чогось гідного глибокого співчуття, і відтепер на неї дивилися не тільки з трепетом, але й з повагою. А оскільки в Естер не було жодних меркантильних цілей, і вона зовсім не прагнула вигоди і задоволень, люди все частіше приходили до неї зі своїми бідами і труднощами і радилися з нею, як з людиною, що сама пройшла крізь жорстокі випробування.

Це були насамперед жінки — зранені і спустошені, охоплені муками відкинутої, ображеної чи злочинної пристрасті, або ті, хто носив у серці болісну потребу в коханні, але ніхто не прагнув володіти цим серцем. Усі вони питали, чому вони такі нещасні і що їм робити, і Естер втішала і заспокоювала їх як могла. Вона говорила їм, сама твердо в це вірячи, що колись настане світле майбутнє, коли світ знайде зрілість і небеса вважатимуть за можливе відкрити нову істину, яка стверджує відносини між чоловіком і жінкою на непорушних підвалинах взаємного щастя. Колись Естер гонорово уявляла, що їй самій судилося стати предтечею цього майбутнього, але відтоді вона переконалася, що висока божественна істина не відкриється жінці, заплямованій гріхом, що схилилася під вагою ганьби і обтяжена горем. Апостолом майбутнього одкровення повинна стати жінка шляхетна, чиста і прекрасна, навчена не похмурим життєвим досвідом, а пізнанням радості. Усім своїм життям вона повинна доводити, що освячене високим почуттям кохання приносить нам щастя!

Так говорила Естер Прин, сумно дивлячись на свою червону літеру.

А ще багато років потому біля старої, що майже зрівнялася із землею могили на тому цвинтарі, де потім була зведена Королівська церква, вирили ще одну могилу. Вона розташовувалася поряд зі старою, і все ж

між ними був залишений проміжок, немов і після смерті прах двох покійних не повинен був, не мав права змішатися. Однак надгробна плита слугувала їм обом. Навколо височіли пам'ятники, прикрашені фамільними гербами, та й на цій простій плиті з темного сланцю поціновувач старовини міг би розгледіти сліди гербового щита. На ньому був написаний єдиний геральдичний символ, який міг би служити як епіграфом, так і коротким викладом нашої вже завершеної оповіді: червона літера «А» на чорному полі.

Заборожена
класика

Натаніель Готорн

Червона літера

ФАБУЛА
ВИДАВНИЦТВО